

KOREUDEN RYYSYT JA VALKEAT VAATTEET

PUKEUTUMISNORMIT LARS LEVI LAESTADIUKSEN

SAARNOISSA VUOSILTA 1845–1860

Päivi Räsänen

Käsityötieteen pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2001

Helsingin yliopisto

Kasvatustieteellinen tiedekunta

Käsityönopettajan koulutus

URN:NBN:fi-fe20011594

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO

- 1.1 Tutkimuksen tausta 1
- 1.2 Hermeneuttinen näkökulma Laestadiuksen saarnateksteihin 2
- 1.3 Laestadiuksen elämä ja toiminta 5

2 PUKEUTUMINEN JA KULTTUURIHISTORIA

- 2.1 Pukeutumistermistö 8
- 2.2 Puku ja muoti 9
- 2.3 Lappalaisten pukeutuminen 1800-luvun puolivälissä 10
- 2.4 Laestadiuksen oma pukeutuminen 15

3 SOSIAALIPSYKOLOGINEN NÄKÖKULMA PUKEUTUMISEEN

- 3.1 Arvot, asenteet ja normit 17
- 3.2 Yhteiskunnalliset arvot ja normit pukeutumisen säätelijöinä 19
- 3.3 Uskonnolliset yhteisöt pukeutumisen säätelijöinä 22
- 3.4 Pukeutumismoraali 27
- 3.5 Pukeutumismormit Raamatussa 29

4 LAESTADIUKSEN SAARNAT

- 4.1 Säilyneet saarnakäsikirjoitukset 33
- 4.2 Sosiolingvistiikka 34
- 4.3 Laestadiuksen saarnakielen erityispiirteitä 36

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA -MENETELMÄ

- 5.1 Tutkimustehtävät 40
- 5.2 Laestadiuksen saarnojen sisällönanalyysi 41

6. PUKEUTUMISNORMISTO SAARNOISSA

- 6.1 Saarnojen pukeutumissisältö yleisesti 44
- 6.2 Pukeutumista halventavat nimitykset 46
- 6.3 Koristautuminen 48
- 6.4 Pukeutumismormien noudattaminen, palkkiot ja sanktiot 54

7 PUKEUTUMISNORMIEN SOSIAALINEN JA YHTEISKUNNALLINEN KONTEKSTI	
7.1 Pukeutujan sukupuoli ja ikä	58
7.2 Pukeutuminen ja sukupuolimoraali	59
7.3 Yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja pukeutuminen	65
7.4 Pukeutumismormisto ja taloudellinen toiminta	68
8 PUKEUTUMISNORMIEN USKONNOLLINEN KONTEKSTI	
8.1 Ulkoisen vaatimattomuuden esikuvallisuus pukeutumisessa	72
8.2 Herätysliikkeen ja luterilaisen kirkon suhde pukeutumismormeissa	73
9 TULOSTEN POHDINTA	
9.1 Johtopäätökset tutkimustuloksista	76
9.2 Tutkimuksen arviointia	81
9.3 Lopuksi	84
LÄHTEET	86
LIITTEET	93

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Habermasin (1974, 8, 9) mukaan yhteiskunnassa vaikuttaa kolme todellisuuden tekijää: työ, kieli ja valta, joista kukin määrittää ja motivoi tiedonintressiä. Kielellä on kommunikaatiomerkityksen lisäksi tradition välittämisen tehtävä. Se kytkee menneisyyden ja nykyisyyden toisiinsa, ja kielessä välittyvä kulttuurin traditio antaa mahdollisuuksia ihmisen itseymmärryksen kehittymiselle.

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat Laestadiuksen julki lausumat, seurakuntalaisten pukeutumista ohjaavat normit. Analysoitavana on se osa Laestadiuksen saarnojen sisältöä, joka saatetaan kokea merkitykseltään toisarvoiseksi ja sen korostamisen Laestadiuksen hengellisen sanoman yhteydessä harhaanjohtavaksi. Saar-noissa esiintyviä pukeutumismormeja ei olekaan aikaisemmassa tutkimuksessa tarkem-min eritelty ja analysoitu, vaikka tutkijat ovat tunnustaneet Laestadiuksen koreuden synnille asettaman painoarvon (esim. Havas 1927; Zidbeck 1937, 1941). Zidbeck on Laestadiuksen tutkijoista laajimmin ottanut huomioon hänen käsityksensä uskovan ih-misen hyväksyttävästä ulkonäöstä, mutta myöhemmin tutkijat ovat pitäneet hänen lau-suntojaan subjektiivisesti värittyneinä ja siksi aiheettoman kärjekkäinä (Raittila 1984, 219).

Laestadiuksen pukeutumiskäsitys merkityksellistyy pukeutumismormien muo-dossa osana hänen uskonnollista perintöään, eikä pukeutumisoheisto ole vieläkaan kadottanut painoarvoaan. Tätä kuvaa muun muassa se, että lestadiolaisen herätysliik-keen yksi pääsuunta, esikoislestadiolaisuus, on näihin päiviin saakka korostanut joitain Laestadiuksen opin jyrkkiä piirteitä, muun muassa juuri kehotusta yksinkertaiseen ja askeettiseen elämään. Sivutessaan tätä ilmiötä tutkijat ovat puhuneet *rigorismista* (esim. Raittila 1984, 196, 216–218; Talonen 1993, 53–56). Tuoreinta aihetta sivuavaa tutki-musta edustaa Nummisen (2000) kirkkososiologian tutkielma, jonka aiheena ovat esi-koislestadiolaisuudessa vallitsevat sukupuoliroolit. Uskovan ihmisen ulkonäölle asetettu merkitys tunnustetaan myös herätysliikkeen omassa piirissä (Airamo 2000; Guttorm 1998, 14–16). Laestadiuksen lausuma pukeutumismormisto elää siis vielä, vaikka hänen kuolemastaan on kulunut 140 vuotta.

Laestadiuksen saarnan lukeminen kuuluu edelleen esikoislestadiolaisten jokasunnuntaiseen seuraohjelmaan. Voidaan olettaa, että esikoislestadiolaisten pukeutumismormisto perustuu osaltaan juuri Laestadiuksen saarnojen pukeutumissisältöön. Sananaisesta tulkinnasta ei kuitenkaan voitane puhua. Esikoislestadiolaisuuden piirissä, niin kuin muillakin julkaisijatahoilla, saarnojen uusia laitoksia koottaessa ei ole erityisen huolellisesti paneuduttu Laestadiuksen saarnatekstien alkuperäisen kielen kirjaimelliseen säilyttämiseen (Laestadius 1952, 517; Laestadius 1996, 21).

Tämän tutkimuksen liikkeelle panevana hahmona on ollut lettipäinen tyttö, joka osallistui peruskoulun hiihtokilpailuihin sonnustautuneena villaiseen hameeseen ja huiviin. Tilaisuuden laatuun nähden huomiota herättävässä asussaan hän tiedostamattaan edusti nykyisyydessä menneisyyttä: lestadiolaisvanhempiansa uskonnollista näkemystä ja vanhaa tapakulttuuria. Selvittääkseni tytön pukeutumisen historialliset taustat ryhdyn käsityötieteen pro gradu -työssäni tutkimaan Laestadiuksen saarnoja. Uskon tämän tutkimuksen annista olevan hyötyä sekä tytölle että hänen pukeutumisensa taustavaikuttajille uskonnollisen yhteisön monella eri tasolla. Ymmärrystä lisäävänä se tulee toimimaan myös niille, jotka hänen pukeutumistaan ovat vierestä kummastellen katselleet.

1.2 Hermeneuttinen näkökulma Laestadiuksen saarnateksteihin

Tämä tutkimus liittyy hermeneuttiseen tieteentraditioon. Hermeneutiikka lähestymistapana on syntynyt tarkastelemaan *pyhiä tekstejä* kuten Raamattua, mutta on sittemmin vakiinnuttanut asemansa yleisesti historiallisessa tutkimuksessa. Hermeneuttinen perinne keskittyy tutkimaan ilmiön merkityssisältöjä, kulttuuria ja mieltä. Ilmiötä pyritään tulkitsemaan ja ymmärtämään sen kokonaismerkitys laajemmassa sosiaalisessa, kulttuurisessa ja historiallisessa yhteydessään. Lisäksi ajatellaan, että menneen, nykyisen ja tulevan välillä on kiinteä suhde. (Varto 1991, 30; Heikkinen 1996, 27, 28; Saariluoma 2000, 15)

Hermeneuttinen tulkinnan merkittävaksi lähtökohdaksi tunnustetaan tulkitsijan aikaisemmat tiedot ja käsitykset tutkittavasta ilmiöstä (Varto 1992, 58; Heikkinen 1996, 28, 29). Oma esiyymmärrykseni ensinnäkin esikoislestadiolaisesta herätysliikkeestä ja

sen toiminnan erityispiirteistä on henkilöhistoriaani tallentunut tieto. Erityisesti minulla on ollut tuntuma siitä, mitkä pukeutumismormit herätysliikkeen nykyhetkessä vallitsivat. Laestadiuksen saarnat ja niiden kieli eivät nekään ole minulle vieraita: olen esikoislestadiolaisten seuroissa kuullut vähintään yhden saarnan lähes joka sunnuntai ensimmäisen kahdeksantoista elinvuoteni ajan. Saarnojen tutkimisessa ja tulkinnassa tämä tuttuus voi toimia huomattavana ymmärrystä helpottavana, mutta myös sitä harhaanjohtava tekijä (vrt. Varto 1991, 32). Yrittämällä tunnistaa omat esioletukseni ja arvostukseni pyrin ehkäisemään niiden sekoittumista tutkimuskohteeseen, Laestadiuksen saarnateksteihin.

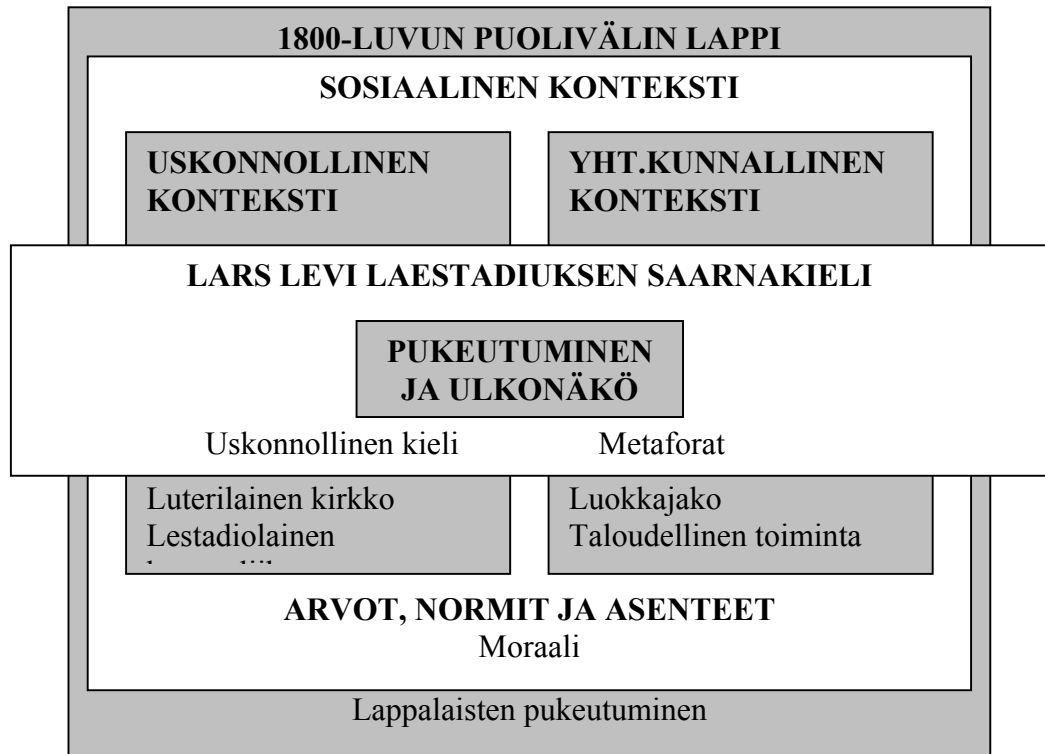
Pietilä (1976, 7–12) määrittelee tutkimusdokumentit ihmisten tai ihmisryhmien käyttäytymisen tuotteiksi. Lisäksi hän toteaa, että dokumentti on osa sitä henkistä ympäristöä, jossa se on syntynyt. Näin ollen dokumentin sisältö riippuu sekä dokumentin tuottamaan ryhmään tai yksilöön liittyvistä tekijöistä että sen ympäristön tekijöistä, jossa ryhmä tai yksilö toimii.

Tämän tutkimuksen tärkeimpiin perusajatuksiin kuuluukin se, että Laestadius on ennen kaikkea aikansa lapsi ja hänen julki lausumiensa pukeutumismormien takana on ajassa vallitseva pukeutumiskäsitys. Yksittäisen ihmisen ajatusmaailma ei ole oma tiedollinen tai arvomaailmansa, vaan osa aktuaalista yhteiskunnallista, sosiaalista ja uskonnollista kontekstia. Laestadiuksen saarnojensa kautta julki lausumaa pukeutumismormistoa tutkiessani en voi käsitellä tekstejä ajasta ja paikasta irrallisena ilmiönä. Laestadiuksen pukeutumiskäsitys voidaan siis ymmärtää vain osana 1800-luvun puolivälin lappalaisen yhteiskunnan kieli- ja arvomaailmaa sekä uskonnollista ja yhteiskunnallista ilmapiiriä. Laestadius teologisine taustoineen vaikutti herätyskristillisyyteen, joka puolestaan oli, erityisesti normien levittäjänä, luomassa myös aikansa pukeutumistodellisuutta.

Pyrin selvittämään Laestadiuksen pukeutumiseen liittämät käsitykset, arvot ja normit saarnoista käsin. Laadullisia ja arvostavia pukeutumiskäsityksiä Laestadiuksen saarnoissa edustavat normit, joita hän seurakuntalaisille lausuu. Ne kuvaavat hänen omaa näkemystään arvojen ja pukeutumisen suhteesta heijastaen vahvasti aktuaalisessa yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä.

Kuvion 1 avulla pyrin havainnollistamaan tässä tutkimuksessa tarvittavien keskeisten käsitteiden välisiä suhteita sekä korostamaan ilmiön osa-alueiden kerroksellisuutta. Laestadiuksen ajan lappalaisessa yhteiskunnassa, luterilaisessa kirkossa ja oras-

taneessa lestadiolaisessa herätysliikkeessä vallinneet arvot, normit ja asenteet heijastuvat Laestadiuksen saarnoista. Maallinen vaikutti hengelliseen – ja päinvastoin.

Kuvio 1. Laestadiuksen pukeutumiskäsityksen ulottuvuudet normiston taustana.

Tämän tutkimuksen osalta voidaan pohtia, mikä on Laestadiuksen saarnojen pukeutumisäällön ja historiallisen pukeutumistodellisuuden suhde toisiinsa. Voidaanko saarnojen pukeutumissisältöä pitää modernin kielikäsitteksen mukaisesti *totena* (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 139)?

Ihonen (1986, 15, 16) huomauttaa, että paikallisiin oloihin viittaamiset Laestadiuksen saarnoissa ovat osin ongelmallisia. Saarnoista voidaan hänen mukaansa tehdä huomattava määrä havaintoja, joita pystytään selittämään ajallis-paikallisesta taustasta käsin. Ihonen varoittaa, että näin saatu tieto jää katkelmalliseksi eikä elementtejä voida järjestelmällisesti erotella kontekstin ja taustaseikkojen perusteella. Tulkitsen Laestadiuksen saarnoihin sisältyviä pukeutumismenelmiä ja erityisesti niiden taustoja tällä varauksella. Mielestäni Laestadiuksen käyttämä kieli eli hänen omaamansa pukeutumis- ja vaatetussanavarasto eivät kuitenkaan voi olla heijastelematta myös hänen aikansa todellisia pukeutumiskäytänteitä ja kulttuurihistoriallisia faktatietoja.

Kieltä itsessään voidaan pitää myös todellisuutta tuottavana tekijänä, siksi edellä esitetty kysymys saarnojen pukeutumissisällön vastaavuudesta Laestadiuksen ajan Lapin todellisuuteen ei kuulu tämän tutkimuksen merkittävimpiin. Kieltä käytetään eri tavoin pyrittäessä erilaisiin päämääriin. Tutkimusaineiston diskursiivinen lukutapa edellyttääkin tekstien tematisointia kulttuurituotteiksi osana sosiaalista toimintaa ja sosiaalisen todellisuuden rakentamista. (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 139-141)

1.3 Laestadiuksen elämä ja toiminta

1.3.1 Laestadiuksen elämä

Lars Levi Laestadius syntyi 10.1.1800 Arjeplogin seurakunnassa Ruotsin Koillis-Lapissa. Hänen perheeseensä kuului äiti Annan ja isä Karl Laestadiuksen lisäksi kaksi vuotta nuorempi veli Petrus. Lapsuutensa ikävuodet kahdeksasta kuuteentoista Laestadiusen veljekset viettivät Kvikkjokkissa Luulajan Lapissa velipuolensa, pappi Karl Erikin hoivassa. Velipuolelta saadun kotiopetuksen turvin Laestadius pääsi Härnösandin lukioon, joka oli suuntautunut pappiskoulutukseen. Siellä hän opiskeli vuosina 1816–1819. Vuodet 1820–1824 Laestadius opiskeli Uppsalan yliopistossa ensisijaisesti teologiaa, mutta myös kasvitiedettä, latinaa ja muita kieliä. Lisäksi hän oli innokas kasvitieteiden harrastaja. (Edquist 1922, 12, 13, 24, 35–43; Franzén 1973, 10–20, 40)

Keväällä 1827 Laestadius avioitui Brita Catarina Alstadiuksen kanssa. Vaimo oli luonteeltaan syvästi uskonnollinen ja eli erämaapapin tukena ja turvana. Laestadiusen perheeseen syntyi yhteensä 15 lasta, joista 11 oli elossa Laestadiusen kuollessa. (Franzén 1973, 77–79)

Laestadiusen pappissuvulla Arjeplogissa oli sukupolvien perinne, mutta Lars Levi ei ollut vielä yliopistosta valmistuttuaan aivan vakuuttunut omasta pappisidentiteetistään. Vuonna 1825 hänet kuitenkin vihittiin syntymäseurakuntansa papiksi ja alueen lähetyssaarnaajaksi. Seuraavana vuonna hänet nimitettiin kirkkoherraksi Ruotsin pohjoisimpaan seurakuntaan, Kaaresuvantoon. Sieltä Laestadius siirtyi 23 työvuoden jälkeen vuonna 1848 Pajalaan, jossa hän toimi kuolemaansa, 21.2.1861 asti. Sen lisäksi, että Laestadius tunnettiin herätysaarnaajana, häntä voidaan pitää myös teologina, us-

konnonfilosofina ja raittiustaistelijana. (Edquist 1922, 48–50; Edquist 1933, 328; Franzén 1973, 71)

Lapin kauniin mutta karun ankaran luonnon on ajateltu vaikuttaneen merkittävästi niin Laestadiuksen kuin hänen aikalaistensa sielunmaisemaan. Lisäksi Laestadiuksen lapsuutta varjostivat kodissa vallinnut suuri puute ja köyhyys sekä hänen isänsä taipumus juoppouteen. (Edquist 1922, 58; Franzén 1973, 10). Tällaisessa ympäristössä sivistysmaailman harrastuksineen katsotaan muuttuneen hänelle etäisen epätodelliseksi ja merkityksettömäksi. Laestadiuksen olemuksessa on sanottu olevan hänen kasvuympäristöstään tuttuja vastenmielisiä ja luotaantyöntäviä ominaisuuksia kuten peräänantamattomuutta, tuomitsevaa ankaruutta, pelottavaa karuutta, jopa raakuutta. Näiden pahennusta ja pelkoa herättäneiden piirteiden alla on nähty herkkyyttä ja *uskonnollisen mielikuvamaailman väkevää väriloistoa*. (Zidbeck 1937, 18, 19)

1.3.2 Laestadius ja lestadiolainen herätysliike

Laestadiuksen kristillisyyšnäkemyksen ja sittemmin lestadiolaisen herätysliikkeen historiallisissa taustoissa on nähty vaikutteita sekä Ruotsin puolella vaikuttaneesta lukijaisuudesta että suomalaisesta hernhutilaisuudesta. Esimerkiksi Laestadiuksen jyrkän suhtautumisen *tapakirkollisuuteen* ajatellaan juontavan juurensa uudesta lukijaisuudesta. Myös Laestadiuksen omaan herätykseen vaikuttanut nainen, Milla Clemensdotter, edusti eteläisen Lapin maltillista lukijaisuutta. Hengellistä ilmapiiriä Laestadiuksen sanomalle sopivaksi oli valmistanut myös Ruotsissa 1700-luvun loppupuolella vaikuttanut, laajaa huomiota herättänyt wiklundilaisuus. (Raunio 1931, 228, 229; Raittila 1976, 16, 17) Lestadiolaisuus oli harvalukuisten herännäisyyden kannattajien lisäksi ainoa herätyksen alkuaikojen ydinalueilla 1800-luvun puolivälissä vaikuttanut herätysliike (Raittila 1976, 28).

Herätysliikkeen toiminta katsotaan alkaneeksi kevättälvella 1846 Kaaresuvannossa, jonka kirkkoherrana Laestadius tuolloin toimi. Liike vaikutti Ruotsin Lapin pohjoisissa seurakunnissa saamelaisena, mutta siitä tuli pian Pohjoiskalotin suomalaisten, ruotsalaisten, norjalaisten ja saamelaisten yhteinen liike. Lestadiolaista herätystä alettiin tuoda vuonna 1847 Suomeen raittiuden edistämistyön merkeissä liikkeen aset-

tamien lähetyksiä (Miettinen 1942, 54–63, 138–152; Raittila 1985, 273). Liitteenä 1 olevasta kartasta selviää lestadiolaisen herätyksen laajuus Laestadiusin kuollessa vuonna 1861.

Lestadiolaisen herätysliikkeen innoittunutta alkuvaihetta on kutsuttu *alkuherätykseksi*. Sen ulkonaiset piirteet ja uskonnolliset erityistunnukset kuten ehdoton raittius, lukuharrastuksen lisääntyminen sekä rikosten väheneminen ja väärintekojen korjaaminen, olivat helposti tunnistettavissa. Myös hurmoksellisuus eli *liikutukset*, julkinen synnintunnustus ja poikkeuksellinen käännytysinto muodostuivat liikkeelle tunnusomaisiksi. (Miettinen 1942, 46–53, 153–253)

Laestadius oli syntyneen herätyksen ehdoton auktoriteetti. Hän pystyi kirkollisen asemansa turvin organisoimaan herätyksen levittämisen ja toiminta tapahtui kirkollisten työmuotojen, kylärūkousten ja lähetykskoulutoiminnan puitteissa. Kirkolla oli yleisesti ottaen myönteinen kanta herätykseen. Uskovien yhteisön merkitys korostui Laestadiusin luoman sielunhoitoperinteen kautta. Julkisen synnintunnustuksen vaatimus nosti kynnyksestä liittyä yhteisöön. (Miettinen 1942, 97–137, 235–253; Raittila 1976, 26, 27)

Alkuherätys laantui 1850-luvun puoliväliin mennessä ja Laestadius kannattajineen alkoi saada vastustusta. Seurakunnan raitistuminen tuntui laantuvan. Laestadiusista ja hänen herätysryhmäänsä vastaan nostettiin kanteluita erilaisista järjestyshäiriöistä. Tällaisia olivat muun muassa Laestadiusin kirkkoon sopimaton kielenkäyttö ja käytös, jollaiseksi liikutukset katsottiin, valtion varojen käyttäminen herätyksen levittämiseen lähetykskoulujen muodossa ja muutama kirkkokuriin liittyvä seikka. Kantelut johtivat varoituksiin ja siihen, että vuodesta 1853 vuoteen 1859 Laestadius veloitettiin pitämään erillinen jumalanpalvelus herätysryhmälleen. (Miettinen 1942, 134–137, 147, 182–190; Raittila 1976, 15, 24–26)

2 PUKEUTUMINEN JA KULTTUURIHISTORIA

2.1 Pukeutumistermistö

Pukeutumisen tutkimuksessa erotetaan käsitteestä *vaatetus* laajempi ja abstraktimpi käsite *pukeutuminen* sekä kokonaisvaltaisin käsite *ulkonäkö*. Pukeutuminen sisältää vaatetuksen ja asusteiden lisäksi myös erilaiset ihmiskehon muuntelun muodot, kuten esimerkiksi hiusten muokkauksen, meikkauksen, tatuoinnin ja lävistyksiset (Kaiser 1998, 4–7). Käsitteiden pukeutuminen ja ulkonäkö ero taas on selkeimmillään vastasyntyneellä, jolla voidaan sanoa olevan vain pelkkä fyysinen ulkonäkö, kunnes kättilö pukee hänet. Yksilön myöhemmissä vaiheissa aika ja kulttuuri säätelevät ja määrittelevät pukeutumista. (Koskennurmi-Sivonen, 2000, 4)

Vaatetus on pukeutumisen konkreettisin ilmenemismuoto. Vaikka sanoilla *vaate* ja *vaatetus* yleensä tarkoitetaan ihmisen ylle puettavia, tekstiilimateriaalista valmistettuja tuotteita, niillä voidaan joskus tarkoittaa myös *kangasta* yleensä tai kappaletta kankaasta. Sana *vaate* esiintyy usein monikkomuodossa *vaatteet* ja se voidaan korvata asiayhteyden mukaan sanoilla *pukimet*, *pukineet*, *asusteet* tai *vaatekappaleet*. (Koskennurmi-Sivonen, 2000)

Puku sanana viittaa pukeutumiseen mutta kuuluu kattavuutensa puolesta vaatetukseen piiriin ja voi toimia jopa vaateen synonyymina. Puku tarkoittaa yhtä tai useampaa vaatekappaletta, joita yhdistää jokin tekijä. Sana on suomen kielessä vakiintunut tarkoittamaan miesten pukua. Puku saa erilaisia lisämerkityksiä muodostettaessa yhdyssanoja, kuten esimerkiksi yöpuku tai uimapuku. (Koskennurmi-Sivonen, 2000)

Kaiser (1998, 147–152) näkee pukeutumisen prosessina, jonka tulosta ihmisen ulkoasu on. Prosessissa vaatteet liittyvät eri tasoihin jokapäiväisiin kokemuksiin, kuten siihen, miten me koemme itsemme ihmisenä, miten me viestimme muille ihmisille ja millaisia vaikutteita meillä on ympäröivästä kulttuurista. Kun pukeutumista tarkastellaan erityisesti sosiaalipsykologisesta näkökulmasta, on Kaiserin (1998, 11) mukaan tärkeää soveltaa pukeutumisen tutkimisessa abstraktimpia käsitteitä ja näkökulmia kuin mihin pelkkä vaatetuksen tutkiminen yltää. Analysoitaessa Laestadiuksen saarnoja pukeutumisen norminäkökulmasta on siis mielekästä käyttää käsitteitä pukeutuminen ja ulkonäkö.

2.2 Puku ja muoti

Pukeutumisen historiatiedosta puhuttaessa ja sitä tutkittaessa käytetään erilaisia puku-käsitteitä. Suomalaisessa pukeutumishistoriassa *kansanpuvulla* tarkoitetaan talonpoikaisväestön 1800–1900-luvuille asti käyttämiä, perinteisiä, kotona valmistettuja vaateparsia, jotka ovat omalle alueelle tyypillisiä. Kansanpuvulle on ominaista säädynmukaisuus ja sen sopivuutta kantajalleen tarkkailtiin vielä 1800-luvulla, vaikka virallinen sääty-yhteiskunta oli jo menettänyt merkitystään (Lehtinen ja Sihvo 1984; Kaukonen 1985, 11). *Kansallispuvut* sen sijaan ovat uusintoja talonpoikaisväestön 1700- ja 1800-luvuilla käyttämistä alueilleen tyypillisistä perinteisistä juhla-asuista, joiden käyttö on jo aikaisemmin lakannut (Kaukonen 1985, 277; Lönnqvist 1979, 75).

Etnisellä puvulla tarkoitetaan niitä pukuja, jotka ovat jollekin etniselle ryhmälle leimaa-antavia. Vaikka nimityksessä on selkeä yhteys etnisyyteen eli tiettyyn kansaan, rotuun tai heimoon, nimityksen käyttö on kirjavaa. Sitä on käytetty muun muassa uskonnollisen tai ammatillisen puvun synonyyminä. (Eicher 1995, 1)

Lapinpuku nykyisellään täyttää epäilemättä kaikki etnisen puvun tunnusmerkit. Vaikka lappalaisten pukeutumisessa on jo Laestadiuksen aikana ollut etnistä oma-leimaisuutta, etnisyys tuntuu olevan enemmän nykyperspektiivistä ymmärrettävä ilmiö ja nimitys liitetään historian jäänteisiin nykymuodossaan. Se, millaisena lapinpuku nyt tunnetaan, on eri vaatekerta kuin 1800-luvun puolivälin lappalaisilla ja lapinpukua nykyisellään voidaan pitää kansallispukuna. Siksi nimitän lapinpukua historiallisessa kontekstissaan kansanpuvuksi.

Eicher ja Sumberg (1995, 296) ovat sitä mieltä, ettei etnistä pukeutumista voida tutkia ottamatta huomioon *muodin* käsitettä. Muotia voi olla tuote, mutta muoti usein viittaa prosessiin, ajalliseen ilmiöön. Muoti on aina jossain määrin kollektiivinen, vähimmillään sosiaaliryhmän sisäinen ilmiö. (Sproles & Davis Burns 1994, 1–5)

Muodin merkitystä ei luonnollisesti voida myöskään 1800-luvun lappalaisessa pukeutumiskulttuurissa väheksyä. Sihvo (1983, 381) toteaa, että vaikka muotia pyrittiin

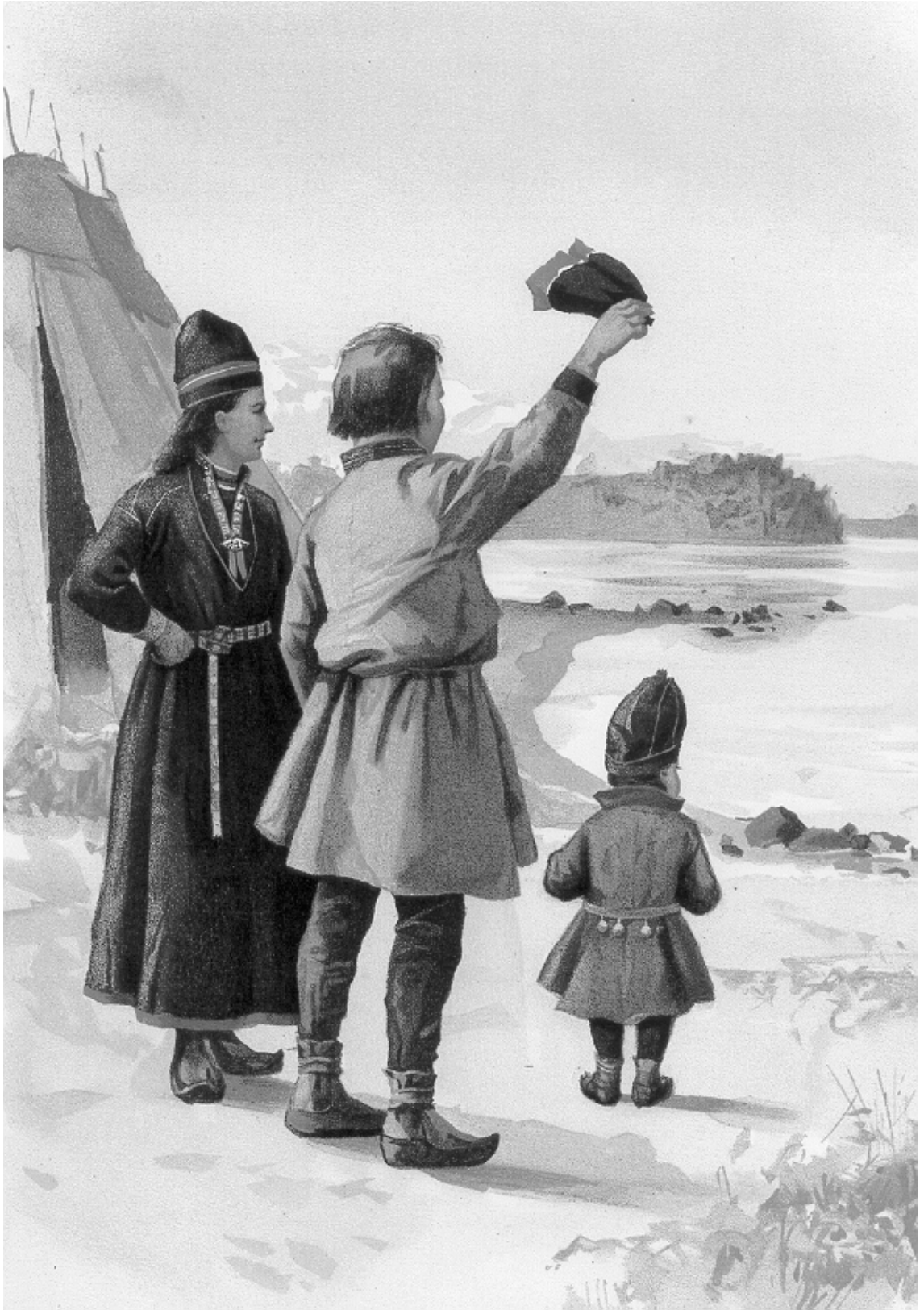
seuraamaan myös Lapissa, kylmä ilmasto vaati erityisvaatekappaleita. Zidbeck (1937, 152) kuvailee Laestadiuksen suhdetta muotiin seuraavasti:

...uskottomia hallitsee maailmankunnia ja koreamielisyys esiintyen muodinmukaisessa pukeutumisessa. Kristittyjen sen sijaan tulee jo ulkoasussaan kantaa alennuksen muotoa käyttämällä vanhatyylisiä ja halpoja vaatteita.

2.3 Lappalaisten pukeutuminen 1800-luvun puolivälissä

Lappalaisten pukeutumisesta 1800-luvulla on hyvin vähän tutkimusta. Tähän tutkimukseen tietoa tarvitsisin erityisesti Laestadiuksen omalta asuinalueelta, Kaaresuvannon ja Pajalan ympäristöstä. Suomen Pohjois-Pohjanmaan pukeutumista voidaan varauksella tarkastella tässä tarkoituksessa, sillä ainakin Tornion seudun peräpohjalaisilla on ollut pitkät ja hyvät suhteet Ruotsiin, mitä kautta sinne on omaksuttu pukeutumisen uutuuksia (vrt. Kaukonen 1985, 157). Kun Ruotsin Lapissa vanhastaan asuneet lappalaiset avioituivat sinne tulleiden suomalaisten ja ruotsalaisten uudisasukkaiden kanssa, he muuttaman sukupolven aikana muuttivat perinteisen pukunsa, tapansa ja kielensä (Miettinen 1943, 4).

Laestadiuksen kuollessa 1861 laestadiolaisen herätysliikkeen vaikutukset olivat nähtävissä jo Tornion eteläpuolella. Kuvien 2 ja 3 lapinpuvut perustuvat ruotsalaisen tutkijan näkemyksiin Luulajanlapin kansanpuvun kesä- ja talviversioista. Luulaja kaupunkina sijaitsee etelämpänä kuin Laestadiuksen aktiivisin toiminta-alue, mutta puvun käyttöalue yltää pohjoisen Gellivaaraan ja lännen Jokkmokkiin sekä Kvikkjokkiin. (Thulstrup & Kramer 1889, 1, 2) Ruotsin pohjoisin Lappi on ollut niin harvaan asuttua, ettei Luulajaa pohjoisempana liene ollut enää hahmotettavissa siitä eriävää kansanpuvun käyttöaluetta.

Kuva 2. Luulajan lapinpuku kesällä. (Thulstrup & Kramer 1889)

Kuva 3. Luulajan lapinpuku talvella. (Thulstrup & Kramer 1889)

Kuten kansanpukuihin yleensä, myös lapinpukuun ovat aikojen kuluessa vaikuttaneet monet historialliset, poliittiset, taloudelliset ja ekologiset tekijät kuten työn ja liikkumisen asettamat vaatimukset, elämäntapa, varallisuus, kaupankäynti sekä eri kulttuurien väliset yhteydet. Myös uskonnon, kirkon ja uskonnollisten liikkeiden vaikutukset ovat luettavissa lapinpuvusta. (Lönnqvist 1979, 24; Ruotsala 1998, 133) Tässä tutkimuksessa ei ole tarkoituksenmukaista käydä läpi lappalaisten 1800-luvun pukeutumiskäytäntöä vaatekappaleineen ja materiaaleineen. Seuraavassa käsitellän sellaisia pukeutumisen erityisnäkökulmia, kuten koristautumista ja tekstiilikaupankäyntiä, joiden voidaan ajatella olevan erityisiä pukeutumisen normittamisen kohteita Laestadiuksen ajan lappalaisessa yhteiskunnassa. Vaikka muun muassa yksittäiset vaatekappaleet tai käytetyt materiaalit eivät ole tutkimuksen ensisijaisena kohteena, tutkijan on kyettävä tunnistamaan ne Laestadiuksen käyttämästä kielestä ja ymmärtämään niitä.

Lappalaiset ovat koristelleet pukujaan paljon. Käytössä ovat olleet esimerkiksi runsaat ja värikkäät koristeverkanauhat. Lappalaiset ovat olleet tunnettuja kirjontataidoistaan ja kirjonta olikin yleinen vaatteiden koristelutapa. Tina- ja muut metallilangat ovat usein toimineet kirjontamateriaaleina. Esimerkiksi lapintakin koristeverat ja kaulus kirjottiin tina-, hopea- tai villalangoilla. (Itkonen 1948, 372)

Paikalliset juhlat, erityisesti häät, ovat aina olleet tärkeitä saamelaiskulttuurissa hyvänä tilaisuutena näkyä ja näyttää. Morsiamen ylle puettiin silkinen morsiuspuku, morsiuskruunu sekä monenlaisia koristeita. Morsiuskruunun käyttö yleistyi jo keskiajalla ja juontaa juurensa Neitsyt Marian palvonnasta. Hänet kuvattiin kruunupäisenä taivaan kuningattarena. Pappilanemännät tai erityiset morsiamenpukijat omistivat kruunun ja korut, joita korvausta vastaan lainattiin morsiamelle. Morsiuskruunu oli koristeltu hopea- ja tinapaperein, helmin ja peilein. (Kopisto & Sihvo 1996, 42)

Häitä pidettiin ensimmäisenä julkisena morsiamen käsityötaidon näytöksenä. Morsiamen lisäksi myös muut vieraat pukeutuivat parhaimpiinsa. Häihin liittyi pukeutumisen osalta tapoja, joita erityisesti varakkaampi väestönosa pyrki noudattamaan. (Miettinen 1943, 96, 97; Magga Lukkari ja Aikio 1993, 76; Ruotsala 1998, 131) Lappalaisilla oli esimerkiksi tapana pitää juhlissa useita mekkoja eli lapintakkeja päällekäin. Tapana oli myös, että pappi asetti vihkimistilaisuudessa morsiamen päähän vaimonlakin, joka on komein kaikista naisen elämänsä aikana käyttämistä lakeista. (Itkonen 1948, 347, 368)

Lapinpuku on kertonut kantajansa varallisuudesta. Ympäristössä saatavilla olevat raaka-aineresurssit sekä tunnetut valmistustekniikat ja -menetelmät ovat yhteisön pukeutumiseen vaikuttavia tekijöitä. Myös elinkeinon vaatimat tarpeet vaikuttavat pukeutumiseen. (Ruotsala 1998, 119, 125) Lappalaisnaiset kehräsivät ja kutoivat yleensä itse kaikki kankaansa. Jopa sarkakankaiden vanuttaminen ja kankaiden värjääminen toimitettiin kotona. (Paulaharju 1923, 33, 34; Itkonen 1948, 342) Pukujen valmistusmateriaalina on alunperin käytetty nahkaa, mutta varakkaimmat siirtyivät käyttämään tuontikankaita, verkaa ja sarkaa. Silkkihuivien, tuontikoristenauhojen ja pukuun olennaisesti liittyvien korujen käyttö kertoi varallisuudesta. (Ruotsala 1998, 125)

Markkinat olivat tekstiilien tärkein kaupanteon väylä. Tornion porvarit myivät Lapin markkinoilla tekstiilivärejä kuten indigoa, krappia ja vihreää väripigmenttiä. Tekstiilien värjäyksessä liikkui muutenkin rahaa, esimerkiksi jotkut taitavat naiset värjäisivät maksusta toistenkin tekstiilejä. (Paulaharju 1923, 33, 34; Itkonen 1948, 342) Värejä onkin haluttu käyttää runsaasti Lapin ympäristön karuuden vastapainona. Lapintakin perusvärejä ovat yleensä sinisen eri sävyt, mutta myös valkoista ja mustaa väriä on käytetty. Punainen väri on ollut vaurauden merkki. (Ruotsala 1998, 124, 125)

Kun ompelukone otettiin käyttöön, sen avulla valmistettuja vaatteita pidettiin hienompina kuin käsin tehtyjä. Näin myös siksi, että kone oli käytössä vain *kraatarilla* eli räätilillä ja hänellä teetetyt vaatteet maksoivat enemmän kuin itse tehdyt. Ompelukoneen avulla valmistetut vaatteet saivat uudenaikaisen leiman. (Paulaharju 1923, 31)

Aikaisemmin erityisissä tilaisuuksissa, kuten hautajaisissa, tuli pukeutua hillitysti. Myös leskien tuli välttää liiallista koristautumista. Tänä päivänä saamelaispukua käytettäessä puvun koristelu riippuu paitsi henkilökohtaisista mieltymyksistä ja varallisuudesta, myös siviilisäädystä. Sääntönä on muun muassa, ettei äiti saa esiintyä koreampana kuin tytär. Aviovaimo määrää miehensä koristautumisesta. Naisen takin koristelu on niukempaa kuin miehen, ja koristelu jää olkapäillä pidetyn, usein väreissä hehkuvan silkkihuivin alle. (Itkonen 1948, 347; Magga Lukkari ja Aikio 1993, 78; Ruotsala 1998, 124, 125)

Tiukan uskonnollisissa yhteisöissä naisten koreilunhalua yritettiin hillitä. Uskovan ihmisen tuli pidättäytyä kaikenlaisesta koristautumisesta. Paulaharjun (1923, 291) mukaan esimerkiksi korkokenkiä ja verkavaatteita pidettiin synnillisen koreita. Myös värikkäitä huiveja moitittiin turhaksi koreiluksi. Tästä huolimatta yksivärisen,

valkoisen huivin käyttö ei yleistynyt. Sitä käytettiin juhlahuivina. Korujen käyttöä luonnollisesti paheksuttiin. (Ruotsala 1998, 124, 125)

2.4 Laestadiuksen oma pukeutuminen

Laestadius korosti mielellään jo yliopistoaikoina köyhyyttään pukeutumalla aiheettoman kurjiin vaatteisiin. Laestadiuksen pukeutumisen esikuvana on kenties toiminut hänen oppi-isänsä Linné, mutta myös muutamat muut Laestadiuksen ihailemat professorit. Toisaalta hänen ei kerrota pukeutumisellaan juuri erottuneen muista Upsalan yliopiston opiskelijoista, joita näkemästään järkyttynyt englantilainen tutkija Clarke tutkimuspäiväkirjassaan kuvailee. Opiskelijat kulkivat likaisina, hiukset pitkinä ja kamppaamattomina, pukeutuneena löysään päällystakkiin, valkoisiin hatunreuhkoihin ja pitkävärtisiin sotilassaappaisiin. Näky oli jotain aivan muuta kuin mitä vieraileva tutkija olisi yliopistokaupungin arvolta ja tyyliltä odottanut. (Franzén 1973, 33, 35, 36)

Laestadius oli siis jo opiskeluaikanaan oppinut halveksimaan sekä vaatetuksella hienostelemista että yleensä hienostuneita elämäntapoja ja nimenomaan koko *pintapuolista ulkokuoren sivistystä*. Visitaattorina eli tarkastajana kulkiessaan hänellä saattoi olla jumalanpalveluksessa harmaanruskea, rikkinäinen, likainen koirannahkaturkki. Myös virkaanasettajaispäivänsä jumalanpalveluksessa Pajalassa vuonna 1850 Laestadiuksen kerrotaan esiintyneen kuluneessa, ruskeassa sarkatakissaan ja jokapäiväisissä lapikkaissaan, minkä asun päälle virkaanastujaistoimitusta varten puettiin valkea messupaita ja -kasukka. Koko elämänsä aikana hänellä kerrotaan olleen yksi ainoa pappintakki. (Miettinen 1943, 188)

Kaikki eivät ole olleet tyytyväisiä Laestadiuksen ulkonäköön, olkoon se ollut kuinka yksinkertaisen esimerkillinen. Laestadiuksen pukeutumista on paheksuttu:

Hänessä pistää silmään se, ettei hän ollenkaan muistuta pappia, vaan näyttää kurjan uudistalon vaivaisukolta vanhoissa harmaissa sarkavaatteissaan. Ja niissä hän on kirkossakin ja Herran alttarin edessä, niin että puhtaat lampaat turmeltuvat. Ei sillä tavoin synny juhlaa. (Saarisalo 1970, 19)

Kotikutoisessa sarkavaatteissaan ja pieksuissaan tai kallokkaisaan hän itse oli koreutta vastaan saarnatessaan vaatimattomuuden elävä esikuva (Paulaharju 1923, 291; Havas 1927, 20; Miettinen 1943, 188). Laestadiuksen yksinkertaista elämäntapaa voidaankin

pitää persoonapiirteensä ja merkkinä hänen uskonnollis-yhteiskunnallisista asenteistaan (Franzén 1973, 35, 36).

Kuva 4 (vas.). Lars Levi Laestadius, litografia vuodelta 1839 (Lohi 2000, 140). Huomattavaa on, että Laestadiusen ulkonäkö vastaa kaikin puolin 1800-luvun alkupuolen biedermeier-ajan ihanteita, joskin puvussa on nähtävissä myös edeltävän empirekauden piirteitä (vrt. Kopisto 1991, 8, 28–32, 62–65; Kopisto & Sihvo 1996, 10). Puvun takki on vartalonmyötäinen, napitus on kaksirivinen, hihoissa on olkapäillä poimutus ja kaulus nousee niskassa melko korkealle. Vaaleassa paidassa on korkea kaulus, joka on nostettu pystyyn liperien alle. Kihara kampausti oli suosittu miehillä biedermeier-ajalla. Saarisalo (1970, 167) arvelee ranskalaisen taiteilijan kaudistelleen teokseensa Laestadiusen ulkonäköä.

Kuva 5 (oik.). L. L. Laestadiusen vaimo, Brita Kajsa Laestadius os. Alstadius, 1805–1888 (Lohi 2000, 145).

3 SOSIAALIPSYKOLOGINEN NÄKÖKULMA PUKEUTUMISEEN

3.1 Arvot, asenteet ja normit

Arvot ovat abstraktioita, jotka vaikuttavat yksilön päämäärien valintaan. Ne ohjaavat ihmisten ja ryhmien valintoja ja ilmenevät sanojen ja tekojen kautta. Arvot ovat sisältöään laajoja, rationaalisesti perusteltuja, hyvin sisäistettyjä ja suhteellisen pysyviä valintatapumuksia. (Hirsjärvi 1983, 16; Allardt 1988, 55; Suhonen 1988, 20)

Arvot voidaan jakaa itseisarvoihin ja välinearvoihin. Itseisarvo on lopullinen päämäärä, esimerkiksi moraalinen hyvyys, totuus, kauneus, oikeudenmukaisuus ja pyhyys. Välinearvo on keino itseisarvon saavuttamiseen. Arvohierarkiassa yleensä katsotaan, että itseisarvot ovat korkeammalla kuin välinearvot. (Rokeach 1973, 11–12; Hirsjärvi 1983, 16, 17)

Asenteet ovat arvoja pintapuolisempia ja kapea-alaisempia, mutta melko pysyviä ja vaikeasti muutettavia. Asenne merkitsee yksilön taipumusta reagoida hyväksyvästi tai hylkäävästi johonkin esineeseen, henkilöön tai asiaan. Asenteet säätelevät niiden keinojen valintaa, joilla yksilö pyrkii saavuttamaan arvojaan, joten ne on johdettavissa yksilön arvoista. Yksilöllä on arvoja rajallinen määrä, mutta asenteita tarpeen mukaan jopa satoja. (Hirsjärvi 1983, 17, 18; Rainio ja Helkama 1974, 103, 135; Rokeach 1973, 11) *Aate* puolestaan on useimmiten yleväsisältöinen ajatus, joka määrää ihmisen tai ihmisryhmän maailman- ja elämäkatsomusta. (Hirsjärvi 1983, 7)

Sosiaaliset *normit* ovat käsitteellisiä sääntöjä siitä, millainen käyttäytyminen on yhteisöissä sallittua, kiellettyä, toivottavaa tai käskettyä. Normit voidaan jakaa kahteen eri luokkaan sillä perusteella, vaikuttavatko ne yksilö- vai yhteisötasolla. Normit voidaan jaotella myös sen mukaan, pidetäänkö niitä virallisina vai epävirallisina. Esimerkiksi kirjoitetut järjestyssäännöt ovat virallisia normeja, kun taas sosiaalisessa vuorovaikutuksessa esiin tulevat epämuodolliset pakotteet ovat epävirallisia normeja. (Hirsjärvi 1983, 173)

Normit ohjaavat yksilön käyttäytymistä sosiaalisissa tilanteissa. Ne voivat jopa velvoittaa yksilöä toimimaan vastoin hänen henkilökohtaisia arvojaan. Arvojen ja normien välillä on hierarkia, jossa arvot koskevat päämääriä ja normit keinoja niiden saavuttamiseksi. Yksittäiset normit muodostavat yhdessä *normijärjestelmiä* eli *normistoja*.

Normi on olemassa, jos sitä valvoo jokin auktoriteetti. Poikkeuksena tästä ovat tavat, joiden noudattamisessa ihmiset kontrolloivat toinen toisiaan. (Allardt 1988, 58– 60; Hirsjärvi 1983, 173; Suhonen 1988, 29–30)

Normatiivisen vaikuttamisen luonteeseen kuuluu tietty valinnanvapaus. Ihmiset harjoittavat *sosiaalista kontrollia* esittämällä normeja ja käyttämällä pakotteita. Normista poikkeamisesta seuraa yleensä sanktio eli rangaistus. Rangaistukset voivat olla varsin erilaisia: lievemmästä normien rikkomisesta seuraa lähinnä paheksuntaa, mutta joskus rangaistuksena on jopa kuolemanrangaistus. Rangaistukset eivät aina tapahdu sillä hetkellä, kun normista poiketaan tai edes välittömästi sen jälkeen. Pelkkä rangaistuksen uhka tai pelko saattavat muodostaa tämänkaltaisen epämiellyttävän seurauksen. Juuri rangaistuksiin ja niiden toistumiseen perustuu normien oppiminen ja niiden mukainen käyttäytyminen eli sisäistäminen. Tätä prosessia kutsutaan *sosiaalistumiseksi*. (Allardt 1988, 58, 59, 62)

On olemassa myös *ihannormeja*. Sosiaalisessa elämässä ne tarkoittavat sellaisia normeja, joiden noudattamisesta seuraa toisinaan palkinto, joka sekin vaikuttaa ihmisiin ja saa aikaan yhdenmukaisuutta. Näin ajatellen palkinnon poisjäämistä voidaan pitää rangaistuksena. Lisäksi normin lähettäjä voi vaikuttaa vastaanottajaan myönteisten tunnesiteiden, asiantuntemuksen tai laillisen oikeuden kautta. (Allardt 1988, 58)

Yksilön odotetaan kunnioittavan eräitä yleisiä arvoja, jotka yhteiskunnassa vallitsevat. Yhteisön tehtävä on siirtää nämä arvot jälkipolville. Yhteisön arvoista ja normeista poikkeamista eli sosiaalista poikkeamista ovat sairaus, virhe, rikos ja synti. Yhteisössä *synti* koetaan näistä poikkeavuuden muodoista vakavimmaksi. Syntiä tekevää rikollista kuvataan usein sanalla *paatunut*. (Pitts 1961, 685-716)

Ihmisen elinympäristössä ja -yhteisössä vallitseva arvomaailma ja kulttuuri vaikuttavat merkittävästi hänen pukeutumisvalintoihinsa. Pukeutumiskulttuuri muodostuu sosiaalisista normeista, säännöistä sekä yhtenevistä tavoista ja uskomuksista. Pukeutumismormit jaetaan tapoihin, tottumuksiin, yleisiin sopimuksiin, etikettiin, muotiin, moraalisiin, tabuihin ja lakeihin. (Ryan 1966, 63–70; Horn & Gurell 1981, 17–35, 83, 84, 104, 105)

3.2 Yhteiskunnalliset arvot ja normit pukeutumisen säätelijöinä

3.2.1 Yhteiskunnallinen epätasa-arvoisuus

Rokkanin (1970) poliittista ekologiaa ja erilaisten yhteiskunnallisten ja poliittisten ongelmien syntyä koskeva tutkimus osoittaa, että monet ristiriidat kärjistyvät talonpoikien ja muun keskuksien ulkopuolella asuvan väestön tyytymättömyydestä kaupunkien porvariston ja keskuksissa asuvan väestönosan toimintaan, kuten kaupankäyntiin. Ihmisen sosioekonominen tausta, ammatillinen liikkuvuus ja asema, ikä, koulutustausta ja kotipaikkakunta on nähty syiksi myös pukeutumiseen kohdistetun kiinnostuksen vaihteluun. Kiinnostus kasvaa sosioekonomisen aseman kasvaessa, lukuun ottamatta ylintä sosiaaliluokkaa, jossa kiinnostus pukeutumiseen heidän vakaan sosiaalisen asemansa ansiosta vähenee. Kaupunkialueilla asuvat ja maalaiset ovat niin ikään olleet erotettavissa toisistaan pukeutumisen perusteella. Myös pukeutujan iän katsotaan vaikuttavan hänen pukeutumiseen kohdistamaansa mielenkiintoon siten, että se on korkeimmillaan myöhäisessä nuoruudessa ja laskee iän karttuessa. (Ryan 1966, 63–70)

Ilmeistä on, että Laestadiuksen julki lausumien pukeutumismormien merkittävintä tausta on 1800-luvun Lapin agraariyhteiskunnassa (Ihonen 1999b). Laestadius paheksui varakkaiden keskuudessa ilmenevää taipumusta ylellisyyteen ja nautinnon tavoitteluun. Köyhien synneistä suurimman huomion taas on saanut juopottelu. Hekään eivät, rikkaiden esimerkkiä seuratessaan, ole säästyneet ylellisyyden ja yltäkylläisyyden pyrkimykseen liittyviltä synneiltä. (Edquist 1933, 316) Edquist (1933, 318) jopa väittää Laestadiuksen ajatelleen, että kevytmielisyys ja huonot tavat johtavat köyhyyteen, mikä puolestaan johtaa poliittisesti sosialismin aatteen suosioon ja sitä kautta vallankumoukseen.

Laestadiuksen ajan Lapissa yhteiskunnallista epätasa-arvoisuutta ilmeni lappalaisten ja uudisasukkaiden välillä. Lappalaiset olivat perinteisesti asuttaneet Lappia, mutta erilaisten yhteiskunnallisten ratkaisujen myötä sinne pyrittiin jo 1700-luvulla houkuttelemaan muutakin väestöä asukastiheyden kasvattamiseksi. Uudisasukkaiksi

ryhtyivät innokkaimmin suomalaiset, Ruotsin Lapissa heitä asui 1800-luvulle tultaessa huomattavasti enemmän kuin ruotsalaisia. Papit ja muut virkamiehet olivat tärkeitä uudisasukkaita, mutta heihin lukeutui myös paljon muuta väkeä. Uudisasukkailla oli kiinteät asumukset ja he harjoittivat enemmän maanviljelystä ja karjanhoitoa kuin poronhoitoon keskittyneet lappalaiset. Heitä pidettiin parempiosaisina ja sivistyneempinä kansalaisina, mutta monet heistä käyttäytyivät varsin häikäilemättömästi lappalaisia kohtaan ja käyttivät näitä taloudellisesti hyväkseen. Silti esimerkiksi seka-avioliittoja syntyi ja kulttuuri yhtenäistyi. (Miettinen 1943, 1–16; Itkonen 1948, 110)

Papistolla oli Pohjois-Suomessa pitkään 1800-luvulla hengellisten tehtävien lisäksi myös maallisia velvollisuuksia. Erityisesti ennen herätysliikkeitä papit olivat eräänlaisia ruohonjuuritason yleishallintomiehiä. Heidän tärkeään työnsarkansa kuului pitäjän- tai kappelikokousten johtaminen, köyhäinhoidon järjestelyt ja eräät sairaiden hoitoon liittyvät tehtävät. Papista tuli seurakuntalaisten luontainen neuvonantaja ja luotettu mies. Toisaalta erityisesti paikallisen papiston yläluokkaa, rovasteja ja kirkkoherroja, alkoi enenevässä määrin kiehtoa säätyläiselämä huvitteluineen ja seuranpitoineen. (Paulaharju 1923, 252; Kauranen 1999, 59)

Teoksessaan *Crapula Mundi* Laestadius (1971) leimaa kaupunkikulttuurin henkiseksi pahuuden pesäksi. Muun muassa tästä syystä Laestadiusta ja hänen seuraajiin on pidetty kulttuurivihamielisinä. Franzén (1973, 153) on kuitenkin sitä mieltä, että syytös on liian raskas. Teoksesta kuvastuva epäluuloisuus ulkonaista elämää ja sen toimia kohtaan kuuluu hänen mukaansa yleisesti pietismiin. Siinä on myös Rousseauin *takaisin luontoon* -ajatusta.

3.2.2 Ylellisyyslait ja -asetukset

Ylellisyyslait ja -asetukset ovat olleet merkittäviä kansalaisten pukeutumista normittavia tekijöitä. Niitä on alettu säätää ensisijaisesti määrittelemään luokkaa ja statusta sekä palvelemaan merkantilistista talouspolitiikkaa, mutta toisaalta myös varjelemaan moraaliskonnollisia käsityksiä. Monet tällaiset lait ovat uskonnollista alkuperää, mutta myöhemmin niiden laatimisessa pääosassa on ollut hallitus, joko paikallinen tai valtiollinen. Jotkut Vanhan Testamentin pukeutumista koskevat säännöt ovat tällaista alkupe-

rää, nykyaikaisten lakien edeltäjiä. (Horn & Gurel 1981, 102; Kopisto & Sihvo 1996, 2)

Sekä Ruotsi-Suomessa että myöhemmin näissä erillisinä maina on kansalaisten taloudellista toimintaa ja yksityiselämää säädelty valtion taholta ylellisyyslaeilla ja -asetuksilla. Nämä säädökset ovat kohdistuneet ylellisyyttä vastaan muun muassa huvittelussa, kuten juhlatilaisuuksissa ja pukeutumisessa, erityisesti koristautumisessa. Taustalla on hyvin usein ollut kotimaisen teollisuuden suojeleminen ja siksi esimerkiksi tuontikankaiden ja -materiaalien, kuten silkin ja sametin sekä kamelinkarvan, käyttöä on haluttu rajoittaa. Osa säännöistä on ollut neuvon luonteisia, mutta osaa on noudatettu jopa rangaistuksen uhalla. Erityisesti varhaiset säädökset olivat erilaiset eri yhteiskunnallisissa asemissa oleville, mutta myöhemmin ne alkoivat koskea kaikkia kansalaisia säätyyn katsomatta. Lisäksi säädösten voidaan katsoa painottuneen huomattavasti enemmän naisten kuin miesten pukeutumista rajoittaviin seikkoihin. (Janhsson 1904, 171–188; Kopisto & Sihvo 1996, 2)

Vielä 1700-luvun viimeisenä vuosikymmenenä Lapissa pidetyissä pitäjäkouksissa kehoitettiin kansannaisia kutomaan kankaat kotona, luopumaan kalliista ostoväreistä ja käyttämään niiden sijaan luonnosta saatavia väriaineita. Toisaalta vaatteiden perusleikkaukset olivat suhteellisen yhteneviä, sillä ammattikuntien räätälien käyttämät kaavat kulkeutuivat tavallisen kansan keskuuteen. Säätyläiset myös myivät ja lahjoittivat vanhoja vaatteitaan rahvaalle. (Lehtinen ja Sihvo 1984, 19; Kopisto & Sihvo 1996, 24, 30) Säätyläistapojen ja säätyläistön pukeutumisen vaikutteet tunkeutuivat Lapissa ensin nuorison keskuuteen. Erityisesti nuorempien miesten puku oli uudemman maun mukainen, vaikka sitä halveksivasti nimitettiin ”epäonnistuneeksi jäljittelyksi”. (Paulaharju 1923, 33; Miettinen 1943, 45, 46)

Tiukimmillaan ylellisyyslait ja -asetukset ovat olleet 1700-luvun alkupuoliskolla, mutta vuoteen 1815 mennessä kaikki asetukset oli kumottu, eikä uusia enää laadittu (Janhsson 1904, 171–188). Ylellisyysverotus jatkoi myöhemmin asetusten kaltaista sääteilyä nostattaen ylellisiksi luokiteltujen hyödykkeiden hintaa. Tämä oli toisaalta nostamassa esimerkiksi silkkikankaan haluttavuutta niillä kansalaisilla, joilla oli ostovoimaa ja taipumusta turhamaisuuteen. (Kovero 1932, 26, 27) Totutut tavat ja asenteet sekä varallisuuserot ylläpitivät vielä pitkään eroja säätyläisen ja rahvaan pukeutumisen välillä (Kopisto & Sihvo 1996, 2).

3.3 Uskonnolliset yhteisöt pukeutumisen säätelijöinä

3.3.1 Uskontososiologinen näkökulma pukeutumiseen

Uskonnot sisältävät kollektiivin, ryhmän tai yhteisön hyväksymiä käyttäytymissääntöjä, arvoja ja arvostuksia. Uskontososiologia perustuu muun muassa ajatukseen, että uskonnoissa on kysymys voimakkaasta samanlaisuudesta. Uskontoa voidaan myös lähestyä sille ominaisten piirteiden eli pyhän ja epäpyhän määritelmän kautta. (Allardt & Luttunen 1984, 233–258)

Kun uskontoa tarkastellaan sosiaalisena ilmiönä ja ryhmän toimintana, on otettava huomioon ne normit, jotka uskonnon sisällä vaikuttavat. Osa uskonnollisista normeista ohjaavat käyttäytymistä Jumalaa kohtaan määrittelemällä, millaisia uskonnollisten tunteiden tulisi olla ja mihin niiden pitäisi suuntautua. Osa normeista taas määrittelee sen, miten yksilön tulisi suhtautua toisiin ihmisiin. Lisäksi uskonnot määrittelevät hyvän ja pahan sekä moraalissääntöjen avulla sen, mikä ei kuulu uskonnolliseen käyttäytymiseen. Kristinuskossa esimerkiksi sukupuolikäyttäytymistä määrittelevät normit ovat hyvin keskeisiä. (Allardt & Luttunen 1975, 91, 92, 95)

Protestanttinen etiikka sisältää sosiaalisia arvoja, jotka johdattelevat ja ohjaavat ihmisen käyttäytymistä. Protestanttiseen etiikkaan kuuluu muun muassa säästävyyden, askeettisuuden ja työteliäisyyden arvostaminen. (Weber 1980, 114–136) Pohjoismaiden uskonnolliselle elämälle tunnusomaista on ollut uskonnollinen yhtenäisyys, jonka pohjana on luterilainen kirkko. Talonpoikaisyhteiskunnassa tärkeimpiä normilähteitä olikin kirkollinen julistus, erityisesti uskontunnustus. Uskonnolliset normit muovasivat kulttuuria ja ihmisten käyttäytymistä valtakunnallisesti yhtenäiseksi. (Allardt & Luttunen 1975, 93, 94)

Tiukkoja pukeutumissäädöksiä on laadittu ja noudatettu uskonnollissa yhteisöissä sen vuoksi, että pukeutumista pidetään yhtenä uskonnollisuuden symbolina. Tästä syystä pukeutumisesta tulee sosiaalisen kontrollin väline. Kun yhteisön jäsenen uskonnollisuutta on muuten vaikea arvioida, se voidaan päätellä pukeutumisen perusteella. (Arthur 1999, 1)

Pukeutuminen voikin olla koko yhteisön uskonnollisen identiteetin tai yksilön toiminnan intensiteetin ilmaisu. Esimerkkejä uskonnollisista ryhmistä, joiden jäsenten

ulkonäköön on kiinnitetty paljon julkista huomiota, ovat amerikkalaiset amish- ja hasidim-yhteisöt. Ryhmän jäsenille pukeutuminen merkitsee erottautumista ulkopuolisesta yhteiskunnasta, mutta myös saman uskontokunnan sisäisten ryhmien erilaisuutta. Sukupuolen mukaiset pukeutumissäännökset ovat erittäin selvät. (Hostetler 1995, 218–220; Poll 1995, 221–235) Joissain uskonnollisissa yhteisöissä, kuten Hare Krishna -yhteisössä, jäsenet käyttävät jatkuvasti erityistä pukua, joka erottaa heidät muista ihmisistä. Samalla he asettavat näkyvän rajan itsensä ja muun yhteiskunnan väliin ilmaisten näin ulkoisesti oppinsa ja uskonsa. (Roach-Higgins & Eicher 1995, 14)

Myös Laestadiuksen opetuksen mukaan ihmisen tulee erottautua mahdollisimman tarkoin *maailmanihmisten* eli *uskottomien* kanssakäymisestä, heidän harrastuksistaan, tavoistaan ja kielenkäytöstään. *Maailmanystävyys* ja *maailmanmuodon mukaisuus* ovat samanlaisia kadottavia syntejä kuin juoppous, haureus, varkaus ja kiroilu. Kristuksen seuraamiseen kuuluu itsensä ja maailman kieltämisen ulkonaisia tunnusmerkkejä, jotka näkyvät esimerkiksi pukeutumisessa. Hyvään kristillisyyteen kuuluu näin ollen maailmassa vallalla olevien sivistys-, seurustelu- ja pukeutumismuotojen halveksinta ja niistä pitäytyminen. (Zidbeck 1937, 151, 153)

Sekä kristin- että islaminusko ovat peräisin alhaisesta ja vaatimattomasta perustajasta, ja niissä uskotaan, että vaatimattomuus pukeutumisessa miellyttää Jumalaa. Sen lisäksi, että yksinkertainen pukeutuminen viestii nöyrästä mielestä, halutaan sillä myös kertoa muille, että henkilö haluaa antaa aikaa ja rahaa köyhille sen sijaan, että tuhlaisi niitä itsensä koristeluun. (Ribeiro 1986, 14)

Kristuksen seuraaminen merkitsee luopumista synneistä ja *elämästä alennuksessa*. *Alhaisuuden* tavoittelulla Zidbeck (1941, 68, 69) katsoo olevan Laestadiuksen kristillisyydennäkemyksessä varsin huomattavan aseman. Jeesuksen ja apostolien esikuvan kirjaimellinen jäljittäminen, imitatio Christi -ihanne, muodostaa Zidbeckin mukaan huomattavan tekijän Laestadiuksen pyhitysoopissa. Zidbeck (1937, 153) vertaa Laestadiuksen korostamaa yksinkertaisuuden tavoitetta keskiajan hurskauteen, kun ruhtinas ja talonpoika pukeutuivat samaan munkin halpaan kaapuun toteuttaakseen juuri imitatio Christi -ihannetta. Yksinkertaisuuden ihanteen kautta tavoitteena on tasoittaa ulkonaiset yhteiskunnalliset eroavaisuudet pukemalla kaikki samaan *kristillisyyden muotoon*. Zidbeck korostaa jo Laestadiuksen aikana olleen hyvin tärkeää, että lestadiolaisuuteen kääntyneen yhteiskunnan parempiosaisen tuli sisäisen nöyrytyksen myötä alentaa itsensä myös ulkoisesti, kuten pukeutumisen kautta. (Zidbeck 1937, 153)

Havaksen (1927, 21) mukaan Laestadius on kehottanut kristittyjä olemaan sopivina esikuvina *uskottomille*, niin kuin Jeesus on toiminut pukeutumisessa esikuvana aikalaisilleen. Laestadius haluaa kuvata kristillisyyden voimana, joka valtaa koko ihmisen olemuksen, sielun ja ruumiin. Tällöin ihmisen fyysistä ja psyykkistä olemusta on vaikea erottaa toisistaan. (Havas 1927, 21) Tällainen ajattelu on yhteydessä yleisesti pietismin kokonaisvaltaiseen käsitykseen uskovan ihmisen elämästä ja ulkonäöstä (vrt. Weber 1980, 94–102).

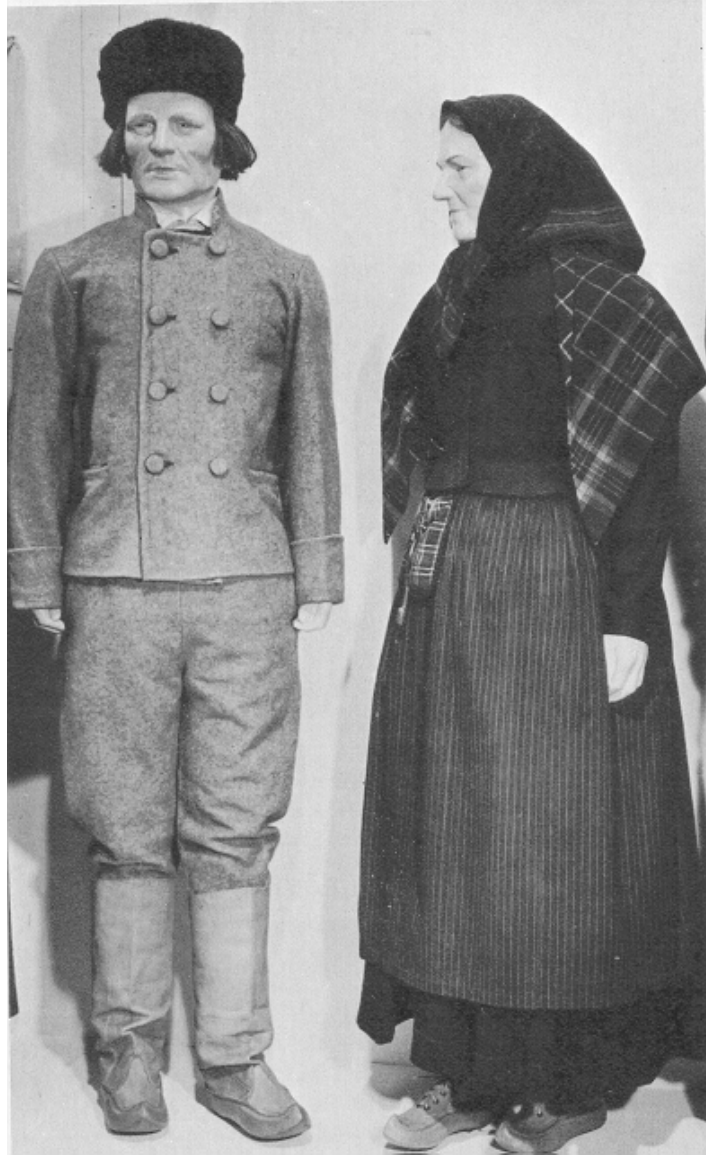
Tämä muutamien kulttuurin luomien elämänmuotojen kieltäminen antaa Zidbeckin mukaan Laestadiusen julistukselle usein räikeän katkeran ja intohimoisen piirteen. Laestadius ei anna arvoa tavallisille *kirkkouskoviille*, joilta tämä pyrkimys askeettisuuteen puuttuu. Maailmanmielisen kristityn raamatullisena esikuvana Laestadius pitää Nikodemusta. (Zidbeck 1937, 151; Zidbeck 1941, 68, 69)

3.3.2 Heränneiden körttipuku

Uskonnollisista pukeutumismormeista yhdenmukaisin esimerkki lestadiolaisessa herätysliikkeessä vallinneeseen pukeutumiskäsitykseen ja -normistoon nähden lienee herännäisyyden keskuudessa käytössä ollut körttipuku. Sen käytön taustalla on ennen kaikkea ollut eri yhteiskuntaluokkien vastakkainasettelu pukeutumisen osalta. Tästä hyvin valaiseva esimerkki on seuraava kirje Kauhajoen käräjille herännäisyydestä syytettyjen talonpoikien puolesta. Siinä herännäisten pukeutumista körttipukuun puolustetaan seuraavasti:

...olemme luopuneet silkki- ja muista talonpojan säädylle sopimattomista vaatteista sekä alkaneet käyttää sitä pukua, joka vanhoista ajoista on ollut maassa tavallinen... Nykyisen pukumme voimme hankkia itsellemme halvasta hinnasta kotona kasvaneista aineksista, ja se on sitä paitsi työmiehelle paljon sopivampi, kuin tuo toinen. (Ronsdal, 1902, 122)

Toisaalta Malmivaara (1894, 112, 113) toteaa, ettei herännäisyyteen kääntyneen säätyläistön ole tarkoituksenmukaista pukeutua körttipukuun, vaan heidän tulee olla *muuten oman säätynsä tavallisesta maailman muotihurjuudesta vapaita*. Malmivaaran näkökulma körttipuvun käyttöön on puolustava aikalaisnäkemys.

Kuva 6. Körttipukuja Nivalasta (Lönnqvist 1979, 42). Kuvan miehellä on päässään lakki ja hiukset on leikattu korvanlehtien kohdalta tasaisesti poikki. Puvun alla on liivi ja karkea paita, johon ommeltiin paremmasta kankaasta kaulus. Pystykaulusisen, sarkaisen körtti- eli lieveröijyn hihansuissa on käänteet. Sarkaisissa housuissa on edessä suljettava kieleke eli laukku. Jalassaan miehellä on nahkaiset saappaat eli pieksut. Naisen hiukset peittää tumma huivi. Röijyn alla hänellä on pellavainen pitkä paita. Hameen alla on alushame ja päällä suojana esiliina.

Sekä miehen että naisen körttipuku ovat kokonaisuudessaan kuvassa 6. Vilkuna (1928) on pienimuotoisesti tutkinut körttipuvun käytön historiaa. Hän on suhtautunut puvun käyttöön ja siihen liittyviin ilmiöihin muuten asiallisen kriittisesti, mutta käyttää puvusta hieman leimaavia nimityksiä *lahkolaispuku* ja *suuntapuku*.

Körttipukuun kuuluva röijy on ollut yleisesti käytössä koko Suomessa 1800-luvun alusta asti (Sirelius 1916, 198–201). Kun erityisesti körttiröijy 1800-luvun puolivälissä poistui yleisestä käytöstä, heränneet omaksuivat sen itselleen tunnusomaiseksi pukeutumiseksi. Körttipukua on tavattu herännäisyyden levikkialueella, etenkin Pohjanmaalla, Kainuussa ja Pohjois-Savossa. Körttipuvun käytön aktiivisinta aikaa on herännäisyydessä ollut aikajakso 1830-luvulta vuosisadan loppuun. (Vilkuna 1928, 61, 62, 63)

Pukua alettiin ensin käyttää etäisissä syrjäkylissä. Siellä muodin vaihtelut tuntuivat vähemmän kuin kirkonkylissä, ja aiemmin yleisessä käytössä ollut röijy oli väestöllä vielä tuoreessa muistissa. (Vilkuna 1928, 67) Puvun käyttöä on myös maallisesti perusteltu kansallisuuspyrkimyksillä siten, että pukua käyttämällä säilytetään vanhaa suomalaista kansanpukua (Malmivaara 1894, 106).

Vilkuna (1928, 66, 69, 75) toteaa, että jo 1800-luvulla epämuodikkaan ja pilkatun körttipuvun vahvuus piili sen psykologisissa, yhteisöllisyyden tunnetta lujittavissa ominaisuuksissa. Körttipuku muodostui herätysliikkeelle yhteiseksi tuntomerkiksi. Toisaalta puvun tarkoitus oli tehdä heränneen olo epämiellyttäväksi muiden kuin omiensa seurassa. On muun muassa ajateltu nuorten häpeävän pukuaan niin, etteivät he siihen pukeutuneena halua osallistua maallisiin rientoihin ja synteihin kuten tanssiin ja kortinpeluuseen.

Herännäissaarnaajat eivät ole asettaneet seurakuntalaisille suoranaisia pukeutumismääräyksiä. Heidän voimakkaat saarnansa ja kehotukset koristautumisen välttämiseen ja yksinkertaiseen pukeutumiseen ovat olleet muokkaamassa seurakuntalaisten mieliä toivottuun suuntaan. (Vilkuna 1928, 65)

Näennäisesti ulkonaisista kysymyksistä saattoi kuitenkin tiukasti tulkittuina tulla synniksi luokiteltavia asioita. Vilkuna (1928, 67, 69) toteaa esimerkiksi juuri körttipuvusta tulleen opinkappale, jonka rikkomisesta seurasi huono omatunto. Ilmiö liittyy vahvasti, ei niinkään todellisiin opillisiin kysymyksiin, vaan siihen, että vanhemmilta opittuja pukeutumisohjeita ei haluta eikä uskalleta rikkoa. Jo lapsuudessa opitun perinteen rikkojia pidettiin yhteisössä huonoina ihmisinä. Puvussa ei enää riittänyt yleinen yksikertaisuus, mikä herännäisten pukeutumisessa alun perin oli tarkoituksena, vaan puvun piti muun muassa olla tarkkojen sääntöjen mukaan tehty. Malmivaara (1894, 107) sen sijaan toteaa omantunnon tuskia koituvan vain siitä, jos ihminen turhamaisuudessaan seuraa *maailman muotia*, eikä käytä tätä yksinkertaista körttipukua.

Papistolla ja uskonnollisilla liikkeillä on myös Laestadiuksen aikakauden Lapissa ollut paljon valtaa määrittellä, millaista pukeutumista yhteisössä pidetään sopivana tai kauniina (Paulaharju 1923, 258; Ruotsala 1998, 119). Esimerkiksi Saarisalo (1970, 12) mainitsee Arsin kirkkoherran, joka eväsi huonosti pukeutuneilta naisilta pääsyn rippituoliin tai alttaripöydän ääreen. Naisten tuli pukeutua korkeakauluksisiin ja pitkähihaisiin leninkeihin. Myös Laestadiuksen koreussaarnat kantoivat hedelmää (Paulaharju 1923, 279, 280; Havas 1927, 20). Esimerkkinä tästä on mainittu lähetyskoulutoiminta, jonka hyväksi heränneet seurakuntalaiset uhrasivat arvoesineitään. Naisten koresineet myytiin ja rahat käytettiin seurakunnan työhön tai annettiin köyhille. (Saarisalo 1970, 98)

3.4 Pukeutumismoraali

Pukeutumisen funktioiksi on varhaisessa sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa katsottu *koristautuminen, suojautuminen ja häveliäisyys*. Ajattelua leimaa psykoanalyttinen näkemys, mistä johtuen kaikilla näillä pukeutumisen funktioilla on katsottu olevan juurensa osaksi ihmisen seksuaalisessa käyttäytymisessä. Jopa suojautuminen on fyysisten uhkien lisäksi nähty tarpeelliseksi moraalisten vaarojen vuoksi. Sopiva pukeutuminen on näin ollen tukenut ihmisen moraalista varmuutta. (Flugel 1966, 1–84) On kuitenkin huomattava, ettei pukeutuminen säädyllisyyden vuoksi ole ihmiskunnassa universaalialia. Se riippuu kulttuurista, jonka yksilö on omaksunut. (Horn & Gurel 1981, 98)

Pukeutumismormeille tyypillistä on, että ne liittyvät kehon paljastamiseen, seksuaalisuuteen ja säädyllisyyteen. Moraaliset normit määrittävät kehon esiin tuomisessakin sen, mikä on sosiaalisesti hyväksyttävää. Normit tulevat esiin pukeutumissääntöinä esimerkiksi liike-elämässä ja koulupukujen käytössä ja ne säätelevät lähes jokaista sosiaalista tilannetta. Jos näitä rajoja määrittävät normit eivät joustu, niitä joudutaan kiristämään entisestään ja sosiaalisen kontrollin avulla yhteisön jäsenet saadaan luopumaan esimerkiksi paheksuttavasta pukeutumistyylistä. (Sproles & Davis Burns 1994, 177, 178)

Uskonnollisissa yhteisöissä on normeja, jotka määräävät jäsentensä moraali-käyttäytymistä. Monet teollisuusyhteiskunnankin moraalissäännöt ovat alkuperältään

kristillisiä. (Allardt ja Littunen 1975, 102) Pukeutumisen säädyllyisyys on vuosisatojen ajan julistettu valtionkirkon taholta. Kirkko toimi moraalisenä tuomarina ja moraalitarkoitti käytännössä samaa kuin kristinusko. (Ribeiro 1986, 13)

Raunio (1931, 227) toteaa Laestadiuksen asettaneen siveelliset vaatimukset aina hyvin korkealle. Tässä suhteessa jotkut pitivät häntä esikuvanaan. Merkittävää on, että vielä 1800-luvulla ilmaisut *siveä* ja *siveys* eivät viitanneet erityisesti sukupuolimoraalisiin, vaan paljon yleisemmin eettisiin kysymyksiin. Vanhassa Kirkkoraamatussa siveä merkitsi lempeää, kärsivällistä tai muuta sellaista. (Ihonen 1997, 95)

Laestadius on Raunion (1931, 227) mukaan halunnut oikaista yleistä luuloa Lapin sivistys- ja moraalioalojen kurjuudesta. Tästä todisteena on hänen vielä viisi vuotta uskonnollisen heräämisensä jälkeen kirjoittama puolustuskirje Ruotsin Lähetysseuraan, jonka oman toiminnan syntyä ja etenemistä esittelevässä julkaisussa Lapin oloja Laestadiuksen mukaan virheellisesti kuvailtiin. Vastineessaan Laestadius puolustaa lappalaisten parjattua sukupuolista siveyttä seuraavasti:

...siveys on lappalaisissa luonnollinen hyve, jota ei ole suuremmissa kaupungeissa, ja että lappalaisessa ei ole useimpia sivistyksen herättämiä hankittuja intohimoja, kuten pelihimoa, tanssihimoa, koronkiskontaa, kavaluutta, petosta, turhamaisuutta, muoteja jne., niin lappalaiskansa tulee olemaan luonnollisessa siveellisyydessä ja hyveessä paljon edellä sivistyneitä luokkia. (Miettinen 1943, 156, 157)

Myös kirkko katsoi 1860-luvulla herätysliikkeen vaikuttaneen myönteisesti seurakunnan siveellisyyteen, joka oli erityisen kiitettävää Kaaresuvannossa, Jukkasjärvellä ja Gellivaarassa eli juuri niillä alueilla, joissa lestadiolainen alkuperäisyys voimakkaimmin vaikutti. (Raittila 1976, 32)

Läntisen kristillisen opin mukaan ihmisruumista on pidetty kiusausten kohteena. Varhaiset kristityt pyrkivät kääntämään huomion pois ruumiista määrätessään sen peitettäväksi. Otettiin käyttöön raskaat, peittävät puvut, jotka eivät tuo esiin ruumiinmuotoja. (Horn & Gurel 1981, 93) Myös sukupuoli on vaikuttanut yhteisössä vallinneeseen pukeutumismoraaliin. Kristinuskon moralistien mukaan nainen on sielultaan alkukantaisempi kuin mies, ja siksi enemmän altis kiusauksille. Heikkoudessaanhan Eevakin lankesi käärmeen houkuttukseen ja vietti lisäksi Aatamin. (Ribeiro 1986, 26; Salonen 1999, 111) Naisen helmasynteinä on suomalaisissa uskomustarinoissa pidetty kaikenlaista maailmallisuutta, huvittelun- ja koreilunhalua sekä uskotonta ja huikente-

levaista luonnetta. Viattomuus on luettu naisen kaunistukseksi. (Jauhiainen 1990, 132–133).

Nilsson (1988) osoittaa naisilla olleen suuren merkityksen Laestadiuksen persoonalliseen ja hengelliseen kehitykseen. Hänen näkemyksensä naisesta yhteiskunnan, seurakunnan ja perheen jäsenenä on ollut erittäin positiivinen. Laestadius itse on korostanut äitinsä ja vaimonsa, mutta myös muutaman uskovan naisen erityismerkitystä elämälleen ja ajattelulleen. Myös Laestadiuksen heräyksen taustalla on ratkaisevana henkilönä ollut nainen, *Lapin Maria* eli Milla Clemensdotter. Laestadiuksen uskonnolliset vertauskuvat ovat sisältäneet paljon nais- ja äitisymboliikkaa. Laestadius on jopa esittänyt ajatuksia ihmiskäsityksestä, jonka mukaan nainen voi kehittyneemmän tunne-elämän rikkauden kautta saavuttaa korkeamman inhimillisen täydellisyyden tason kuin mies. Laestadius korostaa usein äidinrakkauden jaloutta, ja *taivaallisen vanhimman* kuva piirtyy usein naishahmoon. Nilssonin (1988, 130–132) tutkimus osoittaa myös, että Laestadiuksen naiskäsitys on sisältänyt toisen äärilaidan: naisen paholaisena ja paholaisen huorana.

Lappalaisessa pukeutumismormistossa on yleisesti Laestadiuksen aikakaudella ollut nähtävissä eroja sukupuolten välillä. Esimerkiksi miehet saivat kesäkuumalla oleskella mekotta, mutta naiselle se ei ollut suotavaa. Samoin pojille oli luvallista juoksennella vain paita ja housut yllään, kun taas tyttöjä opetettiin esiintymään aina täydessä puvussa. Ohjetta tuettiin lupauksella, jonka mukaan Jumala pitää kuuliaisen ihmisen vaatteissa. (Itkonen 1948, 352, 353) Pukeutumismormisto vaihteli myös pukeutujan iän mukaan, esimerkiksi naisen hiukset tuli sitoa eri tavalla iästä ja siviilisäädystä riippuen. Tyttöjen hiukset ovat palmikolla, vaimot tekevät kaksi palmikkoa, jotka sidotaan päälaen otsapuolelle. Leskinaisen hiukset ovat takaraivolla nutturalla. (Itkonen 1948, 369)

3.5 Pukeutumismormit Raamatussa

Kattavaa selvitystä Raamatun pukeutumissisällöstä ei ole saatavilla, joten olen kerännyt tiedot eri lähteistä. Pukeutumisesta koskevia Raamatun kohtia tarkastellessani olen ensisijaisesti käyttänyt apunani Raamatun Uutta Hakusanakirjaa (Toivanen & Soinila 1992,

1993). Hakusanoina olen käyttänyt muun muassa seuraavia: vaate, koreilla, kauneus, kaunistus, nainen, vaimo, pukea, pukeutua, puku.

Kaikki tässä tutkimuksessa mainitut Raamatun kohdat olen tarkastanut vuoden 1852 Raamatun käännöksestä, jotta ne mahdollisimman hyvin vastaisivat Laestadiuksen itsensä käyttämän Raamatun kieltä. Pukeutumistermistö on muuttunut reilun sadan vuoden kuluessa: uuden Raamatun käännöksen (esimerkiksi Raamattu 1987) sanavalinnat ovat useissa kohdin hyvinkin erilaiset kuin vuoden 1852 Raamatun teksti. Raamatussa on melko runsaasti pukeutumisterminologista sisältöä, mutta se on paljolti vertauskuvallista. Tässä katsauksessa olen ottanut huomioon viittauksista vain normiluontoiset.

Raamatun näkökulma pukeutumiseen alkaa pelkistetystä alastomuudesta (Kuittinen 1999). Mooseksen kirjaan (1. Moos. 3:7, 21) sisältyy luomiskertomuksen kuvaus, jossa Aatami ja Eeva, huomattuaan olevansa alasti, sitoivat yhteen viikunapuun lehtiä ja tekivät niistä itselleen eräänlaiset lannevaatteet. Kerrotaan myös, kuinka Jumala teki heille *hameet* nahasta ja puki ne heidän ylleen.

Pukeutumista säädellään Raamatussa paikoin yllättävän yksityiskohtaisestikin, erityisesti Vanhan testamentin laeissa. Normit ovat ajastaan irrallisina usein vaikeasti tulkittavissa. Esimerkiksi Mooseksen kirjassa (4. Moos. 15:37–39) kehoitetaan Israelin kansaa tekemään *tilkkoja vaatteensa liepeisiin*, ja sitomaan *tilkkoihin* sininen lanka. Tällainen vaate suojelee kantajaansa seuraamasta *silmien näkyjä*, jotka johtavat ihmisen *huoruuteen*. Myöhemmin Uudessa testamentissa (Matt. 23:5) taas nuhdellaan vaateen liepeiden kasvattamisesta liian suureksi. Myös *kirjanoppineiden* käyskentelemistä pitkissä vaipoissa paheksutaan (Mark. 12:38; Luukk. 20:46). Tällaiset yksityiskohtaiset ohjeet on niiden monitulkintaisuudesta huolimatta otettu joskus varsin kirjaimellisesti ja pyritty väkinäisesti tulkitsemaan niitä aikakauteen sopiviksi. Esimerkiksi herännäisyydessä on mainittu Mooseksen kehoitus, kun sitä ensin on käytetty körttipuvun käytön vasta-argumenttina, tulkittu säännöksi, jolla Jumala estää vaateen kuosin muuntelemisen (Malmivaara 1894, 110).

Suurimmasta osasta Raamatussa annetuista pukeutumisoheista voidaan sanoa, että ne ohjaavat naista vaatimattomaan ja hillittyyn pukeutumiseen (Ribeiro 1986, 25). Esimerkiksi Jesajan kirjassa (3:16–24) varoitetaan Siionin tyttäriä ylpeilemästä ja koreilemasta vakavan rangaistuksen uhalla. Tämä Raamatun kohta tuomitsee naisellisyyteen liitetyn turhamaisuuden, kuten korut ja hiusten laittamisen, jopa *lakit* ja *suviha-*

meet. (Ribeiro 1986, 26) Mooseksen kirjassa (5. Moos. 22:5) kehoitetaan naisia olemaan käyttämättä miesten vaatteita tai vastaavasti miehiä naisten.

Eryteisesti apostoli Paavali on korostanut ulkonäöllisiä seikkoja. Myös hänen pukeutumisohjeensa kohdistuvat naisiin. Hän vaatii naista peittämään päänsä seurakunnan kokouksissa (1. Korintt. 11: 5–6, 13–16) ja kaunistautumaan *hävyllä* säädyllisyydellä ja siveydellä ja *kainoudella* (1. Tim. 2: 9). (Rubinstein 1995, 86) Paavalia onkin feminismiteologiassa pidetty naisten alistajana (Ihonen 1999a).

Vilkuna (1928, 61) arvelee juuri Paavalin kehotuksen erottautua *maailman muodosta* johtaneen luterilaisessa kansankirkossa vallinneeseen yksinkertaisen pukeutumistavan ihanteeseen. Vilkuna ei tässä viittaa erityisesti mihinkään Raamatun kohtaan, eikä viittaus ole ollut paikannettavissa Raamatun hakusanakirjankaan (Toivanen & Soinila 1992) avulla.

Johanneksen evankeliumissa kokonaisvaltaisesti varoitetaan rakastamasta elämän koreutta, joka *ei ole Isästä, vaan maailmasta* (1. Joh. 2:15, 16). Edelleen Pietarin kirje (1. Piet. 3:3) sisältää toteamuksen, ettei ihmisen kaunistuksen pidä olla ulkonaisissa asioissa, kuten *hiusten palmikoissa* ja kultakoruissa tai vaatteissa, vaan ihmiskauneuden tulisi perustua viattomuuteen. Jeesuksen suhtautuminen ulkonäkökäsitykseen kiteytyy siinä, että hän pitää maanpäällistä tavaraa katoavaisuutena, johon keskittyminen vieroittaa ihmistä Jumalasta (Kuittinen 1999).

Uuden testamentin pukeutumissisältö, erityisesti Paavalin ilmaukset, on usein vertauskuvallista ja viittaa esimerkiksi ihmisen henkiseen tilaan (Kuittinen 1999). Efesolaiskirjeessä (4: 22, 24) Paavali neuvoo *panemaan pois vanhan ihmisen ja pukemaan päälle uuden ihmisen*. Kolossalaiskirjeessä (3: 9, 10, 12) hän tämän lisäksi kehottaa Jumalan valittuja pukeutumaan erilaisiin hyveisiin, kuten sydämelliseen laupeuteen eli armahtavaisuuteen, ystävällisyyteen, nöyryyteen, hiljaisuuteen eli sävyisyyteen ja pitkämielisyyteen. Roomalaiskirjeessä (13: 12, 14) Paavali puolestaan kehottaa uskovia *panemaan pois pimeyden teot ja pukeutumaan valkeuden sota-aseisiin, tai pukemaan päälleen Herran Jeesuksen Kristuksen*.

Valkoinen vaate kuvaa Kristuksen vanhurskautta, johon ihminen kasteessa puetaan, kun hänestä on ensin riisuttu vanha ihminen. Aikuiskasteessa kastettava riisui toimituksen aikana omat vaatteensa ja hänet puettiin valkoisiin vaatteisiin. Valkoinen vaate kuvaa siis *lahjavanhurskautta*. Tämä perustuu Paavalin Galatalaiskirjeeseen (3:27): *Sillä kaikki te, jotka olette Kristukseen kastetut, olette Kristuksen päällemme pu-*

keneet. Myös papin messuvaate, valkoinen alba, perustuu tähän symboliikkaan. Toisaalta valkoinen vaate on kristillisessä perinteessä tarkoittanut *velvollisuutta* vaeltaa valkeuden lapsena. (Lempiäinen 1981, 33, 35, 62, 63)

Zidbeck (1937, 152) toteaa Laestadiuksen saarnoissaan kehottavan Raamatun ohjeiden mukaisesti vaatettamaan Kristuksen, mikä Vapahtajan oman selityksen mukaan tapahtuu vaatettaessamme hänen lähimpiä veljiään. Zidbeck ei ilmoita, mihin Raamatun kohtaan tämä perustuu, mutta arvioi kuitenkin Laestadiuksen tulkinneen kohdan kehotukseksi askeettiseen elämään ja ulkonäköön, mikä tapahtuu riisumalla pois muodikkaat ja koreat vaatteet Jeesuksen seuraamiseksi. (Zidbeck 1937, 152)

Raamatun pukeutumissisältö on kokonaisuutena huomattavan ambivalentti. Normien lisäksi asu koruineen voikin yhdistyä kauneuden kuvaukseen: Korkeassa veisussa (1:10) mies ylistää naisensa kauneutta, kuinka *ihana on kaulansa kultakäätyineen*. Raamatussa kehoitetaan myös keskittymään pukeutumisen sijaan uskon kannalta olennaisempiin seikkoihin. Esimerkiksi Matteuksen evankeliumissa (6:25, 31) kehoitetaan olemaan murehtimatta maallisista asioista, kuten siitä, mitä päälle pukea. Kysytään, eikö *henki ole enemmän kuin ruoka ja ruumis parempi kuin vaatteet?*

Kristinuskossa on normitettu pukeutumista Raamatun aikojen jälkeenkin. Esimerkiksi kirkkoisät ovat yllättävän voimakkain sanankääntein esittäneet ajatuksiaan pukeutumisesta ja lausuneet julki konkreettisia periaatteita sopivasta pukeutumisesta. Heitä voi pukeutumisen ja ulkonäön yksinkertaisuuteen ja luonnollisuuteen kehottajina pitää eräänlaisina pietismin edelläkävijöinä. (Tarvainen 1986; Rubinstein 1995, 86) Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan käsittele kirkkoisien ohjeita, koska Laestadius ei viittaa heihin.

Ihonen (1999b) arvelee, etteivät Laestadiuksen julkilausumat pukeutumismormit pohjautu niinkään teologisiin perusteisiin, kuten Raamattuun tai kristinuskon myöhempien opettajien neuvoihin, vaan ensisijaisesti hänen aikansa Lapin yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen tilanteeseen. Zidbeckin (1941, 257) mukaan Laestadiuksen pukeutumisoheisto ei voi perustua ainakaan Lutherin opetukseen. Tämän hän perustelee yhdellä Lutherin toisen loppiaisen jälkeisen sunnuntain saarnasta poimitulla, tiukkoihin pukeutumismormeihin lojaalia asennoitumista osoittavalla saarnakatkelmalla.

4 LAESTADIUKSEN SAARNAT

4.1 Säilyneet saarnakäsikirjoitukset

Laestadius kirjoitti saarnansa täydellisinä etukäteen ja saarnasi käsikirjoituspaperista. Hän ensiksikin halusi pitää hallussaan dokumentteja mahdollisia lääninrovastin tai piispan syytöksiä vastaan. Toiseksi hän sai näin mahdollisuuden valmistella sanottavansa perusteellisesti, jotta hänen sanomansa eteneminen varmistuisi. Kolmanneksi hän halusi samalla valmistaa saarnoja herätysryhmänsä katekeetoille eli aikansa rippikoulu- ja alkuopettajille lähetyskouluissa luettaviksi. (Raunio 1931, 231; Saarisalo 1970, 112) Ihonen (1986, 12) arvelee, että syy saarnojen valmiiksi kirjoittamiseen on ollut myös Laestadiuksen huono suomen kielen taito pappisuran alkuvaiheessa.

Kaikkiaan Laestadiuksen saarnoja, rippipuheita ja saarnakatkelmia on säilynyt alle 400 kappaletta. Ennen vuotta 1844 pidettyjä saarnoja on säilynyt erittäin vähän. (Ihonen 1986, 12) Saarnoja on julkaistu sekä yksittäisinä herätysliikkeen lehdissä että saarnakokoelmina eli postilloina, joista vanhimmat ovat Kirkko-Postilla (Laestadius 1876), Uusi-Postilla (Laestadius 1897) ja Kolmas Postilla (Laestadius 1924). Näistä Kirkko-Postillassa on uskollisimmin säilytetty Laestadiuksen omintakeinen kielenkäyttö. Laaja, aikaisemmat julkaisut yhdistävä painos on Panulan toimittama Postilla I – II (Laestadius 1964), joka sisältää 364 saarnaa ja puhetta. Uusin, Esikoislestadiolaiset ry:n toimittama saarnakokoelma Saarnat I (Laestadius 1996) ja Saarnat II (Laestadius 1998), sisältävät yhteensä 266 saarnaa. Työn alla on vielä kokoelman kolmas osa. Saarnat jakautuvat siten, että ensimmäisessä osassa ovat kirkkovuoden talvipuolen saarnat, toisessa osassa kesäpuolen saarnat ja tulevassa kolmannessa osassa ovat koottuna Laestadiuksen rippi-, kinkeri-, rukouspäivä- ja muut erityistilanteissa pidetyt saarnat. (Laestadius 1996, 22)

Tornion Lapin pappien saarna- ja opetuskieli oli suomi. Suurimmaksi osaksi lappalainen kirkkokansa osasi jonkin verran suomea. Ruotsinkielistä väestöä ei juuri ollut. Uskonnollista kirjallisuutta oli julkaistu vain eteläisimmällä lappalaismurteella, jota Kaaresuvannon lappalaiset pitivät vaikeana. Siksi yleisessä kirkkokielessä oli päädytty kompromissiin suomen kielen hyväksi. (Miettinen 1943, 164, 165, 197–199; Franzén 1973, 71)

Laestadiuksen oma äidinkieli oli ruotsi. Hän hallitsi hyvin myös lappia, latinaa, ranskaa ja myöhemmin suomea. Useimmat tutkijat ovat sitä mieltä, että Laestadius ei osannut lainkaan suomea ennen vuotta 1826, jolloin hän aloitti pappisuransa Kaareluvannossa. (Miettinen 1943, 198; Franzén 1973, 71, 74, 88) Ihonen (1986, 22, 23) arvioi, että suomen kieltä Laestadius on käyttänyt ensisijaisesti uskonnollisessa kontekstissa, ja sekundaarisesti arkikielenä, kun taas hänen äidinkieltensä ruotsi on ensisijaisesti ollut arkikielen ja sekundaarisesti tieteen ja uskonnollisen kielen koodi. Lappi on kuulunut ensisijaisesti Laestadiuksen arkikieleen, mutta sekundaarisesti myös uskonnolliseen kieleen. Laestadiuksen suomen kielessä on kuultavissa silloisen suomen kirjakielen, Tornion Lapin suomalaismurteen, lapin ja ruotsin kielen vaikutukset (Wahlberg 1966, 12).

Laestadiuksen saarnojen suomen kielessä tapaa lukuisia virheitä. Erityisesti svetisismiin hän on syyllistynyt paljon. Toisaalta hän on puutteellisen sanaston hallinnasta huolimatta osoittanut huomattavaa kekseliäisyyttä luodessaan omaan tarkoitukseensa sopivia sanojen vastineita. (Raunio 1931, 233) Saarnoihin sisältyy runsaasti myös toistoa. Syynä tähän ovat olleet sekä kasvatukselliset että tyyllilliset tavoitteet, mutta eittämättä myös Laestadiuksen huolimattomuus. (Edquist 1933, 287, 288)

4.2 Sosiolingvistiikka

Suojanen (1975, 231) on määritellyt uskonnollisen kielen sosiolingvistisestä näkökulmasta. Se on hänen mukaansa järjestelmä, jota puhutaan, luetaan, kirjoitetaan tai tulkitaan uskonnolliseksi koetussa tapahtumassa tai tilanteessa. Yhteisön uskonnollinen traditio ja sosiaalisten suhteiden verkosto säätelevät kielen elementtien valintaa.

Uskonnollinen kieli on sosiolingvistisesti erityisasemassa ja vaikeammin kategorisoitavissa, kuin muut kielimuodot. Tämä johtuu uskonnollisten viestintätilanteiden luonteesta, jota määrittää viestinnän kohde, jumala tai jumalat. Viestittävä sisältö koetaan pyhäksi, koskemattomaksi ja loukkaamattomaksi. (Suojanen 1975, 230)

Uskonnollista kieltä on Suojasen (1975) mukaan lähestyttävä kahdesta näkökulmasta, lingvistisestä ja sosiaalisesta rakenteesta käsin. Näiden näkökulmien välisessä suhteessa oleellista on, että uskonnollisen yhteisön jäsen hallitsee sille ominaisen kie-

len. Yhteinen kieli lujittaa yhteisöllisyyttä. Kieli on ensisijainen sosiaalistumisen kana, jonka avulla uskonnolliset käsitykset, asenteet ja omaksuttavat roolit välittyvät sukupolvien välillä. (Suojanen 1975, 231, 232)

Tutkittaessa uskonnollista kieltä, mutta ei uskonnollista liikettä, on silti otettava huomioon kulttuurinen konteksti. Suojanen (1975, 233) käsittää uskonnollisen kielen kulttuurikontekstiksi esimerkiksi herätysliikkeen. Tässä tutkimuksessa pelkkä Laestadiusen oman viiteryhmän kulttuuristen ja sosiaalisten vaikutteiden tarkastelu ei mielestäni riitä, vaan huomioon on otettava koko aktuaalinen yhteiskunta ja siinä vallitsevat kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät.

Kielen *sosiaalisella merkityksellä* tarkoitetaan puhujan äänen, ääntämisen aksentin, sanojen ja lauseopillisen rakenteen valinnan antamaa informaatiota hänen taustastaan. Puhujasta voi lukea tietoja esimerkiksi hänen kotipaikastaan, koulutuksestaan tai sosioekonomisesta ryhmästä. (Karlsson 1998, 236)

Säilyneet saarnakäsikirjoitukset ovat kirjoitettua, ei puhuttua uskonnollista kieltä. Onkin luultavaa, että Laestadius on vielä puhetilanteessa jossain määrin muuttanut tekstiä. Paulaharju (1923, 281) kuvailee, kuinka Laestadius vasta käsikirjoituksen eli *kartan* valmiin tekstin loputtua intoutui puheessaan niin, että sai seurakuntalaisissa aikaan vahvoja tunnereaktioita, *liikutuksia*. Saarnakäsikirjoituksia tutkittaessa puhetilanteen ja sen tuomien sosiaalisten muuttujien jättäminen vaille suurta huomiota on kuitenkin perusteltavaa seuraavista syistä: Laestadius saarnasi useita kertoja samasta konseptista, samoja saarnoja luettiin lähetyskouluissa muiden toimesta ja todellisen saarnatilanteen rekonstruktio on käytännössä mahdottomuus (Ihonen 1986, 25). Tietoisena siitä, ettei lopullinen, puhuttu saarna välttämättä ole ollut edes kielellisesti, saati sisällöllisesti sama kuin saarnakäsikirjoitus, käytän tutkimusdokumenteistani nimitystä saarna.

Laestadiusen ajatuksellinen tavoite näkyy läpi koko saarnan: kuulijakunnan erilaisuus ja siitä nousevat erilaiset tavoitteet vaikuttavat siihen, minkälaista rakennetta ja millaisia keinoja Laestadius käyttää. Hän jakaa kuulijakunnan kääntymättömiin ja uskoviin. Kääntymättömiä hän saarnoissaan kutsuu *suruttomiksi*. Heille kohdistetut saarnat pyrkivät syyttämään ja nuhtelemaan kuulijoita. Näissä saarnoissa Laestadius tuo esiin heidän pahoja ja vääriä tekojaan kertoen syytettävänä olevien elämästä konkreettisesti. Uskoville kohdistetuissa saarnoissa Laestadius taas pyrkii ohjaamaan kuulijoidensa elämää ja antamaan heille neuvoja ja vetoaa usein iankaikkiseen hyvään. Jois-

sain saarnoissa Laestadius kohdistaa puheensa molemmille kuulijaryhmille. (Kujanpää 1997, 415–417) Kuulijakunta on määriteltävissä sisällön ja sävyn lisäksi myös sen mukaan, onko kyseessä tavallinen kirkkosaarna eli *päiväsaarna*, vai herätysryhmälle suunnattu *iltasaarna* (Laestadius 1996, 20).

Laestadiusen saarnojen sisältö on kaksijakoista: toisaalta korostuu lain saarna, johon liittyy erittäin suorasukainen syntien paljastaminen, toisaalta Jeesuksen kärsimysmuodon vaikuttava kuvaileminen (Raittila 1976, 17). Laestadiusen saarnakieli koveni 1850-luvun alussa ja mukaan tuli entistä voimakkaampaa ironiaa ja ivaa. Saarnojen tulkintaa Ihosen mukaan vaikeuttaakin se, että tämä Laestadiuselle luonteenomainen piiloironia saattaa jäädä huomaamatta. (Ihonen 1986, 11, 15)

4.3 Laestadiusen saarnakielen erityispiirteitä

Tutkiessani Laestadiusen käyttämän kielen merkitystä tarvitsen käsitteitä *denotaatio* ja *konnotaatio*. Ilmausten *denotatiivinen merkitys* tarkoittaa niiden neutraaleja, kielijärjestelmään suhteellisen selvästi kategorioituneita merkityksiä, jotka ovat kielenpuhujille yhteisiä. Ilmausten *konnotatiivinen merkitys* sen sijaan on subjektiivisempi ja viittaa kokemuksiin, joita sanat vaikuttavat yksilöissä. Konnotaatiot värittävät sanoja käyttäjän kokemuksen mukaisiksi. Siksi ne eivät ole puhujille yhteisiä, vaan häilyviä. (Karlsson 1998, 235) On huomattava, että jopa Suomen luterilaisen kirkon eri herätysliikkeiden, esimerkiksi rukoilevaisuuden ja lestadiolaisuuden, välillä sanojen ja ilmausten merkitys ja käyttö vaihtelevat (Ihonen 1986, 23, 24).

Kielen *affektiivinen merkitys* syntyy puhujan tunteiden ilmaisemisesta ja hänen puheenaihetta tai vastaanottajaa koskevien asenteidensa viestittämisestä. Affektiivinen merkitys on ilmaistavissa erityisesti sanattomalla viestinnällä. Tällainen on esimerkiksi kohteliaisuustason valinta: liialla kohteliaisuudella voidaan ilmaista ivaa. Myös erilaiset huudahdussanat tai kiroilu kielenkäytössä ilmaisevat affektiivisiä merkityksiä. Tunne- ja kuvailevia merkityksiä sisältävät sanat muodostavat sanaston häilyvän, rönsyilevän ja usein lyhytikäisen sanaston osan, johon esimerkiksi tabuilmiöt ja elämän herkäät alueet kuuluvat. Sanastoon sisältyy kerrostumia, joita arkikielessä häveliäisyysnormien mukaisesti kutsutaan *rumaksi kieleksi*. (Karlsson 1998, 235, 236)

Laestadiuksen saarnakieltä on paikoin pidetty kummallisena, pelottavana, jopa inhottavana, joskin myös herkkänä ja kauniina. Julkaistuihin saarnakokoelmiin kieltä on sen karkeimmilta osin enemmän tai vähemmän muunneltu. Syynä tähän on aiemmin ollut ensinnäkin sensuurin pelko, mutta myös halu vähentää saarnojen luotaantyöntävää piirrettä niitä ajatellen, jotka eivät vielä ole herätystä kokeneet. (Raunio 1931, 230, 231, 236, 237) Uusimmassa saarnakokoelmassa (Laestadius 1996, 21) kielen muokkaustyötä on perusteltu puhe- ja tapakulttuurin muutoksella sekä siitä aiheutuneella kasvaneella riskillä ymmärtää Laestadiuksen kielenkäyttö väärin.

Saarnoissa esiintyvän ronskin kielenkäytön puolustukseksi voidaan sanoa, että se on ollut Laestadiuksen ajan Lapissa yleistä. Saarna ei luultavasti lappalaisen korvaan kuulostanut siinä määrin vulgaarilta, kuin se nykyihmiselle näyttäytyy. Päinvastoin, saarna säilytti kiinnostavuutensa seurakuntalaisten korvissa. Karkeudessaan, jäyhyydessään ja realismisuudessaan se poikkesi yleisestä kirkollisesta julistuksesta. Lieventävänä seikkana voidaan pitää myös sitä, että Laestadius kuvaillessaan syntiä käyttää Raamatun tarjoamia keinoja, tosin valiten niistä räikeimmät. (Raunio 1931, 234–237; Edquist 1933, 286)

Muuttuneesta kielenkäytöstä voidaan esimerkiksi todeta, että naisen huoraksi nimittely on ollut suomalaisessa kansanperineessä tavallista. Naisen ulkonäköä ja käyttäytymistä on tarkkailtu jo pienestä pitäen ja etsitty merkkejä huoruudesta. Ulkoisia tunnuksia, joista 1900-luvun alussa on huoruuden merkkejä päätelty, ovat olleet muun muassa silmien huuhtelu, otsatukka ja hiusten kihartaminen. Rinuliinihame, normaalia kauniimpi ja liehuvahelmainen leninki tai räikeä pukeutuminen olivat myös merkkejä huoruudesta. (Virtanen 1990, 142)

Laestadius on saarnoissaan pyrkinyt kansantajuisuuteen. Kaksi saarnoille hyvin luonteenomaista seikkaa, vertausten käyttö ja viittaukset paikallisiin oloihin, ovat palvelleet tätä tarkoitusta. Laestadius ei halunnut viedä kirkkoon juhlallista julistusta, vaan käytti niitä sanoja ja sananparsia, joita seurakuntalaiset tavallisesti käyttivät. (Raunio 1931, 233–238) Laestadiuksen runsaasti käyttämät kielikuvat tulevat paljolti ympäröivästä Lapin luonnosta. Vielä useammin ne kuitenkin tulevat suoraan seurakuntalaisten elämästä. Käytettäessä syntielämän kuvauksia saarnakielen esteettisyys on kärsinyt, liikkeupa Laestadius joskus hyväksyttävän kielenkäytön rajamailla, kun kyseessä on kristillinen saarna. Synnillisimmätkin ihmistoiminnot on sellaisenaan tuotu valoon tar-

koituksena tehostaa tekojen vaarallisuutta. (Raunio 1931, 234 – 237) Erityisen karkeaa kielenkäyttö on ollut juoppoudesta ja huoruudesta puhuttaessa (Edquist 1933, 278, 279).

Huomiota on kiinnitetty Laestadiusen käyttämissä vertauksissa esiintyviin loogisiin epäjohdonmukaisuuksiin ja sisällöllisiin ristiriitaisuuksiin. (Raunio 1931, 238, 239). Lisäksi Laestadius hyvänä Raamatun tuntijana lainaa sitä usein muistinvaraisesti ja epätarkasti (Laestadius 1996, 19–22). Kristillisesti harhaanjohtavana on pidetty viitauksia lappalaisten pakanallisiin uskomuksiin, kuten *maahisiin*, *maanalaisiin* ja *met-sänperkeleisiin*. (Raunio 1931, 234–237) Laestadius teki Outakosken (1991, 153) mukaan työtä kitkeäkseen vanhaan saamelaismytologiaan, kristinuskon kilpailijaan, viit-taavat ainekset pois saarnoistaan.

Lappalaismytologisesta saarnasisällöstä ovat esimerkkeinä vuoden 1853 uu-denvuoden päivän ja vuoden 1854 toisen helluntaipäivän saarnat, joissa Laestadius on kuvailnut maahisen tyttärien kauneutta. Ne pukeutuvat kauniisiin koruihin, verkavaattei-siin ja silkkihuiveihin. Näiden viehättävien ominaisuuksien takana Laestadius näkee turhamaisuuden, petollisuuden ja kätketyn vaaran: tällaisessa asussa maahiset houkut-televat ihmisen poikia maan alle. Maahistyttärien ulkonäköä kuvaillessaan Laestadius viittaa varakkaiden saamelaisnaisten pukeutumisperinteeseen. (Outakoski 1991, 103) Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostava on Outakosken (1991, 154) tulkinta, jonka mukaan Laestadius itse on uskonut juuri tällaisten maahistyttärien, niin kuin muidenkin maahisolentojen, olemassa oloon.

Laestadius käyttää saarnoissaan runsaasti personifikaatioita. Henkilöhahmoissa esiintyvät muun muassa *kuollut usko*, *omavanhurskaus* ja *vanha aatami*. Nikodeemus ja Tuomas puolestaan esittävät kiteytyneesti eräiden hengellisten tilojen piirteitä. Per-sonifikaatioiden ja vertausten merkitysten tarkastelu on pulmallista, koska muutamat saarnat ovat alusta loppuun vertauksia ja monissa kohdin niitä on mahdotonta eristää muusta saarnasta sen enempiä muodollisin kuin sisällöllisinkään kriteerein. (Ihonen 1986, 14, 15)

Pyrkimyksessä jumaluuden läheiseen kokemiseen Laestadius on käyttänyt apu-naan erityisesti kärsimismystiikkaa. Morsiummystiikka on Laestadiusen julistuksessa alue, jota tässä tutkimuksessa ei voida sivuuttaa. Laestadius puhuu *Kristuksen köyhästä morsiamesta* ja *karitsan häistä*. Kristuksen morsianta voidaan pitää kollektiivisena kä-sitteenä siten, että se tarkoittaa koko uskovien seurakuntaa. Sen sijaan ilmaus *morsia-men piika* viitanee yksittäiseen seurakuntalaiseen. Morsiummystiikka ilmenee saar-

noissa joskus varsin realistisen seksuaalisina vertauskuvina. (Nummi 1934, 56, 57)
Miettinen (1942, 28) nimittää julistuksen morsiusmystiikkaan viittaavia osia
”epäraitiksi”.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA -MENETELMÄ

5.1 Tutkimustehtävät

Tämän tutkimuksen kannalta erittäin oleellista on kysyä, miksi Laestadius ylipäättään sisällyttää pukeutumista koskevia teemoja ja ohjeita saarnoihinsa. Miksi pukeutumisisältö saarnoissa on merkityksellistä ja miten sisältö ilmenee saarnoissa? Merkityksellisyyttä pyrin valottamaan luomalla ensin pukeutumissisällön osalta yleiskatsauksen koko aineistoon. Jo etukäteen on selvää, että pukeutumismormistosta iso osa liittyy koristautumiseen. Laestadiusen käsityksen mukaiset koristautumisen muodot ja ilmiön laajuus sekä moniulotteisuus ovatkin tämän tutkimuksen työarkaa. Normistoa tutkittaessa tulee vielä selvittää, mitä normien noudattamisesta tai noudattamatta jättämisestä seuraa.

Pyrin kartoittamaan Laestadiusen saarnoissaan julki lausumia pukeutumismormeja yhteydessä ympäristöönsä eli Laestadiusen omaan aikaan. Tutkimustehtävä voidaan tarkemmin jakaa normien arvotaustan ja lähtökohdan mukaan seuraavasti: miten Laestadiusen julkilausumat pukeutumismormit näyttävät liittyvän 1) sosiaaliseen, 2) yhteiskunnalliseen ja 3) uskonnolliseen kontekstiinsa?

Aineisto sisältää konkreettisiksi viittauksiksi luokiteltavien pukeutumis- ja vaatetusohjeiden ja mainintojen lisäksi runsaasti pukeutumismetaphoria. En voi sulkea niitä tutkimuksen ulkopuolelle, koska konkreettiset ja metaforiset ilmaukset limittyvät saarnoissa täydellisesti toisiinsa. Näin laaja-alainen pyrkimys analysoida Laestadiusen pukeutumiskäsityksiä aiheuttaa sen, että käsittelen samassa työssä hyvin eritasoista informaatiota. Pyrin erittelemään sen, milloin selkeästi voidaan osoittaa Laestadiusen puhuvan vertauskuvallista kieltä, milloin taas konkreettista. Pukeutumismetaphorien tarkastelu tässä tutkimuksessa rajoittuu kuitenkin vain siihen osaan kielikuvia, jotka erottamattomasti liittyvät pukeutumismormeihin esimerkiksi normien noudattamisesta luvattun palkkion muodossa. Näin ollen esimerkiksi Johanneksen ilmestykseen pohjautuva, pukeutumismetaphorisesti erittäin vahva ja Laestadiusen usein käyttämä Apokalyptisen Madonnan kuvaus jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

5.2 Laestadiuksen saarnojen sisällönanalyysi

Tutkimusaineistoni ajoitetut saarnat ovat vuosilta 1845–1860. Ne kaikki ovat Laestadiuksen oman heräyksen jälkeisiltä vuosilta. Analysoitavia saarnoja tutkimuksessa on yhteensä 264 kappaletta, mikä tarkoittaa suhteellisen laajaa tutkimusaineistoa. Koska aineisto on laaja, siitä on helposti hahmotettavissa perinteisesti tavoiteltavia tuloksia, yhtäläisyyksiä ja samanlaisuutta. Toisaalta aineiston runsaus ei saa olla esteenä otettaessa huomioon ja pyrittäessä ymmärtämään myös siinä havaittavia eroja ja moninaisuutta. (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 140)

Aineiston analysoinnin ensimmäinen kierros tapahtui saarnojen uusimpien versioiden avulla. Uusimpaan saarnakokoelmaan on sisällytetty kaikki ne saarnat, jotka tähän päivään asti ovat Laestadiukselta säilyneet. Saarnat ovat Esikoislestadiolaiset ry:n julkaisemassa kokoelmassa, joista tutkimusajankohtana olivat valmiiksi julkaistuin Saarnat I (Laestadius 1996) ja Saarnat II (Laestadius 1998).

Saarnojen uudistusprosessissa Laestadiuksen käyttämä alkuperäinen pukeutumismisteryhmä ja muutamat tämän tutkimuksen kannalta tärkeät asiakokonaisuudet ovat häiritsevästi menettäneet historiallista autenttisuuttaan. Siksi koin ehdottoman tarpeelliseksi vaihtaa aineistoni saarnojen alkuperäisversioihin. Ensimmäisestä analyysikierrroksesta uudistettujen saarnojen kanssa ei lopullisessa työssä ole juuri muita näkyviä merkkejä jäljellä kuin saarna-aineiston rajaus. Aineiston laajuus ja käyttämäni saarnojen numerointi määräytyi uusimman saarnakokoelman (Laestadius 1996, 1998) mukaiseksi. Tutkimusaineistona olleet saarnat ovat numerojärjestyksessä liitteessä 2. Näihin numeroihin viitataan tuloksia raportoidessani.

Lähes kaikista saarnoista käytössäni on ollut Laestadiuksen saarnakäsikirjoitus eli saarnakartta. Alkuperäiskäsikirjoituksen puuttuessa olen seuraavaksi etsinyt saarnaa kokoelmasta *Saarnat puhtaina* (Laestadius 1984), jossa on erityisesti pyritty saarnakäsikirjoitusten alkuperäisasun säilyttämiseen. Alkuaan ruotsinkielisten saarnojen osalta olen käyttänyt ensimmäistä vanhimmissa postilloissa (Laestadius 1876, 1897 ja 1924) esiintyvää suomenkielistä saarnaversiota. Kahden saarnan osalta olen joutunut tyytymään uusimman saarnakokoelman versioon (Laestadius 1996 ja 1998).

Ensimmäisestä analyysikierrroksesta on ollut hyötyä pukeutumissisällön kokonaisuuden hahmottamisessa ja myöhemmässä helppoudessa ymmärtää Laestadiuksen käyttämää vierasta termistöä. Muutamissa kohdissa olenkin verrannut alkuperäistä ja

uudistettua ilmausta toisiinsa. Erityisesti eräiden nykykielessä esiintymättömien termien kohdalla olen viitannut kielen uudistajien tekemään työhön eri saarnaversioiden välillä. Tämän tutkimuksen puitteissa jatkuva ja johdonmukainen vertailu ei kuitenkaan ole ollut mahdollista.

Tutkimusaineiston analyysissä käytän Atlas-ti -ohjelmaa, joka on korvaamaton apuväline laajan aineiston hallinnassa. Ohjelma mahdollistaa hyvin sekä määrällisen että laadullisen aineiston käsittelytavan. Analyysin edetessä ja tulkintoihin pyrittäessä tämäkään tietokoneohjelma ei kykene ajattelemaan tutkijan puolesta.

Koska tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa perustietoa lestadiolaisessa herätysliikkeessä vallitsevan pukeutumisiilmiön ja -käsityksen alkuperäisestä olemuksesta, analyysin aineistolähtöisyys on tärkeää. Tätä on osaltaan ollut mahdollistamassa se, että aineisto on ollut hallussani heti tutkimustehtävän jäsennyttyä. Pyrkimykseni on aineistoa analysoitaessa lähteä liikkeelle mahdollisimman hypoteesittomasti, ilman vakiintuneita ennakoasettamuksia tai -määritelmiä. (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 19, 20) Mainituista syistä aineiston analyysi eteneekin pitkään avoimena. Tutkimuksen kokonaisuuden ja ilmiön taustatietojen hahmottuessa aineiston jäsentelyyn ovat kuitenkin alkaneet samanaikaisesti vaikuttaa kolme eri lähtökohtaa: aineistosta esiin nousevat sisällöt, esiymmärrykseni tutkittavasta ilmiöstä sekä tutkimuksen edetessä hahmottunut ilmiön viitekehys. Aineiston jäsentelyssä käyttämäni koodit on luetteloitu liitteessä 3.

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston analyysi etenee usein vaiheittaisesti (Hirsjärvi et al. 1997, 219), niin tässäkin tutkimuksessa. Analyysin alussa etsin saarnoista kaikki pukeutumiseen, vaatetukseen ja koreuteen liittyvät viittaukset tarkoitukseni saada kokonaisuuden hahmottamiseksi määrällistä tietoa ilmausten esiintymistiheydestä. Analyysin edetessä tarkastelin jokaista viittausta laajemmin sen asiayhteydessä. Pyrin esimerkiksi erottamaan toisistaan suorat viittaukset Laestadiuksen aikauteen ja toisaalta viittaukset menneeseen, kuten Raamattuun.

Tutkimusaineistosta saa sekä määrällistä että laadullista tietoa Laestadiuksen pukeutumistermistöstä- ja ohjeistosta. Analysoitavia saarnoja on niin paljon, että niistä saatavat erilaiset numeeriset erittelyt kertovat kokonaisuutta tukevaa tietoa esimerkiksi koreus- ja pukeutumisviittausten esiintymisen yleisyydestä. Pyrkimys ei kuitenkaan ole käsitellä aineistoa tilastollisin analyysikeinoin, sillä määrällisen kuvaamisen tarkoituksenmukaisuus on kyseenalainen näin moniulotteisen ja -selitteisen aineiston yhteydessä. Aineiston laadullisissa analyysissä päästään ilmiön tulkinnalla saarnojen tekstitasoa sy-

vemmälle. Molemmat lähestymistavat ovat kuitenkin täydentämässä toisiaan, numerot ja merkitykset ovat toisistaan riippuvaisia (Hirsjärvi et al. 1997, 133).

Tähän astisessa Laestadius-tutkimuksessa varsin vähäiselle huomiolle jäänyt saarnojen pukeutumista koskeva aines houkuttelee minut esittämään melko runsaasti aineistoa valaisevia esimerkkejä. Tarkoitukseni on myös välittää lukijoille saarnatekstien omintakeisuudessaan mielenkiintoista kieltä ja antaa näin aineiston puhua puolestaan. Tavoitteeni on kuitenkin välttää puuduttavaa toistoa ja saada tutkijan ääneni riittävästi kuuluviin.

Siteeratessani saarnakatkelmia lainauksen alkuperäinen virkerakenne jää tutkimusraportoinnissa epäselväksi. Tämä johtuu siitä, että Laestadiusen saarnakäsikirjoituksissa esiintyy erittäin pitkiä virkkeitä. Lauseiden erottelu välimerkein on epämääräistä ja usein oikeakielisyysnäkökulmasta virheellistä. Näin ollen jokaisen lainaamani tekstikatkelman lauseiden alun ja lopun olen katsonut oikeudekseni rajata itse, usein kuitenkin Laestadiusen asettaman pilkun kohdalta ja joka kerta pyrkimyksenäni säilyttää ajatuskokonaisuuden eheys. Virkkeen katkeamista lainauksen alussa tai lopussa en erikseen välimerkein osoita. Sen sijaan mahdolliset tekstikatkelman keskeltä poistamani sanat tai lauseet olen luonnollisesti merkinnyt.

6. PUKEUTUMISNORMISTO SAARNOISSA

6.1 Saarnojen pukeutumissisältö yleisesti

Analysoitavia saarnoja tutkimuksessa on yhteensä 264 kappaletta, joista 172 kappalessa eli 65 %:ssa on viittauksia pukeutumiseen, vaatetukseen, ihmisen ruumiillisuuteen tai ulkonäköön. Jäljelle jää 92 saarnaa, jotka eivät sisällä edellä mainittuja viittauksia. Tutkimusaineiston tarkastelussa olen luonnollisesti keskittynyt vain niihin saarnoihin, joissa pukeutumisilmauksia esiintyy. Liitteestä 2 käy ilmi se, mistä saarnoista viittauksia on löydettävissä, saarnan julkaisunumero (Laestadius 1996, 1998), saarnan ajoitus ja kulloinenkin lähde.

Tarkasteltaessa sitä, millaista pukeutumissisältöä kussakin tutkimuksessa mukana olleessa saarnassa on, voidaan viittaukset jakaa kolmeen pääluokkaan: pukeutumiseen, vaatetukseen ja koreuteen. Käyttäessäni saarnojen pukeutumisviittauksista nimitystä pukeutumis- tai vaatetusermit tai *-ilmaukset*, tarkoitan pelkästään näitä sanoja ja niiden eri muotoja tai johdannaisia. Liitteestä 4 nähdään saarnoittain pukeutumis-, vaatetus- ja koreusilmauksien esiintyminen.

Sen sijaan esimerkiksi yksittäisten vaatekappaleiden nimitykset, kuten esimerkiksi *rokki* tai *hame* eivät sellaisenaan ole luokiteltu vaatetusermistöön, kun taas ilmaus *verkavaate* on. Kuten jo aineiston analyysissä käytettyjen koodien runsaus osoittaa, mainittujen pääluokkien lisäksi aineiston sisältämä muu vaatetukseen ja pukeutumiseen liittyvä sanasto ja sisältö on omina ryhminään otettu huomioon. Liitteestä 4 onkin havaittavissa 11 saarnaa, jotka ovat eri syistä analyysissä mukana, mutta joissa ei ole mainittuihin kolmeen pääluokkaan sijoituvaa sisältöä. Perustelut näiden saarnojen mukanaoloon tutkimuksessa ovat liitteen lopussa.

Koristautumistermistö on ollut tarpeen käsitellä omana ryhmänään. On siis analysoitavia saarnoja, joissa ei ole lainkaan pukeutumis- tai vaatetusermistöä, mutta viittauksia koristautumiseen. Koristautumiseen liittyvät saarnakohdat erittelen tarkemmin tutkimuksen luvussa *6.3 Koristautuminen*.

Pukeutumis- ja vaatetusilmauksia on jokaista saarnaa kohden keskimäärin 1,5 kappaletta. Jos vielä lasketaan mukaan koreus-ilmaisut, jotka kaikki kuuluvat luonteeltaan pukeutumiseen, kertyy pukeutumis- ja vaatetusilmauksia keskimäärin 2,5 mainin-

taa saarnaa kohden. Lukua voidaan verrata esimerkiksi Ihosen (1986, 8) tutkimuksen tulokseen, jonka mukaan Jumalan eri nimityksiä saarnoissa esiintyy keskimäärin 2,9 kappaletta.

Vaatetus terminä, joskaan ei ilmiötä kuvaavana käsitteenä, kuuluu tutkimukseeni erottamattomasti siksi, että Laestadius käyttää sitä lähes aina pukeutumiseen liittyvien ilmausten sijaan. Kun erilaisia vaate- tai vaatetus -ilmauksia saarnoissa esiintyy 362 kappaletta, niissä sen sijaan on erittäin vähän pukeutumistermistöä, vain 37 viittausta. Useimmiten puku- tai pukeutumisilmaus on korvattu vaatetusilmauksella. Pukeutumiseen liittyvä termistö kokonaisuutena ei tee poikkeusta Laestadiusen suomenkielen häilyvässä käytössä. Esimerkiksi oikeaa termiä *vaatteet* hän ei käytä koskaan, sen sijaan esiintyvä termi on *vaatet* tai *vaattet*.

Pukeutumistermistö jakautuu tasaisesti aineistossa. Vain kahdessa saarnassa esiintyy termistöä hieman enemmän, kummassakin neljä viittausta. Tällaisia ovat 6. pääsiäisen jälkeisen sunnuntain saarna vuodelta 1856 (132) ja 27. kolminaisuuden päivän jälkeisen sunnuntain saarna vuodelta 1856 (245). Molempien pukeutumisviittaukset ovat täysin vertauskuvallisia. Näistä ensimmäisessä Laestadius puhuu profeettojen *veripunaisesta marttyyripuvusta*, joka taivaassa muuttuu *valkeiksi vaateiksi*. Saarnassa 245 puhe on ihmisestä, joka on *puetettu auringolla* eli *hengellisellä valkeudella*.

Vaatetustermistöä esiintyy aineistossa myös melko tasaisesti, mutta voimakkaita kasaumiakin on muutamissa saarnoissa. Esimerkiksi lähes kaikissa 20. kolminaisuuden päivän jälkeisen sunnuntain saarnoissa (224–228) on kussakin kymmeniä viittauksia vaatetukseen tai vaatettamiseen.

Saarnakielessä liikutaan maallisen esimerkin ja hengellisen vertauksen rajoilla. Konkreettisella pukeutumisviittauksella tarkoitan sen selvää tunnistettavuutta maalliseen, aineelliseen ja materiaaliseen yhteyteensä. Hämmästyttävää on, että viittauksista vain pieni osa liittyy konkreettisesti tekstiiliin ja pukeutumiseen, kun sen sijaan useat saarnakäsikirjoituksissa olleet viittaukset pukeutumiseen ovat vertauskuvallisia. Näissä vertauksissa Laestadius kuitenkin käyttää joko Raamatusta tuttua tai ajan pukeutumiskäytännöillä selittyvää kieltä. Asiayhteyden perusteella voidaan päätellä, mitkä viittauksista ovat normisisältöisiä, mitkä taas täysin abstrakteja vertauksia.

6.2 Pukeutumista halventavat nimitykset

Osoituksena Laestadiuksen kielteisestä asenteesta kaikenlaiseen ulkonäön korostamiseen ovat mielestäni ne erilaiset pukeutumisen halveksimiseen pyrkivät nimitykset, joita hän käyttää saarnoissaan runsaasti. Ne ovat hyviä esimerkkejä tekstiilitermien metaforisesta vahvuudesta, jota Laestadius on osannut hyödyntää erittäin monipuolisesti ja terävästi. Normittavassa, usein leimaavassa roolissaan nimitykset ovat tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä.

Kuvatessaan yleensäkin ihmisen syntisyyttä Jumalan edessä Laestadius usein korostaa tätä vaikutelmaa puhumalla ihmisen omista, kurjista vaatteista. Tässä tarkoituksessa hän käyttää erilaisia affektiivisia, vaatteita ja vaateista halventavia nimityksiä. Ilmausten rikkaus on yllättävä: *trasut* eli *ryysyt*, *ryysyt*, *rievut*, *vaateriekaleet*, *värkit*, *rääsyt*, *repaleet* ja *rihmat*. Laestadiuksen käyttämä kieli on näiltä osin erittäin rikasta ja kuvailevaa:

he ovat niin köyhät, ettej ole vaatettakaan ruumiin päällä, paitsi muutambia trasuja, jotka rieppavat kupein ympäri: ja niiden trasuin eli räpäläin tähden, joilla he muka freistavat [yrittävät] peitä pahemat eli häpiällisemät paikat haukuvat tuonen koirat hirmuisesti heille (50)

Nämä Laestadiuksen käyttämät nimitykset tarkoittavat käytössä loppuun kulunutta esinettä, yleensä vaatetta tai muuta tekstiiliä. Erityisesti ihmisen omia vaatteita hän kuvaannollisessa tarkoituksessa nimittää *trasuiksi* (228). Hän toteaa myös, että aikaisemmin verassa ja silkissä koreilleet saavat lopulta käydä *ryysyissä* (118).

Laestadiuksen koreuden tuomitsevaa asennetta kuvaa hyvin ironinen ilmaus *koreuden trasut* (3), jotka hän kehottaa levittämään tielle aasin poljettaviksi. Vähättelevä ilmaus *karttuunitrasut* (208) on vastaava esimerkki termin yhdistämisestä sellaiseen tekstiilimateriaaliin, jota Laestadius on pitänyt paheellisena. Karttuuni on tiheää, palttinasidoksista, tavallisesti painokuvioista puuvillakangasta. Se on kuulunut muun muassa laukkukauppioiden myyntitavaroihin. Kangas on usein puna- tai mustapohjaista. (Kaukonen 1985, 359)

Kuten ilmaus trasu, myös ilmaukset *riepu* (162, 163) ja *vaateriepu* (159) kuvaavat Laestadiusen käsitystä ihmisvaatetuksen arvottomuudesta. Seuraavassa hän kiteyttää ajatuksensa tuttuun sananparteen:

Lutherus sanoo, Että se on ihmisen Jumala, jota hän enemittäin rakastaa, ja tavaransa pitää. Rikas rakastaa tavaroitaa, ja köyhä rakastaa riepujansa. (163)

Laestadius puhuu paljon myös *räpäleistä* (16, 17, 50, 224, 225, 243) jotka, samoin kuin trasut, usein tarkoittavat kuvaannollisesti ihmisen omia vaatteita eli omaa hengellistä yritteliäisyyttä ja kunniaa. Affektiivinen ilmaus on *jokapäiväiset räpäleet* (225).

Vertauskuvallisesti ja ironisesti Laestadius toteaa, että *kerjäläiset käyvät ryyssissä ja ovat niissä niin suurellisia*, etteivät halua ottaa Jumalan tarjoamia häävaatteita vastaan (225, 251). Samaa ihmisvaatetusta väheksyvään tarkoitukseen Laestadius käyttää mielenkiintoista ilmaisua *puhdasta lankaakaan*:

Aina näkyy semmoisia silkihuoria, jotka näyttävät kauneutensa mailmalle, vaikka Ej ole puhdasta langa paljan ihon päällä, koska he tulevat Jumalan duomion eteen. (118)

Joskus Laestadius käyttää vaatetta halventavia nimityksiä personifikaationa. Tällainen on esimerkiksi *trasuperkeleet* (7, 51, 70, 203, 225, 226, 228), jolla hän tarkoittaa ihmistä, joka omilla vaatteillaan eli hyvillä teoillaan haluaa päästä taivaan valtakuntaan eli taivaallisiin häihin (225, 226, 228). Nimitystä hän käyttää myös kuvatessaan *tuhlaajapoikaa*, joka tulee vanhemman luo *alastomana, mustana ja kunniattomana, ryyssissä ja repaleissa* (51, 122, 164, 226). *Trasuperkeleiksi* erittäin konkreettisessa muodossa Laestadius nimittää maallisesti köyhiä, kurjia ihmisiä (7, 88, 113, 247).

Ja joka päiväinen koetelemus myös todista, että Juomarit tulevat pian Trasuperkelexi. (229)

Nimityksellä hän siis joskus tarkoittaa surkeaa tilaa, jollaiseen raskas työ, sairaus tai liika alkoholin käyttö ihmistä kuluttaa. Tällaisia ihmisiä hän nimittää myös *juoma-trasuiksi* (44, 112). Maria Magdaliaa kuvaa personifikaatio *huorariepu* (165, 194).

6.3 Koristautuminen

6.3.1 Koristautumisen nimitykset

Termi *koreus* eri muodossa esiintyy 95 Laestadiuksen saarnassa. Yhteensä viittauksia eri muodoissaan on 257. Enimmillään Laestadius mainitsee koreuden samassa saarnassa 21 kertaa. Tällainen on 15. kolminaisuuden päivän jälkeisen sunnuntain saarna vuodelta 1850 (208), jossa Laestadiuksen saarnan aiheena on taivaan lintujen ja kedon kukkien kauneus verrattuna ihmiskauneuteen ja koreuteen. Laestadiuksen koreusviittausten esiintymät saarnoittain selviävät liitteestä 4. Koreusilmaisujen jakaantumisessa ei voida erottaa systemaattista kasautumista kuulijakunnan mukaan *päivä-* tai *iltasaarnoihin*.

Koreuteen ja koristautumiseen liittyvää saarnojen osuutta on tärkeää tarkastella omana ryhmänään. Juuri koreuteen liittyvät viittaukset ovat saarnojen pukeutumisisällöstä selkeimmin normatiivisina ymmärrettäviä ja siksi tämän tutkimuksen kannalta erittäin merkityksellisiä.

Suoraan pukeutumiseen ja ulkonäköön liittyviä koreuden ilmauksia saarnoissa ovat *koreat vaatteet* tai *vaatetuksen koreus*, *omatekoinen koreus* ja *ulkoinen koreus*. Muutamissa yhteyksissä Laestadius puhuu *koreuden riisumisesta*, jolloin ilmauksen voidaan ajatella tarkoittavan samaa kuin koreiden vaatteiden riisuminen: *Opetuslapset riisuvat koreutensa Jeesuksen aasin poljettavaksi* (2).

Korealla ja koreilulla näyttää olevan monta synonyymista ilmaisua. Laestadius ei kuitenkaan aina viittaa suoraan ihmisen ulkonäköön, vaan käyttää abstraktimpia ja kattavampia koreuden ilmauksia, kuten *elämän koreus*, *maailman turhuus*, *lihan himo*, *silmän pyyntö*, *komeus ja hekuma*, *maailman ystävyys*, *maailman ilo* ja *keveämielisyys* sekä *yllellisyys*. On huomattava, ettei Laestadius koskaan käytä pukeutumiseen tai ulkonäköön viitaten ilmaisua *muoti*, eikä saarnoissa ole ihmisen ulkonäköön liittyen edes Zidbeckin (1937, 1941) Laestadiuksen saarnoihin usein yhdistämää ilmausta *maailman muoto*.

Laestadiuksen mukaan koreus on *maailman turhuutta*, jota synnissä elävät ihmiset rakastavat (163, 251). Konkreettisesti turhuudeksi Laestadius on saarnoissaan nimennyt muun muassa *silkkihuivit* ja *karttuunitrasut* (208, 254). Myös *mustat kengät* (207) ja *mustat saappaat* (217) ovat olleet koreilua ja komeilua, kirjavasta eli värik-

käästä vaatteesta puhumattakaan (207). Tärkeänä hän pitää sitä, ettei maalliseen omaisuuteen kiinnytä ja kiinnitytä (163).

Laestadius kuvailee rehevästi koreilevan ihmisen koko ulkonäköä ja olemusta. Toiminnasta hän tällöin käyttää nimitystä *(s)tällätä* eli *laittaa itsensä komeaksi* tai *somaksi* (54, 81, 163). Kun ihminen laittautuu, hän *kurkistelee itseään peilistä*. Heränneellä ihmisellä kurkistelun kohde vaihtuu: *ennen hän kurkisteli peilistä, nyt hän kurkistelee kirjoja*. (215)

Koreus esiintyy lähes poikkeuksetta negatiivisena asiana Laestadiusen saarnoissa. Tätä tehostaakseen hän esimerkiksi käyttää vaatetuksesta ilmausta *koreuden ryysyt*. Koreus ei kuitenkaan aina saa negatiivista konnotaatiota. Kun koreus on jotain muuta kuin paheksuttavaa tai likaista, hyvin usein puhe on kedon kukkien koreudesta (esim. 208). Myös puhutellessaan seurakuntalaisia *Siionin tyttäreiksi* Laestadiusen sävy koreudesta puhuttaessa on pehmeä. Laestadius ei kovin sanoin toru heitä koreilunhalusta, vaan kehottaa pyrkimään kukkien kaltaiseen koreuteen (208). Siionin tytär on jo maan päällä korea ja kaunis lunastetussa puhtaudessaan, mutta menettää viatonta kauneuttaan sotkeutuessaan maalliseen koreuteen (245).

Koreudelle rinnasteinen termi Laestadiusen saarnoissa on *komeus*. Laestadius käyttää ilmausta usein samassa lauseyhteydessä koreuden kanssa. Näissä yhteyksissä voidaankin ajatella, että komeus on koreuden synonyymi. Koreudella ja komeudella on kuitenkin joissain tapauksissa havaittavissa hienoinen merkitysero, tällöin ne mainitaan erikseen (215). Koreuden ja komeuden ero tulee selkeimmin esiin siinä, että Laestadius käyttää komeutta paljon muunkin ihmisen maallisen omaisuuden ja toiminnan kuin pukeutumisen yhteydessä. Hän paheksuu komeutta paitsi kaikessa ihmisen omaisuudessa, myös käytöksessä.

Kun puhutaan koreudesta ja komeudesta, tärkeää on tietää myös, mitä Laestadius saarnoissaan luokittelee kauniiksi. Laestadius käyttää kauneus-käsitettä eniten sen puhtaassa, viattomassa merkityksessä. Tällaista ihailtavaa kauneutta Laestadiusen mukaan tapaa *kedon kukissa*. Näiden kauneutta hän on kuvaillut paljon saarnoissa 208 ja 254. Kukkien kauneus on pelkästään Jumalan luomaa ja siksi puhdasta. Laestadius

kehottaakin seurakuntalaisia ottamaan kedon kukista esimerkkiä kaunistautumisessa ja koristautumisessa:

Katsokat siis kukkaisia kedolla Te mailman lapsukaiset, ja ottakat niistä esimerki, kuinga kaunit he ovat ja koreat. Ej Ne kudo ejkä kerä: kuitengin, jos Te tulisitta niin koreaxi, kuin yxi kedon kukkainen, niin Te voisitta kelvatta morsiomexi Vapahtajalle. (208)

Tämä Laestadiuksen mieltymys ja ihastus kukkien puhtaaseen kauneuteen perustuu Raamatun opetukseen, mutta varmasti myös hänen persoonallisiin ominaisuuksiinsa. Raamatussa (Matt. 6: 28–32) kehoitetaan kristittyjä olemaan murehtimatta vaatteista, ja ottamaan sen sijaan esimerkkiä juuri kukista ja luottamaan siihen, että Jumala vaatettaa ihmisen. Myös Laestadiuksen käyttämä vertaus, ettei *kuningas Salomo kaikessa ko-meudessaan ole kedon kukkien vertainen*, on samasta Raamatun paikasta tuttu. Laestadiuksen mukaan viattomat lapset ymmärtävät kukkien kauneutta, koska he eivät vielä osaa kaivata ulkoista koreutta. Aikuinen eli *raavas ihminen* sen sijaan ei kykene näkemään tätä kauneutta (208, 254). Huomattavaa kuitenkin on, että kukkien kauneus menettää puhtaan kauneutensa valjastettuna ihmisen kauneudenkaipuuseen pukeutumisessa:

Mutta Rietas sekoita vielä sen luonnollisen järjen lihan himoin kautta, ja teke ihmisen niin sokiaxi, että hän katso silmään halulla niiten kukkasten päällä, joita mailman konstmästari [taiteilija] on maalanut silkihuvin ja kartuni trasuin päällä: Mutta niiten kukkaisten päällä hän ej katso ollengan, joita Vapahtaja on käsenyt katsoa (208)

Laestadius kuvauksissaan korostaa henkilön tai ilmiön kaksijakoisuutta: ulkoista kauneutta, mutta sisäistä rumuutta ja likaisuutta. Esimerkiksi Absalom oli *ruumiin puolesta kaunis* poika, mutta hänen *sydämensä ei ollut juuri kaunis* (191).

Ulkoinen kauneus ja koreus muuttuu heränneen ihmisen silmissä rumuudeksi (215). Laestadius muistuttaa, ettei ihminen ei ole myöskään Jumalan silmien edessä niin kaunis, kuin *suruttomat* ihmiset itse luulevat (67). Kun nämä *sokeat raukat* näkevät kuvansa *riettaan peilistä*, he ajattelevat olevansa *kauniita kuin enkelit* (69). *Suruton* ihminen koreine vaatteineen on päinvastoin ruma Luojansa edessä. Jos hän riisuisi kaikki omat vaatteet pois, tulisi hän *tuhat kertaa kauniimmaksi* (207). Omaan ulkonäköön ja kauneuteen ei saa ainakaan mieltä:

Ja siitä syystä soimataan Zionin tytär Hesekielin 16 toista luusa, koska hän sano: sinä uskalsit kauneuttees, sinä rupesit tykkämään itsestä. (72)

Kauneudesta Laestadius puhuu myös ironiseen, jopa ivalliseen sävyyn. Hän halveksii *hyveellisyyttä*, jota maailmassa arvostetaan ja pidetään kauniina (101). Laestadius puhuu ivallisen vertauskuvallisesti myös *oman vanhurskauden kauniista, kunniallisista ja maailman edessä kelpaavaisista vaatteista* (202) sekä siitä, kuinka *vanha aatami* tekeytyy kauniiksi houkutellakseen ihmistä (37). *Suruttomalle* ihmiselle koko *maailma* tulee Laestadiusen mukaan rakkaaksi ja kauniiksi (245). *Kauniista huorista* puhuesaan Laestadius käyttää ironiaa erityisen räikeästi. Samasta ironiasta kertoo ilmaus *huoruuden kaunistukset* (207).

Saarnoissa esiintyvät viittaukset koreuteen ovat ymmärrettävissä osin ajallis-paikallisesta taustasta käsin, mutta usein Laestadius viittaa koreilijan sieluntilaan tai puhuu koreudesta nojautuen Raamatulliseen taustastaan. Ajallisesta kontekstista selittyvistä koreusviittauksista useimmin esiintyvät *herrat, huorat, nuoret, tyttäret* ja *vaimot*. Sen sijaan seurakuntalaisen hengellisestä tilasta tai julistuksen Raamatullisesta taustasta selittyvistä koreilijoista useimmin esiintyvät *armon varkaat, fariseukset, luonnollinen ihminen, maailman lapset, Siionin tytär* ja *suruttomat*. Jos kohderyhmä ei ole ollut saarnassa selkeästi esillä, olen katsonut viittauksen yleisesti seurakuntaa koskevaksi. Liitteestä 5 selviää saarnoittain tarkemmin Laestadiusen koreusviittauksen subjekti.

Ihmisen ulkonäön, maallisen ja ulkoisen kauneuden luonteeseen kuuluu Laestadiusen mukaan hauraus ja katoavaisuus. Ihmisenkin nuoruuden kauneus ja koreus loppuvat muutamassa vuosikymmenessä:

Mutta kukkainen lakastuu; kukkaisten kauneus ja koreus kato pian; niin myös Ihmisen kauneus ja koreus loppu pian; Ej ole monda kymmendä ajastaika kulunut ennen kuin, Nuoruden kauneus ja miehus on loppunut. (254)

6.3.2 Koristautuminen syntinä

Koreus ei Laestadiusen mukaan ole luonnollinen ja viaton ruumiin suoja, vaan se kuvataan sellaiseksi, jos syntiä halutaan puolustella (8, 209, 215). *Suruttomat* ihmiset ovat Laestadiusen mukaan taipuvaisia näkemään koreuden ruumiin suojana, koska *heidän silmänsä on käännetty nurin* (171, 209). Koreus on ihmisen *koti- eli helmasynti*, jonka vakavuutta ei nähdä, koska sillä on *niin kaunis ja houkutteleva nimi* (81, 148, 215).

Nämä synnit *hallitsevat luonnollista ihmistä, yksi enemmän, toinen vähemmän, sen mukaan miten kukin näistä on saanut ihmisen valtaansa* (148, 81). Heränneessä tilassa olevalle ihmiselle *entinen koreus* muuttuu kuitenkin *rumuudeksi*, koska hän ei voi enää heräyksen jälkeen käyttää synnistä kaunista nimitystä (215).

Koreuden perustus on Laestadiuksen mukaan *kunnian pyyntö ja huoruus* (215). Koreus on *kuolleen uskon hedelmä* (113) ja on siis *lähtöisin epäuskosta* (122). Kristityn ja koko seurakunnan usko on kuollutta ja uskova on *armon varas*, jos hän samanaikaisesti voi *uskoa ja koreita kantaa* (235, 242). Luonnollisesti *törki suruttomat* pitävät kaikki synnit luvallisena, niille siis myös koreus on luvallinen (209). Heille maallinen koreiluun ja komeiluun liittyvä tavara on *epäjumala* (49).

Laestadius pitää siis koreutta ja koreilua yksiselitteisesti syntinä ja *pahennuksen aiheena* (258). Koreuden synnillisyyden aste Laestadiuksen saarnakielestä pääteltynä sen sijaan vaihtelee. Koreus on *krouvi lihan himo* eli hieno synti (80). Laestadius toteaa, että vaikka koreutta seurakunnassa yleisesti pidetään *vähäisenä syntinä*, se on silti kadottavainen (180). Joskus hän luokittelee koreuden jopa *törkeäksi synniksi* (197, 256). Varoituksen koreuden synnistä tapaa hyvin usein pitkältä listasta muiden, hyvinkin erilaisten syntien joukosta. Kuten koreus, myös *komeus* on väärä eli synti (180, 159, 195).

Laestadiuksen koreussaarnoista osansa saavat kaikki seurakuntalaiset sielun-tilaan katsomatta, niin *suruttomat, armon varkaat* kuin nekin, jotka nimittävät itseään kristityksi (ks. Liite 5). Vaikka Laestadiuksen omat määritelmät koreuden synnin vakavuudesta vaihtelevat, saavat häneltä nuhteita sellaiset seurakuntalaiset, jotka asettavat syntejä kadottavaisuusjärjestykseen. He luopuvat räikeämmistä synneistä, kuten huoruudesta, mutta pitävät silti koreuden luvallisena (245, 254), eikä koreutta aina tahdota laskea synniksi ollenkaan (27). Tällaisten *kuolleen uskon tunnustajien* käsitys syntien vakavuudesta vaihtelee Laestadiuksen mukaan sillä perusteella, minkä verran niistä on hyötyä tekijälleen (161).

Kadottavaiseksi koreuden synnin tekee ensinnäkin luvallisuus, jonka nojalla pieni synti tehdään, mutta myös synnin tekijän näyttämä *huono esimerkki* (180). Huono esimerkki aiheuttaa pahennusta koko seurakunnassa (259). Erityisesti niiden uskovi-ihmisten, jotka *kantavat kristityn nimen*, tulisi pukeutumisessakin kyetä elämään hyvänä esimerkkinä (152).

Koreutta pidetään julkisesti luvallisena, mutta suoranainen huoruus tuomitaan (77). Koreilusta ei Laestadiuksen mukaan ole kuitenkaan pitkä matka huoruuteen:

Ensinä hän pane nuorille kiviämielisyyden, jonga kauta muret loppu, nimittein se muret, joka Jumalan mielen jälkeen on. Sitte tulle koreus ja mailman mielisyyys luvallisexi, ja viimein tulle huorus luvallisexi. (173)

Huoruuden perkele eli huoruuden synnin himo näyttäytyy ihmiselle koreana ja kauniina. Laestadiuksen mukaan tämä kavala synty laittaa myös *siveään huoran koreita vaatteita kantamaan* (126). Huoruuden synty ei päästä ihmistä pyhäpäivänäkään, ei edes kirkossa. Hyvin sarkastisesti Laestadius monin paikoin (66, 83, 118, 207) kuvaa kirkkokansassa näkyviä huoruuden synnin ulkoisia tunnusmerkkejä:

Kauniit ilmankin ovat riettaan huorat, koska he kantavat verkavaatteita ja silkkihuiveja ja osoittavat kauneuttansa maailmalle ja tulevat sitten semmoisella kauneudella antamaan suuta Jesukselle Herran alttarin edessä ja tekevät siellä sellaisia kauniita uskollisuuden lupauksia, että he pysyvät uskollisina kuolemaan asti. Kuinka kauan he sitten muistavat valansa? Kirkon oveen asti varmaankin. (83)

Kirkko ja erityisesti kirkon seutu näyttävät Laestadiuksen aikana olleen paikkoja, joissa on tehty paljon muutakin kuin kuunneltu Jumalan sanaa. Sosiaalinen toiminta, kuten seurustelu ja pelaaminen, on sunnuntaisin ollut vilkasta. Tätä kaikkea oheistoimintaa Laestadius paheksuu voimakkaasti ja pitää sitä Herran huoneen ylenkatsomisena. (3) Hän toteaa, ettei suuri osa kirkkokansasta ole tullut sanan kuuloon, vaan kokoontuu kirkkoon *kurkistelemaan ja näyttämään koreuttaan* (68). Lisäksi hän pahoittelee sitä, etteivät kirkkokäyntiä varten koristautuneet näe synnillisyyttään, vaan tulevat sinne *puhtaalla sydämellä* ja menevät ehtoolliselle *puhtaalla suulla* (207).

Te oletta suruttomuuden tilasa tullet kyrkoon, huvittamaan teidän silmiänne koreudella ja Maailman turhuudella: ja näyttämään teidän Epäjumalanne Maailmalle: komeat ja lihavat hevoset Elolla syotetyt; malatut reet; verkavaatet, ja silki huivit päähän; hopia piput suuhun, ja kello pokkarosa; viina flasku kainalon alla: Tämä komius ja koreus on seuranut teitä kyrkoon Juhla päivän tavan jälkeen: että mailma näkis, kuinga rikkat ja kaunit Te olitta: (49)

Muutammat seurakuntalaiset ovat perustelleet jumalanpalvelukseen osallistumatta jättämistään sillä, ettei heillä ole sopivia vaatteita kirkossa käytettäväksi. Hekään eivät ole saaneet Laestadiukselta ymmärrystä:

Sillä me näemme, että tämänaikaiset köyhät katsovat ylönsä Herran huonetta niin hyvin kuin rikkaatkin ja sanovat vielä: "ei ole semmoisia vaatteita, millä me saattaisimme käydä kirkossa". Kukatiesi, mistä viimein tulee köyhälle semmoiset koreat vaatteet, että hekin saattaisivat istua kunniallisesti, verkaturkeissa ja silkkihuiveissa? Jos he ajattelisivat, että Jumala ei katso ihmisen muotoa, vaan sydämen muotoa, niin ei suinkaan huonot vaatteet estäisi kirkosta. (126)

6.4 Pukeutumisen normien noudattaminen, palkkiot ja sanktiot

Laestadiuksen saarnoissa normien täyttäjille tehdyt lupaukset liikkuvat erittäin vertauskuvallisella kielen tasolla. Lupausten ylistävän kielen taustat ovat selvästi Raamatussa (esim. Ilm. 19:8).

Jotta uskovainen saisi palkkionsa maallisesta vaelluksestaan, jopa siinä koeuista kärsimyksistä, ehdoton vaatimus on, että ihmisen *omat vaatteet* tulee riisua pois ja ottaa vastaan ihmisen alastomuuden paremmin peittävät *Kristuksen vanhurskauden vaatteet* (1). Vaatimus on tuttu Paavalin kirjeistä (Room. 13:14; Ef. 6:14). Adventinajan saarnoissa tämä kehoitus nöyrytykseen saa vielä lisämerkityksen. Hyveellisiä ovat ne, jotka luopuvat omista koreista vaatteista eli omista hyvistä teoista uskon vuoksi ja *pukevat niillä Vapahtajan*, joka tulee köyhänä, aasilla ratsastaen.

Että he panevat vaatteensa sen Aasin päälle jolla päällä Zionin kuningas istuu: se merkitsee: että Jesuksen oikiat Opetuslapset riisuvat itsensä alasti hänen tähtensä: He riisuvat kaiken koreudensa päältänsä vapahtajan tähden; mutta sitä mailman lapset eivät raski tehdä: vaikka kuinka kova olis Aasin tamman selkä, jolla päällä Zionin kuningas pitää istuman: Eivät mailman lapset sentähden riisu vaatteensa; vaan he käyvät itse koreanna, ja andavat vapahtajan olla alastomana: (2)

Laestadius saarnoissaan, puhuessaan ihmisen *omista vaatteista*, tarkoittaa ihmisen *omaa vanhurskautta* eli omaa pyrkimystä parempaan kristillisyyteen (225). Saarnoissa esiintyvät usein myös *häävävaatteet* ja *juhlavaatteet*. Ne tarkoittavat kuvaannollisesti samaa asiaa (266) ja ovat Jumalan lahja armosta ihmiselle. Ihminen, joka pyrkii taivaaseen

ilman *häävaatteita*, on herännyt, joka haluaa perustaa pyhyytensä omaan vanhurskauteen (226).

Myös *nahkavaatteet* ovat tällaisia Jumalan tarjoamia lahjavaatteita. Laestadiuksen kuvaannollinen ilmaus *nahkavaate* viittaa joskus hämmästyttävän naivilla tavalla Raamatulliseen kertomukseen Jumalan luomistyöstä (1. Mooseksen kirja 3. luku). Nimitystä hän käyttää kuvaillessaan Aatamin ja Eevan ensimmäistä vaateetusta. Tämä on aiheena erityisesti saarnassa 224. Nahkavaatteet Laestadiuksen saarnakielessä merkitsevät Raunion (1931, 236) mukaan Jumalan vanhurskautta. Tämä ilmauksen kaksitasoisuus, toisaalta naivin konkreettinen, toisaalta pyhän vertauskuvallinen, vaikeuttaa saarnatekstin ymmärrettävyyttä.

Laestadius taivutellessaan seurakuntalaisia uskoon puhuu nahkavaatteista taitavalla tavalla vedoten jokaisen lappalaisen kokemiin fyysisiin epämiellyttävyyksiin, kuten viluun, kun on pakkasta ja tunturilla tuulee. Silloin tarvitaan hyvät ja lämpimät vaatteet:

Niin olis heille paras neuvo, että he ottaisit päällensä nahkavärkit, joita se Taivallinen vanhin on teenyt Esivanhemille, että he tarkenisit Pakkaisen aikana, koska mailman kylmä, tuisku ja rajoilma otta heitä vapisemaan, niin että hampat särisevät, ...ottakat Nahka vaattet päällänne, kaikki ijankaikkisuteen matkustavaiset, että Te tarkenisitta Tunturilla, ja mailman lainettivalla merällä, koska mailman tuuli, tuisku ja rajoilma rupe kovin pauhamaan pakkaisen Aikana; (224)

Ihminen kokee mahdottomuutta ottaa Jumalalta armoa eli vanhurskauden vaatteita vastaan. Tätä Laestadius kutsuu *vääräksi mahdottomuudeksi* (226). Erityisesti huorilla on suuri kynnys luopua maallisesta kunniastaan ja riisua omia koreita vaatteitaan Jumalan edessä. Jumalan Aatamille ja Eevalle tekemät nahkavaatteet eivät kelpaa heille, vaikka ne olisivat parempana suojana ihmiselle kuin huorien käyttämät koreat vaatteet (224).

Ihminen ei itse kykene tekemään itselleen hyviä, suojaavia vaatteita (224, 228). Syntinen saa nahkavaatteet lahjaksi ilman omaa ansiotaan, mutta ensin hänen täytyy riisua omat vaatteensa ja tulla Jumalan eteen alastomana. Vaikka alaston tila häiritsee

ihmistä, ei hän silti halua ottaa vaatedusta vastaan Jumalalta. Hengellinen alastomuus halutaan peittää Luojalta:

mutta ej voi kelvata net vatet jotka Jumala on laitanut alastomille raukoille suojaxi. usiamat tahtovat peitä alastomutensa omanvanhurskauteen mustilla Trasuila ja tämä vika tahto usein vaivata nitägin jotka näkevät ja tuntevat alastomutensa. ne tahtovat usein peitä alastomutensa oman vanhurskauteen mustilla rievuila silä ei net viti tula alastomana Jumalan silmäin eten. (228)

Taivaalliset *juhlavaatteet* eli *häävaatteet*, jotka parannuksen tehnyt, uskova ihminen saa yllensä, ovat koreat, kauniit ja kunnialliset (132, 225, 228). Tällaiset koreat ja valkeat vaatteet ovat luvassa *Siionin tyttärelle* eli taivaaseen päätyvälle seurakunnalle (224). Jumala on anteeksiantamuksellaan puhdistanut ja kaunistanut lapsensa:

Ja minä olen puettanut heitä valkeilla vaatteilla, ja andanut heille sormuxet, ja kruunu päähään, ja risti tähti rintaan. Siitä on heille tullut puhtaus ja kauneus walkeus (255)

Valkoisen värin vaatteissa Laestadius liittää usein kuoleman jälkeiseen elämään, puhtauteen (47, 89, 207), viattomuuteen (47) ja pyhyteen, käyttäähän Laestadius jopa nimitystä *viattomuuden valkoiset vaatteet* (228). Marttyyreilla on valkeat vaatteet (33, 132, 171, 197) ja uskovat ihmiset kuoltuaan saavat taivaassa ylleen valkeat vaatteet (12, 32, 35, 79, 80, 132, 159, 245, 256, 261). Jumalalla, Jeesuksella ja enkeleillä on valkeat vaatteet (132, 160, 250). Jeesuksen morsiamen punainen puku pestään valkoiseksi (132). Jopa sukat ovat taivaassa valkoiset (43).

Taivaallisen ihanuuden kuvaukset Laestadiusen saarnoissa ovat usein hyvin vertauskuvallisia. Joskus Laestadius kuitenkin intoutuu hieman arveluttaviinkin houkuttelukeinoihin ja saarnaan tulee selkeästi maallisesta elämästä tunnistettavia pukeutumiselementtejä. Kaikki ne koreuden tunnusmerkit, joita Laestadius on saarnoissaan karkein sanankääntein kuvaillut ja niistä seurakuntalaisia varoittanut, voidaan valjastaa myös houkuttimiksi uskovaisille, köyhille ja nöyrille. Laestadius lupaa Jumalan lahjoittavan heille taivaassa koreita juhlavaatteita ja koruja:

Sillä nyt saarnataan Evangeliumi köyhille: Niille tarjotaan nyt suuri tavara sen etestä kuin he ovat mistantaneet. Niille annetaan nyt suuri koreus sen koreuten etestä jonka he ovat mistantaneet...Niille köyhille annetaan walkiat vaatteet silkihuivin etestä, ja risti rintaan kroosneulan etestä ja kointähti otsalehten etestä, ja kultasormukset käteen kivi sormusten etestä, ja elämän kruunu korva rengaan etestä (12)

Lupaus kuuluu myös, että uskovaiset pääsevät pian köyhyydestä rikkauteen ja alastomuudesta koreuteen (160). Siionin tyttäret saavat *paremman koreuden* jo maan päällä sen lisäksi, että heille on varattu korkea taivaspaikka (4). *Cambritsipaita*, jonka Laestadius on usein kuvauksissaan saastaisena huorien päälle pukeutunut, luvataan myös taivaalliselle morsiamelle (224).

Saarnassa 43 Laestadius lupaa taivaan tien kulkijoille määränpäässä jopa *punaiset tanssikengät*. Tanssia Laestadius paheksuu usein, siksikö juuri tanssikengät ovat punaiset? Tämä lupaus kuvastaa Laestadiukselle tuttua tapaa saarnassaan luvata maan päällä synnillisenä pidettyjä pukeutumisen elementtejä taivaalliseksi palkkioksi. Toisin kuin voisi punaisen värin ylellisyysluonteesta päätellen olettaa, Laestadius ei saarnoissaan suoraan paheksu punaista väriä.

Laestadius esittää rajun uhkauksen katumattomille, koreileville huorille ja huorimiehille, jotka eivät tee parannusta elämänsä aikana. Heille on luvassa raskas, Jumalan asettama tuomio. Kun tuomion aika tulee, heillä ei ole enää *puhdasta lankaa* eli rihmaakaan ihollaan. He saavat *helvetissä tanssia tulijärvessä ja ulvoa tulen liekeissä*. (244) Uhkaukset noudattavat melko tarkasti Raamatun Jesajan kirjassa (3:16–24) koreilijoille suunnattuja kauheuksien kuvauksia.

7 PUKEUTUMISNORMIEN SOSIAALINEN JA YHTEISKUNNALLINEN KONTEKSTI

7.1 Pukeutujan sukupuoli ja ikä

Saarnoissa on joitakin viittauksia, jotka koskevat pukeutujan sukupuolta tai ikää (Liite 5). Koreilunhalun Laestadius yhdistää nuoruuteen (163), kun taas komeilu on vanhempien ihmisten synti:

Me sanoimme äsken, että luonnollinen ylpeys ilmoittaa itsensä nuoruuden iässä koreudessa ja ulkonaisessa kaunistelemisessa, miehuuden iässä ilmoittaa se itsensä komeudessa ja herrastelemisessa ja vanhuudessa ilmoittaa se itsensä kärsimättömydessä. (215)

Laestadius puhuu usein *maailman komeista herroista* ja mainitsee *komeat miehet ja vaimot, komeat talonpojat, komeat piiat ja mailman komeat frökinät*. Frökinä on svetistinen nimitys ja tulee ruotsin sanasta *fröken*, neiti.

Erytisesti nuoret, myös miehet, syyllistyivät koreiluun (211). Laestadius pitää kuitenkin koreutta erityisesti naisväen heikkoutena (3, 163). Laestadiusuksen taipumus leimata juuri naiset koreilunhaluisiksi saa tukea Raamatusta (253, 261) Paavalin kirjeistä. Sujuvasti Laestadius muuttaa erään Raamatun vertauksen oman aikakautensa seurakuntalaisille sopivaksi:

He sanovat ylimäiselle Papille: tee meille Jumalita, jotka meitä vievät Kanan maalle; ja tämä ylimäinen Pappi oli valmis kansan mielä noudattamaan. Hän käski kaikki koreat tyttärät kiskoa pois korvarengat, ja kuldasormuxet; Ej sitä varten että ne annetaisin Scholoon eli vaivaisille, vaan sitä varten, että siitä kullasta tehtaisin heille Jumala: Ja sitä kulda Jumalata palvelevat vissimästi ne, joilla on kulda sydän rinnasa; ja kulda viljat kaulasa: sillä Ej ole vielä kaikki koreat vaimot ja tyttäret raskinet niitä anda Aaronille. (253)

Saarnoissa runsaasti esiintyvien huoraksi nimittelyjen ja koreusviittausten yhteys on selkeä. Tämä korrelointi on vahvistamassa käsitystä siitä, että Laestadius pitää koreutta naisen syntinä.

7.2 Pukeutuminen ja sukupuolimoraali

7.2.1 Moraali ja siveys

Laestadius ei saarnoissaan käytä ollenkaan ilmaisua *moraali*. Siinä, missä uusimmassa saarnakokoelmassa tapaa sanan moraali, alkuperäistekstissä se on ollut *siveys* (26, 29, 55). Siveys-termin Laestadius liittää luontevasti myös pukeutumistermistöön. Tästä kertoo seuraava vertauskuullinen katkelma:

Niin tekevät myös hengelliset huorat, koska he peittävät pahimmat paikat siveydellä, panevat oman vanhurskauden hametta ympärillensä (54)

Laestadius toteaa, että *fariseukset* ja *kuolleen uskon tunnustajat* ottavat Jumalan laista painavimmat paikat pois ja saarnaavat uskosta, rakkaudesta ja siveydestä. Laestadius myöntää kyllä näiden olevan hyviä ja tarpeellisia asioita, mutta toteaa, etteivät ne sellaisenaan riitä pelastamaan uskoon (55). Ilmaus *siveyden siirappi* kuvaa hyvin Laestadiusen saarnoissa ilmenevää vähättelevä ja ironista suhtautumista moraaliin, moraaliopeutukseen ja sen tärkeyteen. Laestadius selostaa, kuinka *armonvargaat* ovat sitä ensin kirkossa *nielleet* – luonnollisesti jonkun muun kuin hänen saarnavuorollaan – ja *oksentavat* sitä sitten kirkon ulkopuolella (113, 133).

Jos Laestadiusen usein käyttämää käsitettä *siveys* pidetään lähes moraalin synonyymina, voidaan sanoa, ettei Laestadius halua vedota seurakuntalaisten moraaliin. Hän ei saarnoissaan puhu moraalista, ei kannata kirkollisessa opetuksessa moraalista sisältöä, eikä halua ohjata edes siveyteen. Hän päinvastoin, muodostamistaan ivaavista sanayhteyksistä päätellen (esim. *siveät huorat*), pitää siveyttä jopa ei-tavoiteltavana ominaisuutena. Kuitenkin useimmat Laestadiusen esittämistä pukeutumismoraaleista perustuvat nykykäsittein ilmaistuna pukeutumismoraaliin. Ihmisen pyrkimystä koristautumiseen Laestadius pitää huoruuden synnin ensiaskeleena, ja huoruus lukeutuu yksinomaan sukupuolimoraalin alueelle.

Pukeutumisen moraalista ja siveydestä puhuttaessa on tärkeää tietää myös, miten Laestadius suhtautuu alastomuuteen. Hän puhuu saarnoissaan paljon alastomuudesta, mutta viittaukset eivät juuri liity ihmisen ruumiillisuuteen. Sen sijaan Jumalan

luomaan, puhtaaseen alastomuuteen ja ihmisen myöhempään syntiinlankeemukseen viittaa seuraava Raamattuun perustuva kuvaus Aatamista:

ei adam viti tula Jumalan silmään eten koska hän näkee Itsensä olevan alasti. mutta ei auta sinua adam etäs lymyt ja menet pilon ja freistat [yrität] peitä häpiälisiä paikoia fikuna puun lehtein kansa. Herra Jumala etsi sinua ja huta: adam misäs olet ja kuka on sinule Ilmoitanu ettäs olet alasti. etkös ole syöny kieltyn puun hetelmästä. (228)

Ihminen ei siis luonnollisessa alastomuudessaan ennen syntiinlankeemusta ymmärtänyt olevansa hävettävässä tilassa, ilman vaatteita. Ihminen oli vasta syntiin lankeamisen kautta kadottanut *viattomuutensa valkeat ja koreat vaatteet* ja yrittää nyt peitellä itseään *itse tehdyllä koreudella*, mutta jää silti *alastomaksi Jumalan silmien edessä* (208, 228).

Vain huoruuden synnistä puhuessaan Laestadius viittaa suoraan alastomuuteen seksuaalisuuden osana. Tällaiseen alastomuuteen Laestadius suhtautuu kielteisesti. Genitaalialueet ovat *pahoja ja häpeällisiä* huorilla (50, 224), joskin myös Aatamilla (228). Huorakin synnistään syytettynä vetoaa Jumalan luomistyöhön, viattomaan alastomuuteen:

silloin täytyvät ne ihmiset jotka ej ole peräti hävittömäxi tullet, heidän tayty sanoa sille hävittömälle Mailman huoralle oh! hävitöin! et sinä häpeä, näyttämästä kaikki häpiälliset paikat mailmalle: silloin sano hän: Näittekopä mitään muutta, kuin mitä Jumala on luonut? Mutta me tiedämä vakkon, että ne mustat pilkat, joiden päällä Auringo paista Ej ole luomisesa ollet, ejkä viattomuden tilasa; vaan ne ovat jälken kasvaneet koska huoruden himo, rupeis tundumaan: (224)

Koreus on Laestadiuksen mukaan lähtöisin huoruudesta, siksi Laestadiuksen huoruuden synnin kuvaukset saavat niin paljon huomiota tässä tutkimuksessa. Yksi Laestadiuksen lempiaiheista läpi hänen saarnojensa tuntuukin olevan huoruuden synnin muotojen kuvailu ja siitä parannukseen kehottaminen. Huorien pukeutumista Laestadius kuvailee erityisen paljon saarnoissa 224 ja 119. Laestadiuksen huoruuden ja huorien kuvaukset ovat niin naturalistisia ja nykyperspektiivistä katsottuna epäsideellisiä, että niitä on uusia saarnakokoelmia varten siistitty paikoin huomattavasti, jopa poistettu kokonaan (esim. saarnat 119, 141).

Laestadiuksen huoruuden kuvauksissa vertauskuvallisuus ja konkretia, maallinen ja taivaallinen, menevät usein täysin sekaisin. Saarnojen monimerkityksellisyyden vuoksi huoruus-teeman alla käsittelemiäni asioita ei johdonmukaisesti voida pitää konkreettisena, normatiivisena puheena. Vertauskuvallisesti *hengellinen huoruus* on

yleisesti Jumalan yhteydestä poikkeamista, eikä sillä ole juurikaan tekemistä seksuaalietiikan kanssa.

Huora-nimitys on nykykielessä erittäin halventava ja loukkaava nimitys. En voi tutkimustuloksia raportoidessani, edes tieteellistä tekstiä siloitellakseni, muuttaa Laestadiusen käyttämää nimitystä, koska se ei ole tarkasti muuksi määriteltävissä. Erityinen ongelma määrittelyssä on juuri se, että on melko vaikea päätellä, milloin Laestadius tarkoittaa hengellistä, milloin maallista huoruutta.

Huoruudesta puhuessaan Laestadius selkeästi tarkoittaa joskus sukupuolisiveellisyyttä, esimerkiksi uskottomuutta tai esiaviollisia suhteita (244), joista seuraa *jalkalapsia* (210). Huorien kaupalliseen toimintaan Laestadius viittaa saarnassa 208, kun hän arvelee huorien ansainneen koreutensa huoruudella. Vaikka Laestadius käyttää huora-nimitystä vain naisista, synninteon vastapuolet eli *huorapukit* (210) tai *huorimiehet* (224) saavat saarnoissa myös osansa, mutta heidän pukeutumiseensa Laestadius ei puutu.

Laestadius toteaa, että huoruus on ollut vallalla myös Raamatun aikaan. Esimerkiksi profeetta Eliaan on täytynyt varoittaa Israelin tyttäriä koreudesta ja huoruudesta (224, 227). Myös Vanhan testamentin Jesajan kirjassa (3:16–24) varoitetaan Siionin tyttäriä ylpeilemästä ja koreilemasta vakavan rangaistuksen uhalla.

Laestadiusen saarnoista saa sellaisen kuvan, että huoruus on ollut varsin yleistä hänen aikakaudellaan, niin usein hän siitä seurakuntalaisia varoittaa. Voiko syy tähän varoiteluun olla seurakuntalaisten löystynyt moraalikäsitelmä? Koska useimmiten kyse on uskoakseni ollut hengellisestä huoruudesta, ohjeita ei voida suoranaisesti pitää sukupuolimoraaliin liittyvinä. Mutta jos Laestadius todellakin huoruuden kuvauksilla tarkoittaa ensisijaisesti hengellistä huoruutta eli lähes jokaisen seurakuntalaisen ajoittain kokemaan epäuskoa, miksi kuvaukset ovat niin naturalistisia ja yksityiskohtaisia?

7.2.2 Koreus ja huoruus

Huorintekijöitä nuhdellessaan Laestadius käyttää ankaria nimityksiä. Näistä suoraan ulkonäköön ja koristautumiseen viittaavia ovat *silkkihuora* (3, 118, 217) ja *korea huora* (22). *Silkkihuora* nimityksenä kuvaa erittäin hyvin Laestadiusen käsitystä koreuden ja huoruuden, materiaalsen pukeutumisen ja synnillisyyden ilmenemisestä samoissa yhteyksissä. Nimitys korostaa myös Laestadiusen paheksuvaa asennettaan silkkiä kohtaan vaatetusmateriaalina. Laestadius osoittaa olevansa tietoinen myös silkkiä alkupeurasta, mulperipuussa eläneen toukan kehäämistyön tuloksesta, käyttämällä silkistä halveksivaa nimitystä *madonpaska* (118, 217). Nimitys kuvastaa hänen asennettaan materiaalia kohtaan: *kunnian tähden silkkihuorat kandavat madonpaskoja kaulan ympäri ja päänsä päällä* (217).

Huorien maallista, itse aikaan saatua koreutta Laestadius halveksii voimakkaasti verratessaan heitä Jumalan luomaan luontoon, kauniisiin kedon kukkasiin (209). Laestadius erittelee yksityiskohtaisesti, usein ja ilmeisen antaumuksella huorien pukeutumista vaatekappaleineen, asusteineen ja runsaine koruineen (esim. 119).

Huorat käyttävät *siveyden vaatteita*, joiden läpi kuu ja aurinko paistavat. Heillä on yllään *koreat verka- ja silkkivaatteet*. Heidän rintansa ovat tuskin *peitetty ohuella ja läpi paistavalla florilla*. Myös muut häpeälliset paikat on peitetty *florihameella* ja *siveyden cambritsipaidalla*. (10, 224, 258) *Verkarokin* ja *silkkihuivin* lisäksi heillä on päällään kaikki *kirjavat huoruuden merkit* (207). Huorat laittautuvat kauniiksi maailmalle (163, 171) ja ovat kauniita maailman edessä mutta hirveitä Jumalan edessä (142). He luulevat, ettei kukaan näe niiden läpi heidän alastomuuttaan (83, 224).

Flori vaatetusmateriaalina on ohutta ja harsomaista, juuri kuten Laestadius tarkasti saarnassaan (224) kuvailee. Laestadiusen kuvaukset florihameista näyttävät pitävät hyvin yhtä Itkosen (1948, 357) kuvailemaan sarkaiseen, myöhemmin puuvillaiseen, valkoiseen juhlaheninkiin. Se oli edestä avoin, ja napitettiin kaulasta vyötärölle asti. Röijy eli liivi oli usein ommeltu kiinni hameeseen. Kokonaisuus koristeltiin runsaasti. Erikoinen on Laestadiusen viittaus *valkoisiin florihameisiin* (224) huoruuden kuvauksen yhteydessä. Laestadius ei ole voinut synnillistä vaatetta kielikuvan tehosteena kuvata valkoiseksi, joka värinä on kristillisessä symboliikassa ja lähes poikkeuksetta hänen saarnoissaan puhtauden ja viattomuuden symboli. Florikangas onkin luulta-

vasti ollut yleensä valkoista, niin kuin kankaat usein nykyäänkin ovat pyrittäessä kevyeen, ohuen harsomaiseen vaikutelmaan.

Laestadiuksen kuvailemien huorien yllä on usein *cambritsipaita* (10, 224), joka nimityksenä viittaa harsomaiseen valmistusmateriaaliin, kuten florihamekin. Laestadiuksen kuvauksen mukaan cambritsi on materiaalina niin ohutta, että valo sen läpi tullessaan paljastaa kehon. Se on myös pehmeää.

Huorilla on *huoruuden kaunistuksena silkkirihmat liivin ympärillä ja mustat kengät* jalassa. (207) Seuraava ronski katkelma viittaa siihen, että Laestadiuksen huorien pukeutumiseen liittämällä *rintarautoilla* hän saattaa tarkoittaa eräänlaisia rintaliivejä:

vaikka huorat freistavat rindarautoilla, nosta rindojansa, yhtä hyvin ne riepavat niin kuin jauhopussit vattan päällä. (141)

Laestadius kuvaa myös huorien koko ulkonäköä, olemusta ja toimintaa (40). Samalla hän osoittaa usein hämmästyttävää materiaalitajua:

koska nimittein yxi alastoin huora, tahto oikein siviästi elää, riisu hän hursti paidan pois päällensä, ja pane sen siaan Cambritsi paidan päällensä, jonga läpitse kuu ja auringo paista, sen Cambritsipaidän päälle, pane hän flori hamen, ja niin kaunistetuna mene hän dansamaan huorimiesten kansa, että he näkisit hänen kauneudensa: Molemat rinnat jättä hän peitämätä Silmein huvituxexi: kaikille jotka lyständävät hänen päällensä katsoa: Mutta kuu ja Auringo paista läpi hänen vaattensa, ja koska hän tulle auringon eli kyntilän eteen, Näkyvät kaikki häpiälliset paikat, vaika hän on koreudella niitä häpiällisiä paikoja siviästi peitänyt: (224)

Huora huolehtii koko ulkonäöstään *pesemällä itsensä huoruuden viinalla*, että hän tulisi punaiseksi. Sitten hän *kurkistelee peilistä ja tällää itsensä oikein somaksi* (54). Vaikka huora kuinka kaunistaisi itseään, hän ei voi kuitenkaan likaisuuttaan ja saastaisuuttaan totutuin maallisin keinoin – saunalla, vedellä, saippualla ja lipeällä – puhdistaa (224).

Laestadius kuvailee, kuinka huorat tulevat kirkkoonkin näyttämään kauneuttaan ja siveyttään (66, 118, 217). Kaikella maallisella kauneudella ja koreudella varustettuna he tulevat *antamaan suuta Jeesukselle Herran alttarin edessä* ja tekevät siellä *kauniita uskollisuuden lupauksia*, jotka he unohtavat heti ulos astuessaan (83). Kun kristitty nuhtelee koreaa huoraa hänen synnillisestä elämästään, puolustaa tämä itseään:

jos minä olen korea niin olen kunniallisesti koreudeni saanut, en ole kuitenkaan varastanut: ja jos minä olen pojan kanssa maannut, ei se ole sinun vastaukses päällä: itse minä vastaan jos vahinko tulee siehulle.(233)

Suruttomat naiset pelkäävät, etteivät he saa miestä, jos he tekisivät katumuksen ja luopuisivat koreudestaan ja huoruudesta. Näiden syntien tähden on Laestadiuksen mukaan moni luopunut uskostaan. (163) *Huoruuden perkeleen* ei tarvitse tehdä paljoakaan töitä saadakseen ihmisen pauloihinsa, vaan huora itse riisuu paitansa ja hameensa antautuakseen *riettaalle* (119).

Laestadius pyrkii saarnoissaan vaikuttamaan huorintekijöihin myös syyllistämällä heitä. Hän kuvailee tunteisiin vetoavasti, kuinka Taivaallinen vanhin on kärsinyt alastomuutta, jotta alastomat huorat saisivat koreat vaatteet taivaan valtakunnassa (76). Ennen ihmiset ovat Laestadiuksen mukaan saaneet rauhassa harjoittaa huoruuden syntiä, koska *pimeys peitti maan ja synkeys kansan* (224). Saarnan 224, jossa Laestadius eniten ruotii koreuden syntiä, loppuosassa alun karkeiden sanojen jälkeen huoria jo pehmeämmin sanoin kehoitetaan parannukseen: *mutta nyt on valkeus tullut maailmaan ja kynttilä laitettu pöydän päälle*, että kaikki näkisivät, ettei syntinen elämä ole oikein.

Katumattomat huorat ovat kauniita maailman edessä (171). Heidän tulee kuitenkin nöyryä eli – Laestadiuksen vertauskuvallisella kielellä ilmaistuna – riisua itsensä alastomaksi ja luopua maailman kaunistuksista, jotta he voisivat vastaanottaa uudet, puhtaat juhlavaatteet:

ja Te alastomat huorat, jotka oletta ennen riisunet paita päältänä, että Te kelpaisitte paremin Rietan Orjalle huoraxi riisukat Nyt kaikki omat vaattet päällänne ja ottakat Uudet häävaattet päällänne; riisukat vanha likainen paita, ja ottakat uusi Cambritsi-paita, joka on pesty jordanin virrasa; jonga Taivallinen ylkä on köyhällä morsiomelle ostanut; ennen oletta Te riisunet paitanne pimeydesä, kusa Ihmiset Ej ole Nähnet teidän häpynne; Mutta nyt täyty teidän riisua itsenne alastomaxi, koko mailman edesä Engeliten ja Perkeliten Edesä; Ette muutoin saa uudet häävaattet päällänne: (224)

Kuvauksia siitä, kuinka *riettaan huorasta* tulee Kristuksen morsian, kun hän luopuu omista saastaisista vaatteistaan ja ottaa häävaatteet yllensä, on runsaasti Laestadiuksen saarnoissa (18, 31, 119, 227). Niiden yhteys seurakuntalaisten konkreettiseen pukeutumiseen on hyvin vähäinen. Ne liittyvät tämän tutkimuksen piiriin ainoastaan pukeutumismormiston täyttämisestä luvatus palkkion osalta.

7.3 Yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja pukeutuminen

Vaikka Laestadiuksen ajan yhteiskunta ei virallisesti ollut sääty-yhteiskunta, se ei silti ollut kansalaisille tasa-arvoinen. Laestadius puhuu saarnoissaan paljon halveksivaan sävyyn säätyläistöstä ja sitä matkivasta talonpoikien joukosta. Puhuessaan *herroista* hän siis tarkoittaa yhteiskunnan parempiosaisia, vallanpitäjiä ja varakkaita eli säätyläistöä. Kuten jo Zidbeck (1937, 153) toteaa, tulee *elävän kristillisyyden* Laestadiuksen mukaan tasoittaa kaikki erot säätyläistön, talonpoikien ja köyhien kerjäläisten välillä (251). Tämän Laestadius perustelee Raamatun (Jes. 40:3–4) kehotuksella valmistaa ja tasoittaa Herralle tie: *laaksot korotettakoon ja kukkulat alennettakoon*.

Koreilun syynä säätyläistöllä on huoruuttakin tärkeämpänä *maallinen kunnia*, näin erityisesti miehillä: *kunnian tähden moni räkäsuu kläppi kantaa ruotsin verkaa* (217). Laestadius on intoutunut erittäin värikkääseen tilanne- ja pukeutumiskuvaukseen pyrkimyksensä hillitä yhteiskunnan parempiosaisien taipumusta ylpeilyyn ja samalla nostaa heikompiensa arvoa ja erityisesti korostaa nöyrytymisen merkitystä:

Ei suingan tämä kunnia tapahtu niille, jotka käskemätä ja kutsumata menevät istumaan ylimäiseksi siveyden terva lakki pääsä ja oman vanhurskauden kaapulla yllänsä ja luonnollisen ylpeyden pöykyrin kansa, josta karvat lentäät pöydän ympäri, ja pi-laavat vierasten ruokaa. Joka on vähäisen ihmisen tapoja Oppinut pruuka aina pääl-liset matka vaatteet riisua päälldänsä porstuasa, ennenkuin hän menne saliin syömään. Mutta se raaka talonpoika, joka Ej ole ihmisen tapoja oppinut ja semmoiset herrat, joilla on suuri ylpeys ja ylönkatse, tulevat turkin kansa istumaan vierasten pidoisa ja istuvat ylimmäiseksi. Niille sanoo se suuri Isäntä: Ystäväni! Istu alemmaksi ja anna tälle siaan; sillä suuri ylpeys ei mahdu ollenkaan taivaan valtakuntaan. (218)

Pöyhkyri on paksu, talvella ulkona käytettävä vahvakarvainen turkistakki. Laestadius kuvailee vaatetta ja samalla sen käyttäjää myös kuvaannollisesti käyttäen nimityksiä *ylpeyden ja oman vanhurskauden pöyhkyri* (216) ja *ylpeyden paksu pöyhkyri* (258).

Laestadius puhuu saarnoissaan usein *maailman komeista ja koreista herroista*, jotka pukeutuvat silkkiin, samettiin ja verkavaatteisiin tai ruotsinverkaan. Vertauskuvallisesti Laestadius kuvailee herroja koreiksi ja komeiksi riikinkukoiksi, jotka *käys-kentelevät niin kuin mikäkin suuri herra, paisuttavat itsensä suureksi ja ihastelevat sit-ten itseään peilistä* (215). Vertaus on monipuolinen kuva koko ihmisolemuksen ko-

reudesta ja ylväydestä. Myös seuraava kuvaus valottaa hyvin ensinnäkin Laestadiuksen käsitystä paitsi säätyläistön ulkonäöstä, myös käytöksestä ja elämästä:

Jos Herramme ei tahdo laskea heitä sisälle taivaanvaltakuntaan, kun he tulevat vaatteineen, silkissä ja sametissa, hevosilla, vaunuilla ja ratsumiehillä, niin he kyllä tietävät tien toiseen herrastaloon, jossa kaikkia ijankaikkisuudenmatkustajia vastaan otetaan säädyllisyydellä ja suurella kohteliaisuudella, jossa talonisäntä ottaa vastaan hattu kädessä ja sanoo: ”Terve tuloa, hyvät herrat ja rouvat! Tahdon toivoa, ettette ole noita haaveilijoita, jotka puhuvat lapsesta seimessä...” (29)

Säätyläistö näyttää Laestadiuksen mukaan *huonoa esimerkkiä sokealle kansalle* (117), erityisesti talonpojille. Yhteiskunnan parempiosaisten synnillinen elämä on yleisesti luomassa kuvaa siitä, että useat synnit, muun muassa koreus, kortin pelaaminen ja tanssi, ovat luvallisia ja niiden täyttämä elämä oikeaa (1).

Laestadius paheksuu maallisia juhliä, kuten häitä ja ristiäisiä. Hän pitää niitä säätyläistön turhina pitoina, joissa haetaan maallista kunniaa muun muassa korean pukeutumisen kautta. Laestadiuksen saarnoissa usein sekoittuu taivaallisten ja maallisten häiden kuvaus: toisaalta ajallisesti ja paikallisesti värittyynyt kuvaus yläluokan tavasta koreilla maallisissa häissä (217), toisaalta säätyläistön pyrkimys päästä sellaisenaan taivaaseen:

Erinomattain ovat mailman Herrat komeat ja koreat, koska he tulevat häihin; Siiveys ja mailman kunnia on häisä niin suuri, että he asettavat itsensä ylimmäiseksi hääpöydällä, niin kuin he ovat ylimäiset mailmasa, luullevat myös olevansa kelpaavaiset Jumalalla: (218)

Laestadius paheksuu erityisesti sitä rahojen tuhlausta, johon maallisten häiden valmistelu ja niihin osallistuminen johtavat (7). Myöskään erilaiset juhliin liittyneet perinteet ja tavat, kuten sormusten antaminen, eivät ole nostattaneet niiden arvoa Laestadiuksen silmissä, ilmeisesti päinvastoin. Saarnassa 50 hän ivallisesti puhuu sellaisen morsiamen kauneudesta, joka on ottanut sormuksia vastaan mieheltään.

Säätyläistö eli *herrasväki* halusi koreilla myös sunnuntaisin kirkossa. Se pukeutui sinne parhaimpiinsa: verkavaatteisiin, silkkihuveihin ja florihameeseen ja sonustautui omistamiinsa koruihin. Korealla pukeutumisella ja muulla komeudella parempiosaiset Laestadiuksen mukaan halusivat tehdä vaikutusta varallisuudestaan (49).

Heillä on Laestadiusen ironisen kuvauksen mukaan niin koreat vaatteet ja kankeat polvet, etteivät he viitsi kirkossa edes polvistua Jeesuksen nimeen (39):

*suuret herrat ej vihti kumarta polviansa Jumalan edesä koska synnin tunnustus lue-
taan sillä he pölkävät, että verka vaattet kuluvat ylön paljon jos heidän pitäis lunge-
maan polvillensä; ej he sitä pölke että reikä tule omaan tundoon jos heidän pitäis
kumartamaan polviansa Jumalan edesä, vaan he pölkevät että koreat vaattet kuluvat ja
mustuvat. (81)*

Pahimmassa tapauksessa säätyläistö ei komistautumiseltaan ja koristautumiseltaan edes ehdi kirkkoon (163, 225).

Kirkossa kuuluvaa saarnaa, joka kehotti parannukseen myös koreuden synnistä, säätyläistö ei mielellään kuuntele (49). Laestadius ei ole kuitenkaan säästänyt heitä ankarilta nuhteilta. Myös heitä nuhdellessaan Laestadius on hyvin usein luottanut ivallisuuden voimaan. Kuvaillessaan herrasväkeä, joka käy niin komeasti, että tuskin mahtuu kirkon ovesta sisälle (22, 48), Laestadius on turvautunut vertauskuvaan vanhan aatamin kirkkoon pyrkimisestä käyttäen samoja sanankäänteitä, joilla hän säätyläistöäkin nuhtelee:

*Wanha Aadami on niin suuri ja paksu, ettei hän mahtu kirkon ovista sisälle, erino-
mattain pakkaisen aikana, koska hän on pannut päällensä kaiken sen koreuden ja si-
veyyden kuin hänellä on: wanha Aadami pelkää että häneltä riisutaan pois kunjalliset
silki vaatteet, ja siveyyden verka vaatteet, jos hän menis siihen kirkkoon, jossa
muutamat parkuvat siinä ahtaasa portisa Niin kuin sika; (258)*

Koreussaarnasta osattomiksi eivät jääneet myöskään talonpojat. Heidän nousevaa ylpeyttään Laestadius haluaa alentaa käyttämällä heistä hyvin ivaavia ja halventavia nimityksiä, kuten *tyhmät talonpojat* (217) ja *raa'at talonpojat* (99). Laestadius kuvailee, kuinka talonpojat suhtautuvat hyvin nöyrästi yhteiskunnan parempiosaisiin, ottavat kunnioituksen eleenä vielä lakin pois päästään heitä nähdessään (251). Laestadius halveksii erityisesti talonpoikien taipumusta seurata säätyläistön esimerkkiä maallisissa tavoissa, kuten pukeutumisessa (17, 251):

*Mutta Talonpojat seuravat Herrain peräsa siinä samasa hulludesa, vaika niille Ej ole
niin suuri järki ja viisauus, kuin mailman Herroille, on kuitengin suurempi Ylpeys ja
tyhmys koska heidän pitä matkimaan Herrain tapoja vaattejsa, ja ruasa ja rakennu-
xisa: Muuttamat Talonpojat tulevat mailmalda kunnioitetuxi rikkaudensa tähden, ja
muutamats voimansa tähden mutta se kaikin hulluinda on, koska yxi tyhmä Talon poika
pitä matkimaan mailman Herroja vaatteisa ja käytöxisä (217)*

Laestadiuksen saarnoista saa erityisesti sen kuvan, että säätyläistö on komeillut paljon muullakin kuin vaatetuksella, kuten esimerkiksi rakennuksilla, kun taas köyhemmälle väelle vaatteilla koreilu on ollut ominaista (163). Pukeutuminen on nähtävästi ollut ensimmäinen ja näkyvin kohde, johon ylimääräiset rahat on sijoitettu. Joskus pukeutumisohjeita saavatkin pelkät talonpojat, vailla rinnastusta herrasluokkaan:

Eikä myös kunnialiset Talon Pojat viitti käydä tallisa katsomasa tätä marjan Poikaa, erinomattain semmoiset Talon Pojat, Joilla on verka vaattet ja verka Rokit päällä pelkävät että jos he kävisit Tallisa, Rupeisit hekkini haisemaan sonnalta ja tulisit abostolitten kaltaiseksi; jotka luvetiin mailman sonta tungioksi; (23)

Köyhät seurakuntalaiset, noudattaessaan säätyläisväen koreilevaa esimerkkiä, joutuvat kärsimään jo maallisista vitsauksista, kuten köyhydestä (117).

7.4 Pukeutumisenormisto ja taloudellinen toiminta

Tekstiili- ja vaatekaupustelu on Laestadiuksen saarnoista piirtyvän kuvan mukaan ollut 1800-luvun puolivälissä elinkeino, jossa on liikkunut suhteellisen paljon rahaa. Laestadius paheksuu usein sitä, että varoja tuhlataan maalliseen turhuuteen ja maailman kunniaan, jollaisiksi hän koreuden luokittelee. Näiden tavoittelu laittaa Laestadiuksen kuvauksen mukaan *suruttomia* ihmisiä raatamaan työtä niin, että he pilaavat siinä terveytensä (72).

Muutamit pakanat vaivaavat itseään surkeasti ajattomalla maailman murheella. Ensin he murehtivat sitä, kuinka he saisivat tavaraa ja omaisuutta hyvin kokoon, ja sitten arvelevat he, kuinka he saattaisivat tallella pitää, mitä koottu on. Muutamit taas haaskaavat omaisuutensa turhissa pidoissa, koreudessa ja haureudessa. (210)

Tämän 15. kolminaisuuden päivän saarnan lähtökohta on Matteuksen evankeliumissa (Matt. 6, 25), jossa seurakuntalaisia kehoitetaan olemaan murehtimatta maallisista asioista, kuten pukeutumisesta.

Laestadius kuvailee, kuinka lihalliset himot ja halut laittavat ihmisen tuhlaamaan rahansa, siksi esimerkiksi huorat tuhlaavat koreuteen (7). Laestadiuksen käsityksen mukaan koreuden hankkimiseksi on oltu valmiita käyttämään mitä moninaisimpia

keinoja, myös epärehellisiä. Värikkäästi Laestadius kuvailee seurakuntalaisille erästä tekstiilien hankintatilannetta:

mutta jos yxi siviä huora tulle krambuodin [rihkamapuotiin], kusa mailman porvari on levittänyt Silkihuivia ja muutta koreutta; silloin pyörivät kyllä silmät pääkallosa niin kuin pissihaukalle [pöllöllä], silmäin halu tulle niin suurexi, että jos hän ej pääse varastamalla saamaan jongun niisti silkihuivista, täyty hänen ruveta ostamaan; jos vielä olis viimeinen tolpa [kolikko], niin hän pane sen menämään; hän ajatelle il-manki: mitäs minä rahalla teen? mutta ej se tule mieleen mitäs minä koreudella teen? (208)

Laestadius on sitä mieltä, että tekstiilikaupankäynnin ympärillä tapahtuva toiminta on entisestään lisäämässä seurakuntalaisten tuloeroja. Muutamat *skälmit* eli epärehelliset kauppiaat ovat päässeet rikastumaan kaupankäynnistä, kun taas toiset ovat entisestään köyhtyneet (242). Vaatteiden myymisestä kauppiaat ansaitsivat ilmeisen hyvin, mitä Laestadius paheksuu:

Jos Maakunda ottais Johannexelda Esimerkin, ja heitäis pois koreuden: niin tulis Mailman Porvarille hätä; heidän täytyis tuoda Markinoille aivan suoloja, joka on raskas kalu kuljetta, ja josta Ej tule niin iso voito, että se räkkäis komeat kartanot rakenda, ja vieras pitoja laita (10)

Ahneuden perkele, jota Laestadius pitää yhtenä koreuden synnin taustavoimana, uhkaa tulla seurakuntaan vaatekauppiaiden muodossa ja viedä turhalla koreuden kaupallaan viimeisenkin rovon seurakunnalta (118). Tästä on aiheutunut rikollisuutta, kun köyhät ovat ryöstelleet talollisten omaisuutta (242). Laestadius opettaa seurakuntalaisille myös, kuinka koreuden synty tuo mukanaan jo maallista hätää, kuten tautia, köyhyyttä ja alastomuutta (118). Laestadius toteaaakin *koreuden perkeleen riisuvan koko maakuntaa* (11). Toisaalla Laestadius toteaa sarkastiseen tyyliinsä, että sitä, joka ei osta koreutta, vaan Jumalan sanaa eli kristillistä kirjallisuutta, kutsutaan saituriksi (215).

Laestadiusen saarnakäsikirjoituksissa olevat kaksi viittausta vaateen tekota-paan antavat aihetta päätellä, että Laestadius pitää kotitekoista vaatetta suotavampana kuin räätäilillä teetettyä. Tämä paremmuusjärjestykseen asettaminen perustuu siihen, että Laestadius leimaa räätäilillä teetetyt vaateen maailmalliseksi:

oman vanhurskauden kunnialliset vaattet, olit poisriisutut: ne kaunit ja mailman edesa kelpavaiset vaattet, joita hän oli ostanut mailman Porvarilda [kauppiaalta], ja teettänyt mailman Skardarilla (=skradarilla) [räätäilillä], joita hän aikoi panna päällänsa

haudasa, että hän saattais kelvollisesti, urhollisesti ja miehullisesti kumarta itsensä mailman Ruhtinan edesä, kaikki se koreus oli pois vietty. (202)

Kotikutoista paitaa Laestadius nimittää *hursti paidaksi* (224). Niille, jotka maallisessa ulkomuodossaan pitäytyvät yksinkertaisuudessa, on luvassa palkkioksi taivaallinen juhla-asu. Laestadius tulee kuvailleeksi suositteliemiensa kotitekoisten pukimien nuhjuisen ilmeen:

Sen tähden älkää ylönsatsoko Kuninkaan lahjoja, te kutsutut vieraat, vaan ottakaat juhla-vaatteet päällemme, koska te menette hääsaliin. Riisukaat pois ne vanhat räpäleet, joita te olette itse savupirtissä keiturin [vuohen] karvoista kutoneet ja neuloneet. (226)

Laestadiusen saarnojen kohderyhmä on varmasti keskimäärin ollut hyvin köyhää. Laestadius nuhtelee niitä, jotka syyttävät Jumalaa kurjasta maallisesta tilastaan (7, 121). Kirkossa Laestadius ohjaa heitä pohtimaan, mistä köyhyys oikeastaan on aiheutunut. Toisaalta Laestadius myöntää Jumalan kurittavan synnissä, siis myös koreuden synnissä eläjiä maallisilla vitsauksilla:

Sillä Jumala on tosin joka aika kurittanut paatuneita, taudilla, näljällä ja kallilla ajalla, Mutta Ej ole sen kurituxen kautta tullut yhtään parannusta Ej ulkonaisessa Elämässä kan. Ej ole yhden eli kahden katovuoden tähden, vähänyt juopumuxen, koreuden tahi ylpeyden ja huoruden syndi: Vaikka kuinga vaana sta olis ruoka ollut maasa, Ej ole sentähden ylpeys alenut, tahi koreus ja juopumus vähänyt: (122)

Tämä kuritus on toisinaan johtanut vain siihen, että toiset ovat *yltyneet pahuuteen ja vielä kironneet, koska Jumala on heitä rangaissut* (122). He ovat lakanneet rukoilemasta Jumalaa ja anovat sen sijaan *riettaalta* apua maalliseen hätäänsä (126).

Kun *huoruuden* synti tulee seurakuntaan, tulee myös siihen langenneiden lapsista huollettavia seurakunnalle (118). Huoruus aiheuttaa muutamille suuria taloudellisia vaikeuksia. Koska he ovat ensin nuoruudessa laittaneet kaiken rahansa koreuteen, eikä heillä enää myöhemmin tahdo riittää rahaa ruokaan ja vaatteisiin, joutuvat he lopulta *kerjäten kulkemaan maantietä*. (7, 118, 210, 253) Laestadius onkin kantanut huolta siitä, että lapset joutuvat kärsimään vanhempiensa koreilunhalusta, jonka tyydyttämiseen

perheissä käytetään paljon rahaa (208). Tämä Laestadiuksen osoittama empatia on huomattavaa, vaikka hänen kielenkäyttönsä myös näiltä osin on säälimätöntä:

Huruuden perkele on yksi vihollinen, joka saattaa muutamille suuren maailman murheen. Sillä sen palvelijat panevat kaiken ansionsa koreuteen, että he kelpaisivat maailman huorille ja huorapukeille. Sen päälle he tekevät jalkalapsia, ja siitä tulee viimein suuri vatsanmurhe, mistä he saivat ruokaa ja vaatetta itselleen ja huruuden sikiöille (210)

8 PUKEUTUMISNORMIEN USKONNOLLINEN KONTEKSTI

8.1 Ulkoisen vaatimattomuuden esikuvallisuus pukeutumisessa

Laestadius pitää Jeesusta hyvänä esikuvana pukeutumisessa. Hän toteaa, ettei Vapahtaja ole *koreudessa vaeltanut ympäri maakuntaa saarnaamassa* (217). Laestadius puhuu saarnoissaan Jeesuksen *huonosta muodosta*, mikä tarkoittaa Vapahtajan vaatimattomaksi kuvattua olemusta (10, 28). Jeesusta on myös ylenkatsottu hänen ulkoisen olemuksensa vuoksi (244). Toisaalta *fariseukset* saattoivat jopa moittia Jeesusta, koska tämä ei erottautunut muista ihmisistä syömisen ja vaatetuksen suhteen (17). Jeesus puolestaan nuhteli heitä koreudesta (217).

Joulusaarnoissa Laestadius kuvaa Jeesus-lapsen kauniiksi (22, 24). Jeesus-lapsen esimerkilliseen yksinkertaisuuteen liittyy myös seuraava viittaus, jossa on selkeän konkreettinen normiluonne:

Ej se mahda olla mailman Vapahtaja se: joka Tallisa syndy: ej pä sillä ole mitään; ej sille ole tavara, Ej sillä ole vaatetta, ej sillä ole koreutta, ej sillä ole hopiata, ej sillä ole Taloa, ej sillä ole viinä rypö kan andamista ihmisillä; Niin köyhä kos mailman Vapahtaja on? - Ej se ole mahdollinen. Se on ilman ki muutambi jalkalapsi – Mutta siinä hän kuitengin on. Ej ole hänellä parempi haamo. (21)

Jumalan poika oli kaunis myös ristillä, *punaisissa vaatteissa kantaen purppuraista kaapua ja orjantappuraista kruunua* (245). Jeesuksen vaatetuksesta Laestadius puhuu myös viitatessaan raamatulliseen vertaukseen, jossa nainen väkijoukon keskellä koski salaa sormellaan Vapahtajan vaateen liepeeseen tullakseen terveeksi (193, 239, 240).

Laestadius kuvaa Jeesuksen lisäksi myös apostoli Johanneksen yksinkertaista ja vaatimatonta olemusta, erityisen runsaasti viittauksia on saarnassa 17. Laestadius mukaan Jeesus on opetuksissaan vedonnut Johanneksen yksinkertaiseen esimerkkiin ulkoisessa olemuksessa (217). Laestadius kuvaa, kuinka Johannes piti *nahkavaatteita* (255), tai Johannes oli *huonoissa vaatteissa* (253). Hänellä oli yllään karkea paita tai vaate kamelin karvoista (10, 17) ja *hihnainen* eli nahkainen vyö (17).

Hyvän ulkoisen esikuvallisuuden ansioksi laskettanee se, jos henkilöä pilkataan ja paheksutaan yksinkertaisen ulkonäkönsä vuoksi. Apostoli Johanneksen ulkoista olemusta on hänen aikanaan paheksuttu ja tämän vuoksi häntä on pidetty jopa *vääränä*

profeettana ja villihenkenä (17). Luontevasti Laestadius seuraavassa liittää Raamatun kertomuksen Johanneksesta oman aikansa talonpoikiin:

toinen syy, mingetähden Fariseukset ja Jerusalemin Papit lastaisit [moittivat] Johannesta oli se, että Johannes oli ruasa ja vaatteisa huonompi vielä, kuin yksi raaka Talonpoika: Sillä tämän aikaiset Talonpojat ej vihtis niin huonoisa vaatteisa käydä, kuin Johannes kastaja (17)

Johanneksen olemus ja elämäntapa ovat varmasti olleet Laestadiuksesta ihailtavan yksinkertaiset ja hän on itse saarnaajana halunnut seurata Johanneksen esimerkkiä. Laestadiuksen mukaan Johannes jaksoi saarnata totuutta, koska hän *kielsi itsensä maailmasta* (217, 255). Johannesta Laestadius kutsuu *huutavan ääneksi korvessa*, joka haukkuu syntisiä (16, 17). Laestadiuksen mukaan Johannes oli ahkera ja vankkumaton *haukkumaan* koreita maailman herroja (10, 14, 16, 17), fariseuksia (86, 217) ja huoria (10) sekä halveksimaan maailmaa (10, 14). Laestadius on luonnollisesti pitänyt apostoli Johannesta hyvänä esikuvana myös seurakuntalaisille (10, 17, 217).

8.2 Herätysliikkeen ja luterilaisen kirkon suhde pukeutumismuutoksissa

8.2.1 Papit ja koreussaarna

Laestadius viittaa saarnoissaan harvoin alulle panemaansa herätykseen. Vielä harvemmin nämä viittaukset liittyvät pukeutumiseen. Seuraavassa hän puhuu herätyksestä ironisesti *villityksenä* ja itsestään *kansanhäiritsijänä*. Asiayhteyden tunnistamista auttaa koreudelle rinnasteinen viittaus hänen toiseen lempiaiheeseensa, juoppouteen.

Niin sanovat mailman Herrat: Ej Perkele ole siihän syyttä, mutta tämä villitys, joka on teenyt maakunda hulluxi. Ja tuo kansanhäiritsiä, joka on riisunut maakunnalda koreuden. Minä luullen, että jos tämä heräys Ej olis tullut, olis pian koko maakunda vajonut viinatynnyrin sisellä (70)

Hän kuvaa, edelleen ironiaa apunaan käyttäen, sitä muutosta, jonka *taikaus* eli lesta-diolainen herätys saa aikaan ihmisen ajatuksissa ja tavoissa, myös pukeutumisessa (198).

Laestadius on hyvin tietoinen sekä parannussaarnaajan roolistaan ja korostuksistaan että seurakuntalaisten mielipiteistä hänestä roolissaan. Seuraavassa hän tulee kuvailleeksi omaa saarnaansa:

Ja koska semmoinen herrasväki tulee kirkkoon, verkavaatteissa, silkkihuiveissa, flori-hameissa ja kultasormuksissa, käyvät he niin komeasti, että tuskin muutamat mahtuvat kirkon ovesta sisälle. Erinomattain koska kirkossa haukutaan, pysähtyvät muutamat herrat ja rouvat porstuaan, kuuntelevat siellä, nauravat ja irvistelevät, koska riettaan orjan haamu maalataan kirkossa, ja sanovat viimein: "Ei siitä papista lähde mitään, ei se saarnaa muuta kuin lapparia ja juoruja. Se haukkuu ja paaduttaa ihmisiä." (48)

Hän vertaa tätä heti perään joidenkin muiden pappien opetukseen. Nämä haluavat Laestadiusen kuvauksen mukaan pysyä hyvissä väleissä säätyläistön kanssa ja saarnaavat siksi *kauniisti* luvaten kaikille pääsyn taivaan valtakuntaan. (48) Tällaisia pappeja hän kutsuu *palkollisiksi* eli *palkkapaimeniksi*:

Jos tulle ahneuden perkele seurakuntaan, joka turhalla kaupallans viepi ulös viimeisen ropon seurakunnalta, niin taas pakene palkollinen, ja sano: Minä en rupea niiden kansa sotimaan jotka tuovat kaupakalua seurakuntaan; joka tahto silkihuivia osta, niin ostakoon: En minä rupea niitä silkihuoria haukumaan, ja ne jotka krämiä [rihkamaa] tuovat seurakuntaan, tarvitsevat tienata kaupallansa (118)

Paheksuttavaa on, että jopa seurakunnan päämiehet eli papit *tulevat herraksi verkavaatteissa* (119). Laestadius esittää huolensa pappien huonona esikuvana olemisesta ja moittii virkaveljiensä mieltymystä maailman turhuuteen:

Mutta jos nyt tähdet putovat Taivasta maan päällä, jos hengelliset opettajat tulevat niin mailmallisexi että he rupevat mailman turhutta seuramaan: mistäs pitä sanan kuuliat silloin saamaan ojennusta? Jos hänen Oppinsa olis vielä jongulainen, eli niin kuin Jumalan sanan jälkeen sopivainen, mutta hänen Elämänsä olis sitä Oppia vastan sotivainen: niin Eläisit Sanankuuliat opettajan Esimerkin jälkeen: (8)

Laestadius ilmaisee epäarvostavan mielipiteensä jopa kirkollisen viran toimituksen muodollisuudesta, papin virka-asusta. Hän kehottaa punnitsemaan, onko vaatteessa ja ulkonaisessa viran toimituksessa suurempi voima kuin sydämessä ja sen *koettelemuksissa*. Ivallisesti hän vielä kysyy, onko todella niin, että *taivaan valtakunnan avaimet putoavat papin kädestä*, kun hän *risuu kaavun*. (223)

Vaikka ainakin Zidbeck (1941, 257) on todennut Lutherin olleen suvaitsevalla kannalla pukeutumisen suhteen, haluaa Laestadius siitä huolimatta antamissaan pukeutumisohejeissa nojautua Lutheriin opetukseen:

Mutta Lutherus ei ole semmoinen mies, joka tämän kristillisyyden kaataa, vaan ne jotka luullevat Lutherukselta saavansa puolta, juopumukseen tanssiin koreuteen, synnin tunnustuksen pois poistamiseen, ja hengellisen ilon, eli liikutukset, vääräksi ja Paaviksi; ne lukevat Lutherusta niinkuin rietas Raamattua. (6)

8.2.2 Lähetyskoulutoiminnan rahoittaminen koreuden myymisellä

Kuten jo todettu, Laestadiuksen mukaan koreus ja muu synnillinen elämä tekee seurakuntalaisia köyhäksi. Kristityn velvollisuus on silti auttaa näitä köyhiä erityisesti hengellisesti, mutta myös taloudellisesti (203). Laestadius toteaa, että maallisen omaisuuden käyttäminen köyhien auttamiseksi ja herätyksen levittämiseksi on paljon parempi asia, kuin sen kuluttaminen esimerkiksi koreuteen, turhiin pitoihin, rakennuksiin tai juopumukseen (186). Laestadius nuhtelee *suruttomia*, jotka eivät ymmärrä käyttävänsä synnillisiin ajanviettoihin, koreuteen ja komeuteen enemmän rahaa, kuin mitä heränneet seurakuntalaiset antavat lähetyskouluille (163).

Hengellistä avustustehtävää varten Laestadius käynnisti lähetyskoulutoiminnan, joka vaati seurakuntalaisilta taloudellisia uhrauksia. Usein juuri pääomaa sitonut koreus muutettiin rahaksi. Tästä uhrimielestä Laestadius saarnassaan konkreettisesti kertoilee ja siitä kiittelee:

Sinä vuonna olit Karesuannun, Jukkasjärwen ja Pajalan Seurakunnan heränet andanet Skouloon 344 Riksiä, erittein ne hopiat, wiljat, sormuxet ja koreat waattet, jotka sinä vuonna annettiin Skouloon, Mutta ej saatettu warsin Myydä ja rahaxi käyttä. Heränet olit Myös andanet 145 Riksiä, christillisyyden lewittämiseksi, ja 120 Riksiä waiwaisille (115)

9 TULOSTEN POHDINTA

9.1 Johtopäätökset tutkimustuloksista

Tämän tutkimuksen kannalta oleellista on pohtia syitä siihen, miksi Laestadius pappina saarnakielessään puhuu seurakuntalaisille pukeutumisesta, ulkonäöstä tai muuten pukeutumis- ja vaatetustermistöä käyttäen. Tärkeimmäksi syyksi eittämättä nousee pukeutumisen normittaminen eli suorien tai epäsuorien pukeutumisohjeiden antaminen seurakuntalaisille. Selkeimmin normeiksi voidaan tulkita ne pukeutumisasihtaukset, jotka liittyvät koreuteen. Koristautuminen tuntuu olevan lähes kaikkien Laestadiusen saarnoissaan esittämien normien taustalla. Laestadiusella ei mielestäni olisi juuri ollut aihetta puhua saarnoissaan pukeutumisesta, ellei tätä koreusnormia olisi tarvittu. Laestadiusen henkevyteen pyrkivän persoonan ollessa kyseessä pukeutumismetaforilla on toinen merkittävä osuus saarnojen pukeutumissisällöstä.

Pukeutumismormien tunnistamista saarnoissa on helpottanut se, jos Laestadiusen puheen kohde on ollut selkeästi havaittavissa. Selväksi käy se, että koreiluun ovat seurakuntalaisista eniten syyllistyneet nuoriso, naiset, huorat ja säätyläistö. Silkki- ja verkavaatteiden käyttö, jos mikä, on ollut koreilua ja komeilua. Laestadiusen saarnoissaan välittämä pukeutumismormisto on kuitenkin monisyisempi, kuin miltä se ensitarkastelun perusteella näyttäisi. Normit voidaan melko selkeästi jakaa sen mukaan, ovatko niiden taustalla sosiaaliset, yhteiskunnalliset vai uskonnolliset arvot.

Laestadiusen saarnat ovat vastanneet hyvin pukeutumisen sosiaalipsykologisen tutkimuksen näkemystä, jonka mukaan myös koristautumista voidaan pitää hyvin kokonaisvaltaisena toimintana koskien vaatetusta, pukeutumista ja koko ihmisen ulkonäköä. Laestadius on selkeästi tuonut esiin, että jo *peiliin kurkistelu* on askel kohti koreuden syntiä, ellei jo sellaiseksi luettava teko.

Koreus on Laestadiusen mukaan synti, johon ihmistä ajaa joko maallisen kunnian tavoittelu tai huoruuden himo. Jos ihmisellä on Laestadiusen määrittelyn mukainen elävä usko, sen tulisi hänen mukaansa näkyä myös ulkonaisina merkkeinä, kuten yksinkertaisena pukeutumisena. Uskova ihminen hylkää maailman koreuden ja turhuuden. Laestadiusen voidaan katsoa pitäneen niitä vakavina synteinä, jos mittarina pidetään esimerkiksi saarnoissa esiintyvien koreusmainintojen ilmenemistiheyttä. Toisaalta

hän tunnistaa hyvin seurakuntalaisten vähättelevän asenteen koreuden syntiä kohtaan. Saarnoissa esiintyvien koreusnuhteiden runsauden voidaan katsoa tukevan sitä tunnettua tosiasiaa, että lappalaiset ovat olleet innokkaita koristeleman pukujaan. Laestadius ei kuitenkaan yleensä ryhdy saarnoissaan erittelemään erityisiä koristautumisen muotoja lukuun ottamatta muutamia yksittäisiä mainintoja.

Aikaisemmassa tutkimuksessa (Havas 1927; Zidbeck 1937, 1941) on kohdistettu huomio Laestadiusen pyrkimykseen pidättäytyä yksinkertaisessa elämän- ja ulkomuodossa, mihin hän on myös seurakuntalaisia kehottanut. Tämä onkin tärkeä ja usein toistuva näkökulma Laestadiusen pukeutumiskäsityksen taustalla. Sen sijaan tämän tutkimuksen ehkä selkeimpään tulokseen, sukupuolimoraalin merkitykseen, ei ole pukeutumisen osalta aiemmassa tutkimuksessa viitattu. Hänen käyttämänsä kieli on näiltä osin usein varsin affektiivista.

Laestadiusen viittaukset pukeutumismoraalisiin seikkoihin ovat pukeutujan sukupuolen ja iän lisäksi sosiaalisiin arvoihin perustuvia pukeutumismorjeja. Tässä yhteydessä on kuitenkin tärkeää muistaa, ettei Laestadiusen käsitys moraalista vastaa käsitteen tämänhetkistä määritelmää (Ihonen 1997). Laestadiusen on todettu maallisissa yhteyksissä puolustelleen lappalaisten siveellisyyttä. Tästä huolimatta saarnat antavat asiasta täysin päinvastaisen kuvan, niin runsaasti Laestadius seurakuntalaisia nuhtelee huoruuden synnistä. Nilsson (1988) puolestaan toteaa Laestadiusen naiskäsityksen olleen erittäin positiivinen, mihin väitteeseen nähden saarnoissa tavattava runsas huorittelu on entistäkin kummastuttavampaa. Uudessa Testamentissa seurakunta rinnastetaan naiseen (Ihonen 1997). Lienee siis niin, että Laestadiuskin huoria nuhdellensa osoittaa puheensa koko seurakunnalle, synnintekijän sukupuoleen katsomatta, tarkoittaen usein hengellistä huoruutta.

Yhteiskunnallisiin arvoihin perustuu selkeästi se osuus pukeutumismorjeista, jossa Laestadius viittaa säätyläistöön. Heidän helmasynteihinsä kuuluu ylellinen, korea ja komea pukeutuminen. Laestadius paheksuu varallisuuden näyttämistä ja rahojen tuhlaamista ulkoiseen, maalliseen turhuuteen. Laestadiusen parannussaarna kehottaa voimakkaasti nöyryyteen. On kuitenkin huomattava, että koreussaarnasta saavat osansa kaikki seurakuntalaiset varallisuuteen katsomatta, yhtä hyvin *herrat* kuin *köyhätkin*.

Saarnakohdissa, joissa Laestadius kehottaa seurakuntalaisia luopumaan koreudesta ja lahjoittamaan siitä saadut tulot lähetyskoulutyöhön, menevät saarnamiehen taloudelliset ja jalommat normatiiviset motiivit sekaisin. Lähetyskoulutoiminta oli kyllä

yleiskirkollista, mutta Laestadius valjasti sen toiminta-alueellaan herätysliikkeen käyttövoimaksi.

Koreilua vastaan saarnatessaan Laestadius kokee olevansa erityisesti apostoli Johanneksen viitoittamalla tiellä. Apostoli Johanneksen olemus ja elämäntapa ovat varmasti olleet Laestadiuksesta ihailtavan yksinkertaiset, mihin Laestadius itsekin on seurakunnan pappina pyrkinyt. Apostolin ja Laestadiuksen oma, yksinkertainen esimerkki on epäilemättä tukenut ja vahvistanut heidän parannussaarnojensa sanomaa.

Zidbeck (1937, 1941) kuvailee Laestadiuksen pukeutumiskäsityksiä paikoin tavalla, joka viittaa normien ohjanneen seurakuntalaisia jo herätysliikkeen alkuvuosina yhteisöllisyyden tukemiseen erottautumisen keinoin. Tämän käsityksen mukaan herätysryhmäläisten tulisi erottautua ja erottua muista kirkossa kävijöistä, *kirkkouskovista*. Kuva ei tämän tutkimuksen perusteella täydenny, päinvastoin. Näyttääkin siltä, että Zidbeckin lausuntoihin ovat vaikuttaneet hänen omat yhteytensä juuri esikoislestadiolaiseen herätysliikkeeseen, jossa pukeutuminen yhteisöllisyyden ja erottautumisen muotona on eri aikoina ollut korostuneessa asemassa. On huomattava myös, että saarnoista esiin piirtyvän pukeutumismormiston tausta vaikuttaa perusteiltaan samalta kuin herännäisyydessä käytetyssä körttipuvussa, juuri körttipuvun käyttöön liittyvä yhteisöllisyyden korostus ja tietoinen pyrkimys säilyttää kulttuurihistoriallista tietoa ja puvun muotoa erottaa näiden kahden herätysliikkeen pukeutumiskulttuurin toisistaan.

Laestadius osoittaa siis pukeutumismormit kaikille kirkossa oleville kuulijoille tasapuolisesti lukuunottamatta varakasta tai huoruuden syntiin taipuvaista kansanosaa, joka saa koreilusta erityisnuhteita. Pukeutumismormit on suunnattu selkeästi yksilötasolle, jokaisen seurakuntalaisen omassa mielessä pohdittaviksi, eikä siis koko uskoviensa yhteisölle kollektiivista ryhmäilmiötä tukemaan. Toisaalta Laestadius on epäilemättä, herätyksen voimistuessa, saanut seurakuntalaiset mukaan toisiinsa kohdistuvaan normien noudattamisen kontrollointiin.

Useat Laestadiuksen käyttämät, kuvaannolliset pukeutumisviittaukset pohjautuvat Raamattuun. Sen sijaan harvat normit ovat johdettavissa suoraan Raamatun pukeutumismormeista, vaikka Raamatusta on esitetty hyvinkin konkreettisia pukeutumisohjeita. Laestadiuksen Raamatun kieleen perustuvia pukeutumisviittauksia ei voi jäljittää esimerkiksi saarnan lähtökohtana olleen Raamatun kohdan perusteella, vaan Laestadius on ilmeisesti muistinvaraisesti ottanut viittaukset kunkin sunnuntain saarnan aiheeseen sopivaksi katsomastaan kohdasta. Vain hyvin harvoissa saarnoissa päivän

Raamatun teksti antaa Laestadiukselle suoraan aiheen joko normittaa pukeutumista tai muuten käyttää siihen liittyvää termistöä.

Laestadius on pitänyt koreuden synnistä varoittamista tärkeämpänä kuin monet hänen kollegoistaan. Tällainen kuva ainakin Laestadiuksella on ollut itsestään, mistä kertovat hänen lukuisat moitteensa muita pappeja ja heidän laiskuuttaan kohtaan. Laestadiuksen käsitys on toisaalta ristiriidassa niihin tietoihin, joiden mukaan papit yleisesti ovat halunneet saarnoissaan vaikuttaa seurakuntalaisten pukeutumiseen.

Laestadius katsoo useiden pappien viehättyneen liiaksi säätyläiselämäään (vrt. Kauranen 1999). Erittäin tärkeänä Laestadius pitääkin papin esikuvana elämisen merkitystä, myös ulkoisen esikuvan eli pukeutumisen suhteen. Papit eivät saisi kunnianpyynnössään koreilla, koska se luo seurakuntalaisille sellaista kuvaa, että koreilu on luvallista. Omaan, tunnetusti yksinkertaiseen pukeutumiseensa ja ulkomuotoonsa Laestadius ei saarnoissaan viittaa.

Ihmisen ulkomuodon komeuden ja koreuden välttäminen ovat pukeutumismormeja, joiden rikkomisesta seuraa rangaistus. Koreilusta aiheutuu sekä maallista että lopulta iankaikkista kurjuutta. Erityisesti huorien koreilusta seuraa taloudellisten ongelmien kautta paljon maallista hätää. Koska säätyläistöllä on runsaammin varallisuutta kuin huorilla, heidän koreilunsa seurauksissa korostuu maallisten seurauksien sijaan enemmän synnin iankaikkinen kadottavuus.

Pukeutumismormin noudattamisesta puolestaan seuraa palkkio. Jos uskova ihminen luopuu maallisesta koreudesta, hän saa kilvoituksestaan kuoleman jälkeen palkkioksi taivaallisen kauneuden, puhtaat, valkeat vaatteet. Toisaalta ankara rangaistus on jo se, ettei normien rikkoja saavuta näitä luvattuja iankaikkisuuden ihanuuksia.

Laestadiuksen saarnoissaan esittämä lupaus yksinkertaisuusnormin noudattamisesta seuraavasta palkkiosta on kaksinaismoraalinen. Kaikki se synnillinen koreus, kultakorut ja koreat vaatteet, josta uskova on kehotettu luopumaan, onkin taivaassa luvallista ja kaunista. Taivaassa jopa synnillinen tanssi on pyhää. Siellä tanssitaan ringissä valkoiset sukat ja punaiset tanssikengät jalassa.

Oleellista on huomata, ettei pukeutumismormien noudattaminen sinällään vielä takaa taivaaseen pääsyä. Normien noudattamisen vaatimus on hyvin paradoksinen: synnissä ei saa elää ja synneistä tulee kokea katumusta, mutta katumus ja parannuskaan eivät sellaisenaan pelasta ihmisen sielua. Näin ollen, vaikka ihminen kuinka kokisi eläneensä hyvän ja Jumalan tai vaikka seurakunnan auktoriteetin, papin, asettamien nor-

mien mukaisen elämän yksinkertaisine ulkomuotoineen kaikkineen, hänen on luovutettava omista saavutuksistaan eli kuvaannollisesti riisuttava itsensä. Pukeutumismien noudattaminen ei siis sinällään ole arvokasta, vaan toimii välinearvona itseisarvon eli iankaikkisen pelastuksen saavuttamiseksi.

Läheskään kaikkia Laestadiuksen saarnoissa esiintyneistä pukeutumisviittauksista ei voida pitää normiluontoisina. Laestadius pukeutumismetaforineen vie kuulijan joskus kauas tekstiilin tunnusta, niin vertauskuvallisia viittaukset paikoin ovat. On kuitenkin merkittävää, että pukeutuminen ja vaatetus jokapäiväisessä tuttuudessaan ovat tarjonneet herätyssaarnaajalle runsaat mahdollisuudet rakentaa vertauskuvia ja siten tuoda sanomaansa ymmärrettäväksi kuulijakunnalleen. Vaatteiden välttämättömyys, konkreettisuus ja läheisyys tekee niistä vahvoja mielikuvastimulaattoreita. Puhtaasti kuvaannolliset pukeutumisihanteet ovat tärkeä osa Laestadiuksen saarnojen pukeutumisissäällöstä. Näyttää siltä, että useimmat kuvaannolliset ilmaukset hän on joko valinnut intuitiivisesti Raamatusta tai keksinyt itse siten, että ne parhaiten tehosivat silloiseen kuulijakuntaan.

Se, minkä verran pukeutumismetaforisilla saarnaosuuksilla on ollut yhteyksiä seurakuntalaisten reaalielämään, on vahvasti tulkintakysymys. Mielestäni esimerkiksi maahistyttärien ulkonäön kuvaukset ovat, toisin kuin Outakoski (1991) ne on tulkinnut, pelkkää vertauskuvallista puhetta sisältäen kuitenkin norminäkökulman. Laestadiuksen erityinen lappalaismytologian tuntemus on auttanut häntä muotoilemaan saarnatekstinsä siten, että se toimi tehokkaana pelotteena seurakuntalaisille. Viehättävä ja keimaileva maahisen tytär on näin ollen tarkoittanut ketä tahansa, esimerkiksi varakkaan perheen tytärtä, joka kauneudellaan houkuttelee köyhää poikaa synnin teille.

Laestadius on monin tavoin käyttänyt saarnakielessään hyväkseen konnotatiivisia ja affektiivisiä merkityksiä. Sanat ovat saaneet merkityksensä seurakuntalaisten subjektiivisista kokemuksista. Maahisolentojen kuvausten lisäksi esimerkiksi tunturilla palelevalle lappalaiselle osoitettu kehotus ottaa vastaan Jumalan ihmiselle valmistamat, lämpimät nahkavaatteet perustuu Laestadiuksen erinomaiseen seurakuntalaistensa sekä heidän elinympäristönsä ja kulttuuriperintönsä tuntemukseen ja sen taitavaan retoriseen hyödyntämiseen. Myös saarnojen *ruma kieli*, tähän tutkimukseen liittyen huoruuteen liittyvä aines, on silloisessa kulttuurisessa kontekstissaan tehostanut normisisältöisenkin viestin ymmärrettävyyttä ja tehokkuutta.

9.2 Tutkimuksen arviointia

Tutkimusaineisto on ollut pukeutumisviittausten suhteen yllättävänkin runsasta ja rikasta. Aineisto on alkanut jo varhaisessa vaiheessa asettua kategorioihin, mutta niiden keskinäinen hierarkia on pitkään pysynyt epäselvänä. Tutkimuksen rakenne on muodostunut pala palalta, mutta ehdottomasti kokonaisuutena: milloin aineisto on osoittanut lisää taustaselvitystä tarvittavan, milloin taas uudet taustatiedot ovat auttaneet näkemään aineistoa uudessa valossa.

On tärkeää, että lähes kaikista saarnoista on ollut käytössä sen alkuperäisteksti, eikä myöhemmin muunneltu saarnan postillaversio. Pelkkää kielellistä ainesta ja sen analysoinnin tulosten luotettavuutta korostettaessa olisi tässä tutkimuksessa täytynyt pitäytyä alkuperäisissä saarnakäsikirjoituksissa. Koska monet saarnat, joista käsikirjoitusta ei ollut saatavissa, olivat kuitenkin pukeutumissisällöllisesti merkittäviä, turvauduin jälleenkirjoittajien kielelliseen tuotokseen. Aineiston johdonmukaisuuden osalta ongelma onkin se, että se sisältää muutaman painetun saarnan. Julkaisuprosessi on merkinnyt kielen muokkausta, joskin tekijäuskollista. Se, mihin suuntaan juuri pukeutumista koskevat kohdat on muutettu, riippuu kulloisestakin julkaisijatahosta ja julkaisuajankohdasta.

Kirjoitettu teksti ei koskaan ole samaa kuin puhuttu teksti eli autenttinen saarnattu saarna. Kirjallinen dokumentti antaa vain viitteitä siihen, millainen saarna ja tilanne on todellisuudessa ollut. Näin ollen se, mitä Laestadius todella on seurakuntalaisille saarnannut ja erityisesti miten hän on asiansa kokonaisuutena esittänyt, jää eri vuosituhannen eläjälle edelleen arvailujen varaan.

Tämä työ eroaa perinteisestä historiatutkimuksesta siten, että lähteistö on luonteeltaan yksipuolista sisältäen ainoastaan Laestadiusen saarnoja. Jos saarnojen antamaan pukeutumis- ja vaatetusinformaatioon olisi painotettu enemmän esimerkiksi pukeutumishistoriallisesti, olisi tueksi tarvittu myös muita arkistolähteitä kuten kansatieteellistä aineistoa. Pohdittavaksi jää myös se, voitaisiinko Laestadiusen pukeutumiskäsityksistä saada parempi kuva esimerkiksi hänen tuottamansa muun kirjallisen aineiston valossa. Norminäkökulmaa täydentävänä voisi hyvin toimia esimerkiksi hänen teoksensa *Crapula mundi* (Laestadius 1971). Syy siihen, että tutkin hänen käsityksiään tässä tutkimuksessa juuri saarnojen perusteella, on ohjeiston mahdolliset yhteydet ny-

kypäivään, 2000-luvun lestadiolaisuuteen. Saarnat ovat edelleen esikoislestadiolaisessa seurakunnassa aktiivisessa käytössä, toisin kuin Laestadiuksen muut teokset.

Tutkimus hahmottelee pukeutumiskäsityksiä saarnakäsikirjoituksissa, jotka ovat yksi todellisuutta heijastava ja luova tekijä. Erityisesti tässä tapauksessa, kun kysymys on uskonnollisesta kielestä, joudutaan pohtimaan reaali maailman ja Laestadiuksen oman mielikuvitusmaailman välistä suhdetta. Vaikutus on kaksinkertainen, kun ensin Laestadius on ajatusmaailmansa läpi suodattanut aktuaalista todellisuutta, ja nyt tutkija muodostaa vielä oman käsityksensä Laestadiuksen teksteistä. Näin ollen saarnakielen kautta muotoutuvaa pukeutumiskäsitystä ei voida pitää reaali maailman peilinä pukeutumisen faktatietojen osalta.

Tavoitteeni on ollut nostaa esiin tutkittavan ilmiön moninaisuus ja välittää tutkimuksen avulla Laestadiuksen käsityksistä sellainen kuva, joka ei vääristä alkuperäistä. Tästä johtuen aineiston analyysi on edennyt varsin aineistolähtöisesti. Tämä on aiheuttanut muun muassa sen, että Laestadiuksen käyttämästä kielestä on ollut erittäin vaikea etäännyttää itseään. Aineiston kieli on ollut tutkimuksen kieli siinä vaiheessa, kun pyrin saamaan selville, mikä ja mitä ilmiö kokonaisuudessaan on. Analyysin edetessä on täytynyt määritellä, millä tavoin tutkittava kokonaisuus ilmenee. Ote aineistoon on lujittunut ensin aineiston järjestelmällisen kuvaamisen ja lopuksi tulkinnan muodossa.

Laestadiuksen saarnojen pukeutumissisältö ja -normit ovat olleet helppoja havaita ja kuvailla, mutta vaikeita tulkita. Tämä johtuu ensisijaisesti siitä, että hänen saarnatekstinsä on läpeensä kielikuvien värittämiä. Vain hyvin harvat normit on ilmaistu suoraan, käyttäen konkreettista pukeutumis- tai vaatetustermistöä. Näin ollen tulkintaa tehdessä on täytynyt päätellä, onko kulloisessakin pukeutumisviittauksessa kyse todella seurakuntalaisten pukeutumiseen liittyvistä normeista vai onko viittauksella vain vertauskuvallista välinearvoa.

Laestadiuksen ronski kieli on yllättänyt, erityisesti runsas huoruuteen liittyvä sanasto. Ongelmalliseksi asian tekee se, ettei hän läheskään aina tarkoita seksuaalimoraalisia syntejä, vaan käyttää sanaa *huora* ja huoruus hyvin paljon myös kuvaamaan saastunutta hengellistä elämää yleensä ja ihmisen synnillistä toimintaa siinä tarkoittaen ymmärtääkseni eräänlaista hengellistä petturuutta ja epäuskoa. Nämä kaksi tasoa kietoutuvat joskus niin toisiinsa, että ne on tässä työssä mahdoton erottaa. Näin ollen olen käyttänyt näitä Laestadiuksen viljelemiä karskeja ilmauksia molemmissa tapauksissa välttääkseni hänen alkuperäisen ajatuksensa vääristämistä.

Saarnojen sisällön erittelyssä käyttämäni luokitusrunko on rakentunut aineistosta esiin nousevien näkökohtien, oman esiyymmärryksen ja tutkimuksen taustatiedoista muodostuneen viitekehyyksen perusteella. Suhteellisen moniulotteisen ja -selitteisen aineiston analyysissä ilmenneiden vaikeuksien vuoksi joudun pohtimaan, olisiko luokittelu ollut helpompaa ja selkeämpää jostain muusta lähtökohdasta. Tällaisena tutkimuksen ”kehikkona” toimii usein jo olemassa oleva teoreettinen tieto tutkittavan ilmiön taustoista, esimerkiksi erilaiset ”mallit”. Tällaisia ei kuitenkaan ollut tutkimuksen lähtökohtiin ja päämääriin nähden luontevasti tarjolla.

Tutkimuksen reliabiliteettia parantaa se, että aineiston pääluokat, pukeutuminen, vaatetus ja koreus on analysoitu kahteen kertaan. Toisella kerralla pyrin erityisesti tarkastamaan löydettyjen viittausten asiayhteydet ja merkitykset, enkä niinkään kohdistanut huomiota niiden esiintymistiheyteen tai muihin kvantitatiivisiin suureisiin.

Oman haasteensa työskentelyyn on tuonut analysoitavan aineiston laajuus. Se tarjoaa mahdollisuuden havaita runsaasti toistuvia näkökohtia ja tuottaa sitä kautta luotettavaa tutkimustietoa. Toisaalta se kuitenkin runsaudessaan ja monivivahteisuudessaan saattaa sokeuttaa tutkijan näkemästä suurten kokonaisuuksienkin sisältämää vivahteikkoutta ja moniulotteisuutta. Lähdeaineiston laajuudesta johtuva selkeä puute tässä tutkimuksessa on se, ettei kuulijakuntaa ole juuri voitu ottaa huomioon. Se olisi ollut suuntaa-antavasti määriteltävissä sen mukaan, onko kyseessä ollut päivä- vai iltasaarna.

Monista laadullisen aineiston käsittelyohjelmista erityisesti Atlas/ti -ohjelmalla on ajateltu päästävän käsitteellisten verkostojen tuottamiseen. Aineistoni laajuus kuitenkin paljasti tässä suhteessa ohjelman tai mikrotietokoneen heikkoudet. Havaituista puutteistaan huolimatta Atlas/ti -ohjelma toimi erinomaisena apuvälineenä laajaa aineistoa haltuun otettaessa. Tutkijan haasteena oli tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa hahmottaa viittausten viidakosta asian kokonaisuus, missä parhainkaan tietokoneohjelma ei enää kykene auttamaan.

Tutkimuksen lähtökohtana on ollut pyrkimys tuottaa tietoa niistä sosiaalipsykologisista taustatekijöistä, jotka ovat vaikuttaneet ja edelleen vaikuttavat lestadiolaisen herätysliikkeen jäsenten pukeutumiseen. Omat kokemukseni ja sitä kautta herännyt kiinnostus ilmiön perusteisiin eivät nähdäkseni ole päässeet negatiivisina taustavaikuttimina sekoittumaan tutkimuskohteen luonteeseen ja sitä kautta vääristämään

tutkimuksen tuloksia. Sen sijaan ne ovat toimineet korvaamattoman tärkeinä, pitkäjänteistä työskentelymotivaatiota ylläpitävinä tekijöinä.

9.3 Lopuksi

Laestadiuksen saarnojen kautta välittyvän pukeutumiskäsityksen tutkiminen on ollut ensisijaisesti innostavaa mutta paikoin myös erittäin vaikeaa. Haasteellisinta on ollut tutkimuskohteen lähestymistavan monitieteisyys ja siitä aiheutunut ilmiön taustojen selvitystyön laajuus. Tutkimuksessa yhdistyy pukeutuminen käsityötieteen tutkimuksen osana sosiaalipsykologiaan, uskontoon, kielitieteeseen ja kulttuurihistoriaan.

Tutkimus on edetessään raivannut tietä lukuisille uusille tutkimusnäkökulmille, joissa lähes kaikissa jatkuu ajatus sosiaalipsykologisen pukeutumistiedon syventämisestä. Niistä Laestadiukseen tai lestadiolaiseen herätysliikkeeseen liittyvät jakautuvat kahteen eri suuntaukseen: Laestadiuksen oman pukeutumiskäsityksen laajempaan ja syventävään katsaukseen ja Laestadiuksen julki lausumien pukeutumismien myöhempään kehitykseen.

Itsenäinen ja selkeästi tutkimusta kaipaava alue on pukeutumismetaforien maailma. Laestadiuksen saarnat, mutta myös Raamattu ja muu uskonnollinen kieli tarjoavat tältä osin erittäin runsaan ja mielenkiintoisen aineiston.

Yksinkertaisen ulkonäön merkitystä on korostettu ainakin kahden Suomessa vaikuttaneen luterilaisen kirkon herätysliikkeen, lestadiolaisuuden ja herännäisyyden piirissä. Kuten Laestadius, myös herännäisjohtaja Paavo Ruotsalainen on lausunut ajatuksiaan liikkeelle tunnusomaisen körttipuvun käytöstä ja tämän konkreettisen uskonilmauksen merkittävydestä. Näissä liikkeissä vallinneiden pukeutumiskäsitysten erojen vertailu ja liikkeisiin lukeutuneiden ulkonäköä säätelevän normiston muutoksen seuraaminen olisivat varsin kiinnostavia tutkimuskohteita.

Lestadiolaisessa herätysliikkeessä vallinneessa pukeutumiskäsityksessä muutosta on tapahtunut myös aikaan ja paikkaan sidonnaisen termistön, mutta erityisesti moraali- ja siveellisyyskäsityksen osalta. Tässä tutkimuksessa muutosta on päästy jo hieman näkemään pukeutumiskielen muuttumisen muodossa kahden eri saarnaversioon, alkuperäisemmän ja uusimman mahdollisen, välillä. Siveellisyyskäsityksen muutoksesta jopa tiukempaan suuntaan kertoo esimerkiksi se, että Laestadiuksen pukeutumis-

ilmaisuista muutamat ovat uudessa ajallisessa kontekstissa joutuneet täydelliseen sensuuriin.

Olen tarkastellut lestadiolaisia pukeutumismormeja niiden julkilausujan, itsensä Laestadiuksen näkökulmasta. Yksittäisen pukeutujan kokemuksiin en aineistoni avulla ole pyrkinyt enkä päässyt. Kiinnostavaa olisi astua normien vastaanottajien, seurakuntalaisten puolelle. Arvokasta olisi tieto siitä, miten normit koetaan nykypäivänä. Ovatko ne yksilön turva tai kahle, vai totuttu ja neutraali tapa? Tässä suhteessa naisten kokemukset ovat mielestäni merkittävämpiä kuin ulkonäkökysymyksissä helpommalla pääsien miesten. Kiinnostavaa on todeta, että esimerkiksi naisten pään peittämiseen jumalanpalveluksessa tai suoranaisesti huivin käyttöön, mikä oleellisena osana kuuluu esikoislestadiolaisnaisten nykypukeutumiseen, Laestadiuksen saarnoissa ei ole yhtään viittausta.

Lestadiolaisen herätysliikkeen alkuaikoina pukeutumismormeilla ei luultavimmin ole ollut niin suurta identifioivaa tai yhteisöllistä merkitystä kuin myöhemmin esikoislestadiolaisuudessa. Toisaalta esikoislestadiolaistytön ei enää tarvitse osallistua koulun hiihtokilpailuihin poikkeavasti pukeutuneena. Pukeutumismormisto herätysliikkeen sisällä on viimeisten vuosikymmenien myötä lieventynyt tai ympäröivän todellisuuden monimutkaistuessa muuttunut pirstaleisemmaksi. Silti pukeutumisen merkitystä yhteisön identiteetille ei voida vielääkään väheksyä. Normiston muuttumien ja lieventyminen esimerkiksi eri lestadiolaissuuntauksien välillä ja muuttumisen syyt ovat jatkotutkimuksen kannalta erittäin mielenkiintoisia näkökohtia.

Tämä tutkimus antaa merkittävää tietoa siitä, millaisia ohjeita Laestadius on aikalaisilleen antanut pukeutumisesta ja vaatetuksesta. Se avaa uusia – tai vähintäänkin antaa syventäviä – näkökulmia suomalaisen pukeutumisen historiaan ja sen pietistiseen moraalitaustaan. Ennen kaikkea tutkimus toimii lestadiolaisen herätysliikkeen pukeutumistodellisuudessa ymmärrystä lisäävänä siltana menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Tämä tutkimus on välttämätön ensiaskel, jotta Laestadiuksen hengellisen perinnön myöhemmissä muodoissa vallitsevia pukeutumismormeja voidaan tulkita.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

(Sulkeissa liitteessä 2 käytetty lyhenne)

- Laestadius, L. L. 1845–1860. Saarnojen painamattomia käsikirjoituksia. Käsikirjoitusten litteroinnit Seppo Leivon hallussa Espoossa. (kk)
- Laestadius, L. L. 1876. Kirkko-Postilla. Luulaja. (KP)
- Laestadius, L. L. 1924. Kolmas Postilla. Pori. (III P)
- Laestadius, L. L. 1952. 4. painos. Uusi Postilla. Mäkitalo. H. & Salonen, Y. (toim.). Pori. (UP)
- Laestadius, L. L. 1984. Rovasti Lars Levi Laestadiusen saarnat puhtaina. Koistinen, L. & Viljakainen, H. (toim.) Pieksämäki: Raamattutalo. (Sp)
- Laestadius, L. L. 1996. Saarnat I. Esikoislestadiolaiset ry. Pieksämäki: Raamattutalo. (S I)
- Laestadius, L. L. 1998. Saarnat II. Esikoislestadiolaiset ry. Pieksämäki: Raamattutalo. (S II)

Kirjallisuus

- Allardt, E. & Littunen, Y. 1975. Sosiologian perusteet. 3. painos. Porvoo: WSOY.
- Allardt, E. & Littunen, Y. 1984. Sosiologia. 5. painos. Porvoo: WSOY.
- Allardt, E. 1988. Sosiologia 1. 4. painos. Porvoo: WSOY.
- Arthur, L. B. 1999. Religion, dress and the body. Oxford: Berg.
- Edquist, M. 1922. Lars Levi Laestadius. En kulturbild från den stora väckelsen i Tornedalen. Uddevalla.
- Edquist, M. 1933. Lapin profeetta. Lars Levi Laestadiusen elämä ja toiminta. Peura, E. (suom.) Porvoo: WSOY.

- Eicher, J. B. & Sumberg, B. 1995. World Fashion, Ethnic and National Dress. Teoksessa Eicher, J. B. (toim.) Dress and Ethnicity: Change across Space and Time. Oxford: Berg, 295–306.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Flugel, J. C. 1966. The Psychology of Clothes. New York: International Universities Press.
- Franzén, O. 1973. Naturalhistorikern Lars Levi Laestadius. Tornedalica 15. Luleå.
- Guttorm, H. 1998. Huivi ja hame uskon merkinä. Ruukku 4/98, Hengellinen keskustelu- ja tiedotuslehti. 14–16.
- Habermas, J. 1974. Theory and practice. London: Heineman.
- Havas, V. 1927. Lestadiolaisuuden historia pääpiirteissään. Oulu: H. W. Marjamaan kirjapaino.
- Heikkinen, A. 1996. Menneisyyttä rakentamassa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. (toim.) 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Helsinki: Otava.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 3.–4. painos. Tampere: Tammer-Paino.
- Horn, M. J. & Gurel, L. M. 1981. The Second skin. Third edition. Boston: Houghton Mifflin.
- Hostetler, J. A. 1995. Dress as a Language of Protest. Teoksessa Roach-Higgins, M. E., Eicher J. B. & Johnson, K. K. P. (toim.) Dress and Identity. New York: Fairchild, 218-220.
- Ihonen, M. 1986. Uskonnollisen kielen semanttis-pragmaattista analyysia: Jumalan, Jeesuksen ja saatanan nimitykset L. L. Laestadiusen saarnoissa. Joensuun yliopisto: Kielitieteellisiä tutkimuksia n:o 7.
- Ihonen, M. 1997. Uskonnolliset kielipelit: Vallankäyttöä ja identiteetin vahvistamista. Teoksessa Mäkelä, M. & Stenvall, J. (toim.). Kielen vallassa: Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen. Tampereen yliopisto, 91–103.
- Itkonen, T. I. 1948. Suomen lappalaiset vuoteen 1945. I osa. II painos. Porvoo: WSOY.
- Jahnsson, Y. 1904. Ylellisyysasetukset Ruotsissa vapauden ajalla. Teoksessa Palander G., Blomstedt, K. & Brotherus, K. R. Historiallinen aikakauskirja 1904, n:o 6. Hämeenlinna: Hämeenlinnan uusi kirjapaino, 171–188.

- Jauhiainen, M. 1990. ”Viattomuus on naisen ensimmäinen kaunistus”: Naisen synnit uskomustarinoissa. Teoksessa Nenola, A. & Timonen, S. (toim.) Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 127–138.
- Kaiser, S. B. 1998. *The Social Psychology of Clothing: The Symbolic Appearances in Context*. 2nd rev. ed. New York: Fairchild.
- Karlsson, F. 1998. *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kaukonen, T-I. 1985. *Suomalaiset kansallispuvut ja kansanpuvut*. Porvoo: WSOY.
- Kauranen, K. 1999. *Rahvas, kauppahuone, esivalta: Katovuodet pohjoisessa Suomessa 1830-luvulla*. Historiallisia tutkimuksia 204. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Kopisto, S. 1991. *Muodin vuosikymmenet 1810–1919*. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Kopisto, S. & Sihvo, P. 1996. *Puku Suomessa 1750–1900*. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 2000. *Vaatetus, pukeutuminen ja muoti – ero ja erottamattomuus*. Teoksessa Koskennurmi-Sivonen, R. & Raunio, A-M. (toim.) *Vaatekirja*. Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja, 1–16.
- Kovero, I. 1932. *Ylellisyysverotus*. Taloudellisen neuvottelukunnan julkaisuja 26. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
- Kuittinen, A. 1999a. *Usko ja vaatteet: millaisia viestejä ulkoasumme lähettää?* *Kirkko & kaupunki*. N:o 7. 24.2.1999. 12–13.
- Kuittinen, A. 1999b. *Raamatullista pukeutumista*. *Kirkko & kaupunki*. N:o 7. 24.2.1999. 13.
- Kujanpää, L. 1997. *Kristillinen saarna: Lars Leevi Laestadiuksen saarnojen funktionaalihistoriallinen analyysi*. Oulun yliopisto: Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja.
- Laestadius, L. L. 1971. *Herrainpäivän puhe lokakuussa 1856. Crapula Mundi, se on Maailman Kohmelo eli tarttuvainen sielun tauti...* Pieksämäki: Raamattutalo.
- Lehtinen, I. & Sihvo, P. 1984. *Rahwaan puku*. Forssa: Auranen.
- Lempiäinen, P. 1981. *Kuvat puhuvat. Perustietoa kristillisistä vertauskuvista*. Helsinki: Kirjaneliö.

- Lohi, S. 2000. Sydämen kristillisyyt: Lars Levi Laestadius ja lestadiolaisen herätyksen alkuvaiheet. Jyväskylä: Gummerus.
- Lönnqvist, B. 1979. Kansanpuku ja kansallispuhu. Helsinki: Otava.
- Magga Lukkari, R. & Aikio, M. 1993. Saamelaisvaatteella on sanomansa. Teoksessa Selviytyjät: Näyttely pohjoisen ihmisen sitkeydestä. Lapin maakuntamuseon julkaisuja 7, 70–79.
- Malmivaara, W. 1894. Leikatkaa teidän sydämenne ja älkää vaatteitanne. Teoksessa Malmberg, W. & Rolendal, M. (toim.) Hengellinen Kuukauslehti. Oulu: Oulun uusi kirjapaino, 106–114.
- Miettinen, M. E. 1942. Lestadiolainen herätysliike: Perustajan aika. Helsinki: Otava.
- Miettinen, M. E. 1943. Pohjois-Torniolaakson oloista lestadiolaisen herätysliikkeen syntyaikoina. Pohjois-pohjanmaan maakuntaliiton julkaisuja I. Hamina: Maa-seudun kirjapaino.
- Nilsson, K. 1988. Den himmelsaka Föräldern: Ett studium av kvinnans betydelse i och för Lars Levi Laestadius' teologi och förkunnelse. Acta Universitatis Upsaliensis. Women in religion 1. Göteborg: Graphic Systems.
- Nummi, Y. A. 1934. Kärsimys-mystiikka Laestadiusen julistuksessa. Oulun tuomiorovastikunnan ja Iin rovastikunnan papiston julkaisuja VI. Oulu: Kirjola.
- Numminen, L. 2000. Perinteen puolustajat muutospaineessa: Esikoislestadiolaisen herätysliikkeen sukupuoliroolit muutospöessin heijastajina. Helsingin yliopisto: kirkkososiologian syventävien opintojen tutkielma.
- Paulaharju, S. 1923. Vanhaa Lappia ja Peräpohjolaa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirja.
- Pietilä, V. 1976. Sisällönerittely. Helsinki: Gaudeamus.
- Pitts, J. R. 1965. Introduction to Part Three. Teoksessa Parsons, T., Shils, E., Naegle, K. D., ja Pitts, J. R. (toim.) Theories of Society: Foundations of Modern Sociological Theory. New York: The Free Press, 685-716.
- Poll, S. 1995. The Hasidic Community. Teoksessa Roach-Higgins, M. E., Eicher, J. B. & Johnson, K. K. P. (toim.) Dress and Identity. New York: Fairchild, 221-235.
- Raamattu. 1852. Biblia, se on: Koko Pyhä Raamattu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Raamattu. 1987. Pyhä Raamattu. Helsinki: Suomen Pipliaseura.
- Rainio, K. & Helkama, K. 1974. Sosiaalipsykologian oppikirja. Porvoo: WSOY.

- Raittila, P. 1976. Lestadiolaisuus 1860-luvulla: Leviäminen ja yhteisömuodostus. Loimaa: Loimaan kirjapaino.
- Raittila, P. 1984. Esikoislestadiolaisuus Suomessa. Teoksessa Mustakallio, H. (toim.) Suomen Kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 74/1984. Loimaan kirjapaino, 190–225.
- Raittila, P. 1985. Lestadiolaisuus – Lapin kristillisyyt. Teoksessa Lappi 4. Saamelaisten ja suomalaisten maa. Hämeenlinna. 273–283.
- Raunio E. H. 1931. Lars Levi Laestadius saarnaajana. Teologinen aikakauskirja 1931. Tampere. 225–243, 325–341, 408–425.
- Ribeiro, A. 1986. Dress and morality. London: Batsford.
- Roach-Higgins, M. & Eicher, J. 1995. Dress and Identity. Teoksessa Roach-Higgins, M., Eicher, J. & Johnson, K. K (toim.) Dress and Identity. New York: Fairchild, 7–18.
- Rokeach, M. 1973. The nature of human values. New York: The Free Press.
- Rokkan, S. 1970. Citizens, Elections, Parties. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rosendal, M. 1905. Suomen herännäisyyden historia XIX:lla vuosisadalla. Toinen osa. Oulu: Herättäjä.
- Rubinstein, R. P. 1995. Dress codes: meanings and messages in American culture. Boulder, CO: Westview Press.
- Ruotsala, H. 1998. “Vaatteeni kertokoon, kenen kotoa ja mistä olen poissa”: Lapinpuvun sisältämät viestit käyttäjän näkökulmasta. Sananjalka 40/1998. 119–138.
- Ryan, M. S. 1966. Clothing: A Study in Human Behavior. Cornell University. New York: Holt, Rinehalt and Winston.
- Saariluoma, L. 2000. Hermeneutiikka, teoria ja ”toisen” kohtaamisen ongelma. Teoksessa Hallila, M & Krogerus, T. (toim.) Rajatapauksia. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 53. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Saarisalo, A. 1970. Laestadius Pohjolan pasuuna. Porvoo: WSOY.
- Salonen, H. 1999. Naisen myyttinen pahuus kansanperinteen naiskuvissa. Teoksessa Hovi, T., Nenola, A., Sakaranaho, T. ja Vuola, E. (toim.) Uskonto ja sukupuoli. Helsinki: Yliopistopaino, 97–115.
- Sihvo, P. 1983. Peräpohjalaiset kansanpuvut ja tekstiilit. Teoksessa Lappi 1. Hämeenlinna: Karisto, 371–387.

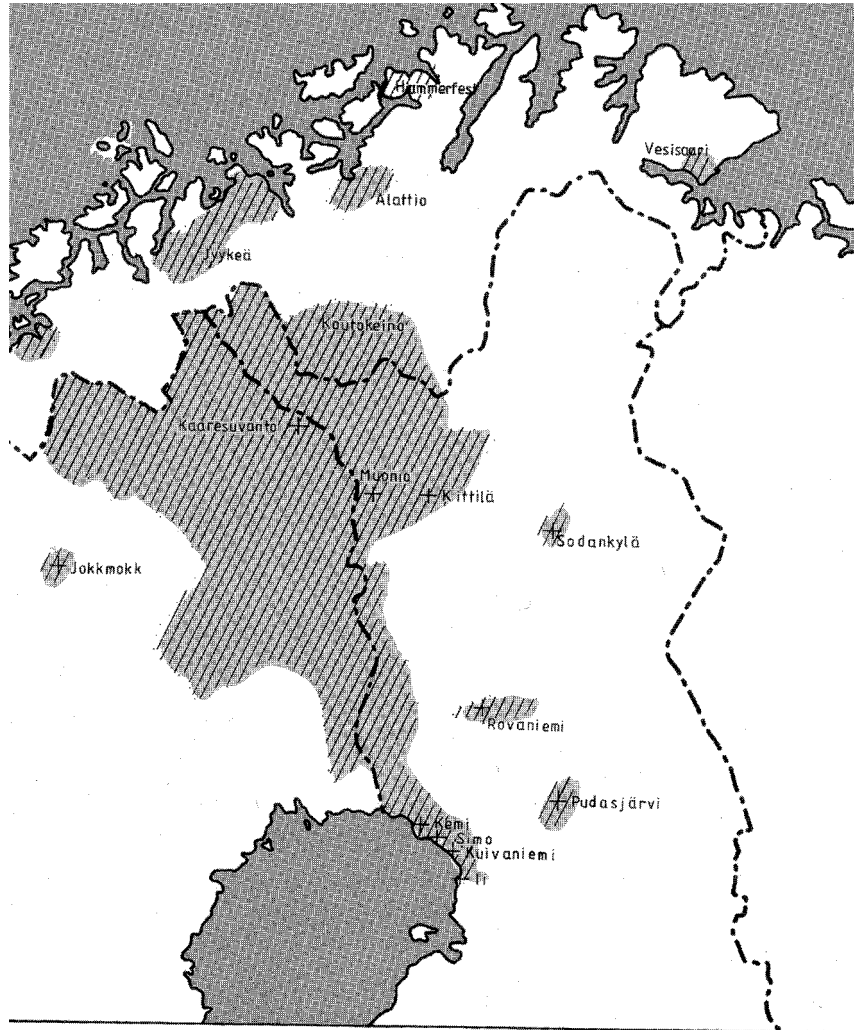
- Sirelius, U. T. 1916. Suomen kansanpukujen historia. Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirja XXXI. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sproles, G. & Davis Burns, L. 1994. Changing Appearances. Understanding Dress in Contemporary Society. New York: Fairchild.
- Suhonen, P. 1988. Suomalaisten arvot ja politiikka. Porvoo: WSOY.
- Suojanen, P. 1975. Uskonnollinen kieli. Teoksessa: Pentikäinen, J. (toim.) Uskonnollinen liike. Suomalaisia tapaustutkimuksia. Tietolipas 74. Pieksämäki: Raamattutalo, 230–260.
- Talonen, J. 1993. Esikoislestadiolaisuus ja suomalainen yhteiskunta 1900–1944. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 163. Jyväskylä: Gummerus.
- Tarvainen, O. 1986. Kaksitoista kirkkoisää. Helsinki: Kirjaneliö.
- Thulstrup, H. & Kramer, J. H. 1889. Afbilbningar af nordiska drägter sådana de burits eller bäras uti olika landskap. Stockholm: P. B. Eklunds förlag.
- Toivanen, A. & Soinila, S. 1992. Raamatun uusi hakusanakirja. Hakusanat ja niiden tekstiyhteydet. 2. Osa: Uusi testamentti. Porvoo: WSOY.
- Toivanen, A. & Soinila, S. 1993. Raamatun uusi hakusanakirja. Hakusanat ja niiden tekstiyhteydet. 1. Osa: Vanha testamentti. Porvoo: WSOY.
- Wahlberg, E. 1966. Lars Levi Laestadiusen kirjasuomi. Teoksessa Laestadius, L. L. Saarnoja. Helsinki: Akateeminen kustannusliike, 11–15, 411–415.
- Varto, J. 1991. Mitä hermeneutiikka on? Teoksessa Haapala, A. (toim.) Kirjallisuuden tulkinta ja ymmärtäminen. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Weber, M. 1980. Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Porvoo: WSOY.
- Vilkuna, K. 1928. Heränneiden körttipuku. Teoksessa: Kyrönmaa II. Etelä-Pohjalaisen osakunnan julkaisu. Helsinki: Kirjapaino Lause, 61–75.
- Virtanen, L. 1990. Huoraksi nimittely suomalaisessa perinteessä. Teoksessa Nenola, A. & Timonen, S. (toim.) Louhen sanat: Kirjoituksia kansanperinteen naisista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 520. Helsinki: Painokaari, 139–160.
- Zidbeck, A. 1937. Lars Levi Laestadiusen kristillisyydennäkemys. Turku: Polytypos.
- Zidbeck, A. 1941. Pohjolan suurin maallikkosaarnaaja Juhani Raattamaa. Helsinki: Otava.

Muita lähteitä:

- Airamo, R. 2000. Laestadiuksen hengellinen perintö tänään. Paneelikeskustelun alustusesitelmä 6.3.2000. Studia Generalia: Tuntematon Laestadius uusimman tutkimuksen valossa. Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos.
- Ihonen, M. 1999a. Naisen paikka lestadiolaisuudessa. Varhaisia juonteita. Esitelmä Suomen Akatemian ja Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden järjestämässä seminaarissa ”Nöyrä, uhmakas, itsenäinen. Nainen 1800-luvun suomalaisessa kulttuurissa.” Artikkelit on luettavissa internetissä [www-osoitteessa \[http://www.uta.fi/~tlmaih/\]](http://www.uta.fi/~tlmaih/). 9.11.1999.
- Ihonen, M. 1999b. Henkilökohtainen tiedonanto 10.11.1999.

LIITTEET

Liite 1. Lestadiolaisen herätyksen laajuus Laestadiuksen kuollessa vuonna 1861 (Lohi 2000, 422).

Liite 2. Tutkimuksessa mukana olleet L. L. Laestadiusen saarnat. Alleviivatuissa saarnoissa on pukeutumissisältöä. Järjestysnumero viittaa saarnan julkaisunumeroon saarnakokoelmassa (Laestadius 1996 ja 1998), vuosiluku saarnan ajoitukseen ja lyhenne (esim. kk) käytettyyn lähteeseen. Käytetyt primäärilähteet ja niiden lyhenteet löytyvät lähdeluettelon alusta.

Ensimmäisenä adventtisunnuntaina

<u>1.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
<u>2.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
<u>3.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>
<u>4.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>
<u>5.</u>	<u>1850-1</u>	<u>kk</u>
<u>6.</u>	<u>1850-1</u>	<u>kk</u>

Toisena adventtisunnuntaina

<u>7.</u>	<u>1851</u>	<u>kk</u>
<u>8.</u>	<u>1852</u>	<u>kk</u>
<u>9.</u>	<u>1859</u>	<u>kk</u>

Kolmantena adventtisunnuntaina

<u>10.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
<u>11.</u>	<u>1852</u>	<u>kk</u>
<u>12.</u>	<u>1854</u>	<u>kk</u>
<u>13.</u>	<u>1856</u>	<u>kk</u>
<u>14.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>
<u>15.</u>	<u>1858</u>	

Neljäntenä adventtisunnuntaina

<u>16.</u>	<u>1848</u>	<u>kk</u>
<u>17.</u>	<u>1851</u>	<u>kk</u>
<u>18.</u>	<u>1855</u>	<u>kk</u>
<u>19.</u>	<u>1856</u>	<u>kk</u>
<u>20.</u>	<u>1858</u>	

Joulupäivänä

<u>21.</u>	<u>1845</u>	<u>kk</u>
<u>22.</u>	<u>1847</u>	<u>kk</u>
<u>23.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
<u>24.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
<u>25.</u>	<u>1851</u>	
<u>26.</u>	<u>1852</u>	
<u>27.</u>	<u>1857</u>	<u>Sp</u>
<u>28.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>
<u>29.</u>	<u>1859</u>	<u>III P</u>

30. 1859 kk

Toisena joulupäivänä

<u>31.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
<u>32.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
<u>33.</u>	<u>1851</u>	<u>kk</u>
<u>34.</u>	<u>1854</u>	
<u>35.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>
<u>36.</u>	<u>1859</u>	

Joulun jälkeisenä sunnuntaina

<u>37.</u>	<u>1848</u>	<u>kk</u>
<u>38.</u>	<u>1855</u>	

Uudenvuodenpäivänä

<u>39.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
<u>40.</u>	<u>1851, 1854</u>	<u>kk</u>
<u>41.</u>	<u>1859</u>	<u>kk</u>

Uudenvuodenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

<u>42.</u>	<u>1859</u>	
<u>43.</u>	<u>1852</u>	<u>kk</u>
<u>44.</u>	<u>1850-1</u>	<u>kk</u>
<u>45.</u>	<u>1858</u>	

Loppiaisena

<u>46.</u>	<u>1849</u>	
<u>47.</u>	<u>1852</u>	<u>kk</u>

Ensimmäisenä loppiaisena jälkeisenä sunnuntaina

<u>48.</u>	<u>1851</u>	<u>Sp</u>
<u>49.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>

Toisena loppiaisen jälkeisenä
sunnuntaina

<u>50.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
<u>51.</u>	<u>1852</u>	<u>kk</u>
52.	1855	
53.	1859	

Kolmantena loppiaisen jälkeisenä
sunnuntaina

<u>54.</u>	<u>(1848)</u>	<u>kk</u>
<u>55.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
56.	1855	

Neljäntenä loppiaisen jälkeisenä
sunnuntaina

57.	1849	
58.	1855	
59.	1850-1	
60.	1857	

Viidentenä loppiaisen jälkeisenä
sunnuntaina

61.	1851	
62.	1854	

Septuagesimasunnuntaina

<u>63.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
64.	1853	
65.	1858	

Seksagesimasunnuntaina

<u>66.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
<u>67.</u>	<u>1855</u>	<u>kk</u>
<u>68.</u>	<u>1857</u>	<u>kk</u>

Laskiaissunnuntaina

<u>69.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
<u>70.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
71.	1855	

Ensimmäisenä paastonajan sun-
nuntaina

<u>72.</u>	<u>1853, 1860</u>	<u>kk</u>
<u>73.</u>	<u>1855</u>	<u>kk</u>

Toisena paastonajan sunnuntaina

74.	(1848)	
<u>75.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
<u>76.</u>	<u>1851</u>	<u>kk</u>
<u>77.</u>	<u>1859</u>	<u>kk</u>

Kolmantena paastonajan sunnuntaina

<u>78.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
<u>79.</u>	<u>1851</u>	<u>KP</u>
<u>80.</u>	<u>1855</u>	<u>kk</u>

Puolipaastosunnuntaina

<u>81.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
82.	1854	
<u>83.</u>	<u>1854</u>	<u>UP</u>
84.	1855	

Viidentenä paastonajan sunnuntaina

85.	1847	
<u>86.</u>	<u>1851</u>	<u>kk</u>
87.	1854	

Palmusunnuntaina

<u>88.</u>	<u>1852</u>	<u>kk</u>
<u>89.</u>	<u>1854</u>	<u>kk</u>
<u>90.</u>	<u>1859</u>	<u>kk</u>
91.		
<u>92.</u>		<u>kk</u>
93.		
<u>94.</u>		<u>kk</u>

Pitkäperjantaina

<u>95.</u>	<u>1848</u>	<u>kk</u>
<u>96.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
97.	1851	
98.	1851	
<u>99.</u>	<u>1852</u>	<u>kk</u>
100.	1853	
<u>101.</u>	<u>1853</u>	<u>S I</u>
102.	1860	

Pääsiäispäivänä

<u>103.</u>	<u>1848, 1854</u>	<u>kk</u>
104.	1851, 1853	
105.	1851	
106.	1854	
107.		
<u>108.</u>		<u>kk</u>

Toisena pääsiäispäivänä

109.	1850, 1854	
110.	1851	
111.	1852	

Ensimmäisenä pääsiäisen jälkeisenä sunnuntaina

<u>112.</u>	<u>1851</u>	<u>kk</u>
<u>113.</u>	<u>(1852)</u>	<u>kk</u>
114.	1850-1	

Toisena pääsiäisen jälkeisenä sunnuntaina

<u>115.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
116.	1850	
<u>117.</u>	<u>1851</u>	<u>kk</u>
<u>118.</u>	<u>1854</u>	<u>kk</u>

Kolmantena pääsiäisen jälkeisenä sunnuntaina

<u>119.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
120.	1853	
<u>121.</u>	<u>1840-1</u>	<u>kk</u>

Neljäntenä pääsiäisen jälkeisenä sunnuntaina

<u>122.</u>	<u>1851, 1854</u>	<u>kk</u>
123.	1859	

Viidentenä pääsiäisen jälkeisenä sunnuntaina

124.	1848	
125.	1850	
<u>126.</u>	<u>1851</u>	<u>UP</u>
<u>127.</u>	<u>(1849)</u>	<u>kk</u>

Helatorstaina

128.	1847, 1854	
129.	1850	
<u>130.</u>	<u>1854</u>	<u>kk</u>

Kuudentena pääsiäisen jälkeisenä sunnuntaina

131.	1851	
<u>132.</u>	<u>1854</u>	<u>kk</u>
<u>133.</u>	<u>1850-1</u>	<u>KP</u>

Kynttilänpäivänä

134.	1849	
<u>135.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
<u>136.</u>	<u>1855</u>	<u>kk</u>
<u>137.</u>	<u>1856</u>	<u>III P</u>
138.	1859	

Marianpäivänä

<u>139.</u>	<u>1848</u>	<u>kk</u>
<u>140.</u>	<u>1849, 1852</u>	<u>kk</u>
<u>141.</u>	<u>1851</u>	<u>kk</u>
<u>142.</u>	<u>1857</u>	<u>kk</u>
143.	1859	
144.	(1854)	

Helluntaina

<u>145.</u>	<u>1846</u>	<u>kk</u>
146.	1848	
<u>147.</u>	<u>1855</u>	<u>kk</u>
<u>148.</u>	<u>1851</u>	<u>S II</u>
<u>149.</u>	<u>1852</u>	<u>Sp</u>
150.	1854	
151.	1859	
<u>152.</u>	<u>1860</u>	<u>Sp</u>

Toisena helluntaipäivänä

153.	1850	
<u>154.</u>	<u>1854</u>	<u>kk</u>
<u>155.</u>	<u>1854</u>	<u>kk</u>

Kolminaisuudenpäivänä

<u>156.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
<u>157.</u>	<u>1855</u>	<u>kk</u>
<u>158.</u>	<u></u>	<u>kk</u>

Ensimmäisenä kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

<u>159.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
<u>160.</u>	<u>1859</u>	<u>kk</u>

Toisena kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

<u>161.</u>	<u>1848</u>	<u>kk</u>
<u>162.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
<u>163.</u>	<u>1855</u>	<u>kk</u>
<u>164.</u>	<u>1856</u>	<u>kk</u>

Kolmantena kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

165.	1853	
166.	1856	
<u>167.</u>	<u>1856</u>	<u>kk</u>
168.	1858	
<u>169.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>

Neljäntenä kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

170.	1846	
------	------	--

171. 1849 kk
 172. 1851
173. 1859 kk

Viidentenä kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

174. 1848 kk
 175. 1850
176. 1856 kk
177. 1856 kk
 178. 1850-1

Kuudentena kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

179. 1848 kk
180. 1859 kk

Seitsemäntenä kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

181. 1848 kk
 182. 1851
 183. 1852

Kahdeksantena kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

184. 1840-1
185. 1852 kk

Yhdeksäntenä kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

186. 1848 kk
 187. 1852

Kymmenentenä kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

188. 1848
 189. 1851
 190. 1853
191. kk
192. 1858 kk

11. kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

193. 1848 – 1849 kk
194. 1853 kk
195. 1853 kk
 196. 1858
197. 1858 kk

12. kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

198. 1848 kk
199. 1851 kk
 200. 1853
 201. 1858

13. kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

202. 1848 kk
203. 1850 kk
 204. 1853

14. kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

205. 1848
 206. 1850
207. 1853 kk

15. kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

208. 1850 kk
209. 1853 kk
210. UP

16. kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

211. 1848 kk
 212. 1852
 213. 1853
 214.

17. kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

215. III P
216. 1850 kk
217. 1853 kk
218. kk
 219. 1859

18. kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

220. 1848 kk
 221.

19. kolminaisuudenpäivän jälkeisenä sunnuntaina

222. kk
223. kk

20. kolminaisuudenpäivän jälkei-
senä sunnuntaina

<u>224.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
<u>225.</u>	<u>1854</u>	<u>kk</u>
<u>226.</u>	<u>1850-1</u>	<u>UP</u>
<u>227.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>
<u>228.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>

21. kolminaisuudenpäivän jälkei-
senä sunnuntaina

<u>229.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
230.	1853	
231.		
232.		

22. kolminaisuudenpäivän jälkei-
senä sunnuntaina

<u>233.</u>		<u>KP</u>
<u>234.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
<u>235.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>
236.	1858	

23. kolminaisuudenpäivän jälkei-
senä sunnuntaina

237.	1852	
238.	1853	

24. kolminaisuudenpäivän jälkei-
senä sunnuntaina

<u>239.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
<u>240.</u>		<u>III P</u>
241.	1855	

25. kolminaisuudenpäivän jälkei-
senä sunnuntaina

<u>242.</u>	<u>1850</u>	<u>kk</u>
-------------	-------------	-----------

243. 1853 kk

Kirkkovuoden viimeistä edellisenä
sunnuntaina

<u>244.</u>	<u>1856</u>	<u>kk</u>
<u>245.</u>	<u>1856</u>	<u>kk</u>

Tuomiosunnuntaina

<u>246.</u>	<u>1848</u>	<u>kk</u>
<u>247.</u>	<u>1851</u>	<u>kk</u>
<u>248.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
<u>249.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>
<u>250.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>

Johannes Kastajan päivänä

<u>251.</u>	<u>1849</u>	<u>kk</u>
<u>252.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
<u>253.</u>	<u>1855</u>	<u>kk</u>
<u>254.</u>	<u>1856</u>	<u>kk</u>
<u>255.</u>	<u>1857</u>	<u>kk</u>
<u>256.</u>	<u>1859</u>	<u>kk</u>

Mikkelinpäivänä

257.	1851	
<u>258.</u>		<u>kk</u>
<u>259.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>
<u>260.</u>	<u>1853</u>	<u>kk</u>

Pyhäinpäivänä

<u>261.</u>	<u>1850</u>	<u>III P</u>
262.	1853	
<u>263.</u>	<u>1858</u>	<u>kk</u>
264.		

Liite 3. Aineiston analyysissa käytetyt koodit aakkosjärjestyksessä ja viittausten esiintymislukumäärät niissä. Mukana ovat vain ne koodit, joihin Laestadiuksen viittaukset on luokiteltu kolmesti tai useammin.

armon varkaat koreilevat (7)	konkreettinen viittaus (109)
asusteet/korut (59)	koreat vaatteet (19)
cambritsi (6)	koreudesta köyhtyminen (23)
epäuskoiset koreilevat (4)	koreus ruumiin suojana (4)
esikuva (16)	koreus syntinä (63)
fariseukset koreilevat (15)	koreus/koristautua (257)
flori (6)	korvakoru (7)
hajottaa/riisua koreus (9)	Kristuksen morsiamen pukeutuminen (18)
hame (31)	Kristuksen vanhurskauden vaatteet muu nimitys (6)
herrat koreilevat (20)	kruunu (23)
herrat/talonpojat (33)	kukat (5)
huivi (13)	kultasydän (4)
huono (12)	kutsutut vieraat koreilevat (3)
huorat koreilevat (30)	köyhät koreilevat (4)
huoruus (50)	laittautua (3)
häävaatteet (79)	lammasten vaatteet (10)
jalkineet (8)	liinavaatteet (12)
Johannes kastaja (16)	luonnollinen ihminen koreilee (4)
juhlat (5)	lupaus taivaallisesta koreudesta (7)
juhlavaatteet (17)	lähetyskoulun rahoittaminen (5)
kaapu (4)	maailman lapset koreilevat (11)
kantaa koreutta (8)	maakunta koreilee (3)
kaulakoru (8)	marttyyrit (3)
kauneus (86)	materiaali (69)
kauniit vaatteet (3)	musta (9)
kirkossa pukeutuminen (13)	muu viittaus ulkon. (13)
komeus (38)	nahkavaatteet (16)

Nikodemus (5)
 nuoret koreilevat (6)
 oman vanhurskauden vaatteet
 muu nimitys (19)
 omat vaatteet (12)
 otsakoru? (3)
 Paimenen vaatettaminen (23)
 paita (15)
 papit (7)
 positiivinen koreus (18)
 puetettu (21)
 puettaa (4)
 pukea (6)
 pukeutujan ikä/sukupuoli (7)
 puku (4)
 puku/pukeutua (37)
 punainen (12)
 puoliksi konkreettinen viittaus
 (95)
 päähine (9)
 pöyhkyri (5)
 raamattu (8)
 rintakoru (8)
 rokki (9)
 ruumis/alastomuus (15)
 seurakuntalaiset koreilevat (16)
 siionin tytär koreilee (9)
 silkki (40)
 silkkihuora (11)
 siveyden vaatteet (4)
 siveys (32)
 sormus (21)
 suruttomat koreilevat (23)
 talous (3)
 tekstiilitekniikka (3)
 tuhlaajapoika (6)
 turhuus (15)
 tyttäret koreilevat (5)
 ulkonäkö/olemus (14)
 uudet vaatteet (5)
 vaate/vaatettaa (362)
 vaate/vaatteet (71)
 vaatehuone (4)
 vaatekamari (4)
 vaatettaa (8)
 vaateen halventava nimitys (58)
 vaateen yksilöity nimitys (72)
 vaatteet nahasta (3)
 vaimot koreilevat (4)
 valkeat vaatteet (23)
 valkoinen (32)
 vanha aatami koreilee (3)
 Vapahtajan pukeutuminen (18)
 verhota (3)
 verka (31)
 verka- ja silkkivaatteet (3)
 verkavaatteet (13)
 vertauskuvallinen viittaus (185)
 viittaus lestadiolaisuuteen (4)
 väri (56)

Liite 4. Pukeutumiseen ja ulkonäköön liittyvät viittaukset saarnoittain. Saarnan numero määräytyy Laestadiuksen saarnakokoelman (1996, 1998) mukaan. Kohdan *muu viittaus ulkonäköön* erittely saarnoittain on liitteen lopussa.

VIITTAUS	SAARNAN NUMERO																				Yhteensä
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	16	17	18	19	21	22	
puku/pukeutua	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3
vaate/vaatettaa	3	7	7	4	2	0	3	0	0	1	0	1	2	0	1	9	1	0	2	2	45
koreus/koristautua	1	4	12	3	0	1	4	3	0	5	1	1	1	1	1	3	0	0	5	5	51
muu viittaus ulkon.	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Yhteensä	4	12	19	7	2	1	8	3	1	6	1	2	3	1	2	12	1	1	7	7	100

VIITTAUS	SAARNAN NUMERO																				Yhteensä
	23	24	27	28	29	30	31	32	33	35	37	39	40	41	43	44	47	48	49	50	
puku/pukeutua	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
vaate/vaatettaa	2	0	1	0	1	1	0	1	1	2	0	3	1	1	1	1	1	1	1	2	21
koreus/koristautua	0	0	2	1	0	3	0	0	0	0	0	3	1	2	0	0	1	0	2	2	17
muu viittaus ulkon.	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Yhteensä	2	1	3	1	1	3	2	2	1	2	1	6	2	3	1	1	2	1	3	4	42

VIITTAUS	SAARNAN NUMERO																				Yhteensä
	51	54	55	63	66	67	68	69	70	72	73	75	76	77	78	79	80	81	83	86	
puku/pukeutua	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
vaate/vaatettaa	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	1	1	3	2	0	13
koreus/koristautua	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	2	0	2	6	0	2	18
muu viittaus ulkon.	0	0	2	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Yhteensä	1	2	2	1	1	1	1	1	1	3	1	1	2	1	2	1	3	9	2	2	38

VIITTAUS	SAARNAN NUMERO																				Yhteensä
	88	89	90	92	94	95	96	99	101	103	108	112	113	115	117	118	119	121	122	126	
puku/pukeutua	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
vaate/vaatettaa	3	3	1	1	1	2	1	0	1	0	1	0	0	2	2	0	3	0	0	6	27
koreus/koristautua	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	0	2	1	3	1	3	2	2	4	4	26
muu viittaus ulkon.	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Yhteensä	3	4	1	1	1	2	1	1	1	3	1	2	1	5	3	3	6	2	4	10	55

VIITTAUS	SAARNAN NUMERO																				Yhteensä
	127	130	132	133	135	136	137	139	140	141	142	145	147	148	149	152	154	155	156	157	
puku/pukeutua	0	2	4	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
vaate/vaatettaa	0	1	3	1	0	0	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	1	2	1	1	16
koreus/koristautua	1	0	2	0	0	1	0	0	0	0	2	2	3	1	0	1	1	0	0	0	14
muu viittaus ulkon.	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Yhteensä	1	3	9	1	1	1	1	1	2	4	2	2	3	2	1	1	2	2	1	1	41

VIITTAUS	SAARNAN NUMERO																				Yhteensä
	158	159	160	161	162	163	164	167	169	171	173	174	176	177	179	180	181	185	186	191	
puku/pukeutua	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
vaate/vaatettaa	1	4	1	0	1	3	4	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	5	0	0	23
koreus/koristautua	0	2	1	1	0	7	1	0	2	1	1	1	0	0	2	3	0	1	1	0	24
muu viittaus ulkon.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	3
Yhteensä	1	6	2	1	1	10	6	1	2	3	1	1	1	1	2	3	1	6	1	2	52

VIITTAUS	SAARNAN NUMERO																				Yhteensä
	192	193	194	195	197	198	199	202	203	207	208	209	210	211	215	216	217	218	220	222	
puku/pukeutua	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
vaate/vaatettaa	0	1	0	0	1	0	1	4	1	1	1	1	3	1	1	6	5	1	1	1	30
koreus/koristautua	1	0	1	1	1	1	0	1	4	0	21	4	3	1	11	0	9	3	1	0	63
muu viittaus ulkon.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yhteensä	1	1	1	1	2	1	1	5	5	2	22	5	5	2	12	6	14	4	2	1	93

VIITTAUS	SAARNAN NUMERO																				Yhteensä
	223	224	225	226	227	228	229	233	234	235	239	240	242	243	244	245	246	247	248	249	
puku/pukeutua	0	1	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	5	0	0	0	0	10
vaate/vaatettaa	1	41	38	44	3	24	0	0	0	0	2	2	2	3	3	2	3	0	1	0	169
koreus/koristautua	0	2	1	3	1	3	0	2	1	1	0	0	2	0	6	3	0	1	0	1	27
muu viittaus ulkon.	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Yhteensä	1	44	39	49	4	28	1	2	1	1	2	2	4	4	9	10	3	1	1	1	207

VIITTAUS	SAARNAN NUMERO												Yhteensä
	250	251	252	253	254	255	256	258	259	260	261	263	
puku/pukeutua	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	4
vaate/vaatettaa	1	0	1	1	2	4	1	6	0	0	1	1	18
koreus/koristautua	0	1	0	4	3	1	1	3	1	1	2	0	17
muu viittaus ulkon.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yhteensä	2	1	1	5	5	6	3	10	1	1	3	1	39

Muu viittaus ulkonäköön: kauneus (saarnat 9, 24, 37, 66, 69 ja 191); siveys (saarna 55); vaatekappale tai –materiaali (saarnat 99 ja 135); ulko-
muoto (saarna 176); vaatteen halventava nimitys (saarna 229).

Liite 5. Aakkosjärjestyksessä ne ihmisryhmät, joiden koreilusta Laestadius mainitsee ja viittausten esiintymät sarnoittain. Ryhmät on jaoteltu ajallisesta kontekstista ja maallisista näkökulmista selittyvät tai hengellisen tilan ja Raamatullisen perusteen mukaan. Kohderyhmä on nimetty Laestadiusen itsensä käyttämän puhuttelunimityksen mukaisesti.

Ajallisen kontekstin perusteella selittyvät koreilijat:

herrat koreilevat

001, 003, 010, 014, 016, 017, 022,
039, 049, 081, 117, 159, 217, 218,
247, 251

huorat koreilevat

003 , 007, 010, 022, 040, 050, 054,
076, 077, 118, 119, 126, 127, 163,
208 , 209, 210, 217 , 224, 233, 244

juomarit koreilevat

022, 127

Kaaresuvannon rikkaat koreilevat

021

köyhät koreilevat

012, 121, 126

maahisen tyttäret koreilevat

154

maahiset koreilevat

039

maakunta koreilee

010, 011, 070

miehet koreilevat

163

nuoret koreilevat

067, 163, 173, 208, 211, 253

talonpojat koreilevat

217

tyttäret koreilevat

003, 163, 253, 261

vaimot koreilevat

081, 163, 253, 261

vargaat koreilevat

022, 127

Seurakuntalaisen hengellisen tilan tai Raamatullisen taustan perusteella selittyvät koreilijat:

Aabrahamin poika koreilee

159

armon varkaat koreilevat

006, 017, 113, 122, 147, 179, 235

epäuskoiset koreilevat

041, 169

fariseukset koreilevat

013, 080, 086, 126, 147, 171, 180,

194, 195, 203, 217

heränneet koreilivat	maailman orja koreilee
115, 142	210
Israelin tyttäret koreilevat	maailman ruhtinas koreilee
227	021
Jeesuksen morsian koreilee	morsiamen piit koreilevat
132	132
Jerusalemien jumalaton kansa koreilee	opetuslapset koreilevat
047	002
juutalaiset koreilevat	paatuneet koreilevat
220	122
katumattomat koreilevat	pakanat koreilevat
089	210
kristityt koreilevat	perkeleen palvelijat koreilevat
152	027
kuolleen uskon tunnustajat koreilevat	pimeyden henget koreilevat
161, 260	027
kutsutut vieraat koreilevat	publikaani koreilee
163, 225, 228	197
lampaat koreilevat	raavas ihminen koreilee
115	208, 254
langenneet koreilevat	riettaan omat koreilevat
192, 208	078
Lasarus koreilee	Salomo koreilee
160	208
luonnollinen ihminen koreilee	seurakuntalaiset koreilevat
007, 081, 148, 215	021, 022, 118, 142, 164, 174, 185,
luonnollinen ylpeys koreilee	186, 202, 208, 217, 242, 255, 256,
215	259
maailman ihmiset koreilevat	siionin tytär koreilee
215, 218	003, 004, 028, 208, 226, 244
maailman lapset koreilevat	sokea ja pahankurinen kansa koreilee
002, 008, 021, 078, 103, 118, 145,	008
198, 218	

sokea raukka koreilee

008

suruttomat koreilevat

003, 007, 030, 068, 080, 081, 089,
103, 136, 163, 179, 203, 209, 217,
218, 234, 249

trasuperkeleet koreilevat

228

turkkilaiset koreilevat

112

tyhmät neitseet koreilevat

245

vanha aatami koreilee

258

vapahtajan morsian koreilee

245